अध्याय एक
सामाजिक परीक्षणको परिचय र परीक्षण विधि

१. पृष्ठभूमी

नेपाल सरकारको सवैभन्दा तल्लो तहको नीति तथा कार्यक्रम संचालन गर्ने निकाय गाउँ विकास समिति र नगरपालिकाहरू हुन् भने जिल्ला स्तरका विकास निर्माणका कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने निकाय भने जिल्ला विकास समिति हो । सरकारका विकास निर्माणका कार्यका साथमा नीति तथा कार्यक्रमहरू विपन्न, पिछडिएका, गरिव तथा विकासको खासै प्रभाव नपुगेका तथा लक्षित वर्गका रूपमा रहेका जनसमुदायसम्म पुऱ्याउने एउटामात्र माध्यम पनि जिल्ला विकास समितिहरूनै हुन् । तसर्थ सरकारको नीति र कार्यक्रम लागु गर्न तथा ग्रामिण विकासका लागि जिल्ला विकास समितिहरूको भूमिका महत्वपूर्ण हुने गर्दछ ।

हाल नेपालमा लामो समयदेखि स्थानीय निकायको चुनाव नभएको कारणले गाविस, नगरपालिका र जिल्ला विकास समितिहरू जननिर्वाचित पदाधिकारी विहिन भएका छन् । आजभन्दा केही समय अगाडितिर स्थानीय निर्वाचित पदाधिकारीका स्थानमा स्थानीय प्रमुख राजनैतिक दलहरूका प्रतिनिधिको सर्व दलीय संयन्त्रबाट जिल्लाको विकास र निर्माणका कार्यहरूको थालनि गरिएको भए पनि त्यसले पनि प्रभावकारी ढंगमा कार्य गर्न सकेन । कतिपय स्थानमा राजनैतिक दहरूका बीचमा विकास र निर्माणका काममा समेत एक आपसमा विरोध र खिचातानि भयो भने अर्कातर्फ तिनीहरूको भूमिका सकारात्मक भएको पनि देखिएन । पछिल्लो कालमा जिल्ला विकास समितिहरूले स्थानीय जनसहभागितााामा विकास निर्माणका योजनाहरू तर्जूमा र कार्यान्वयन गर्ने गरेको भए पनि सर्वदलीय सम्यन्त्रको कार्यलाई महत्व दिइएको पाईदैन । यस्तो अवस्थामा जिविसका कार्यक्रमहरूको प्रभावकारीताको लेखाजोखा गर्नका लागि सामाजिक परीक्षणको कार्य महत्वपूर्ण कसीका रूपमा रहेको छ ।

एक वर्षमा जिल्ला विकास समितिले समग्र आर्थिक जिम्मेवारी पूरा गरे नगरेको लेखाजोखा गर्ने व्यवस्था नेपाल सरकार स्थानीय निकाय (आर्थिक प्रशासन) नियमावली २०६४ को उपनियम २०१ (१) ले गरेको छ । यसलाई स्थानीय निकाय सामाजिक परीक्षण कार्यविधि २०६७ भनिएको पाइन्छ । यसको प्रमुख उद्देश्य स्थानीय निकायको सामाजिक जिम्मेवारी, त्यसलाई पालना गर्न भएको प्रयास तथा कार्यसम्पादनको लेखाजोखा गर्ने प्रकृयालाई मार्गदर्शन गर्नु रहेको छ । यसले सामाजिक परीक्षणको व्यवस्था स्थानीय निकायले अनिवार्य रूपमा लागु गर्ने पनि रहेको छ । जिल्ला विकास समितिको नीति र कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा संचालन गर्नका लागि तथा परीक्षण विधिलाई सरलीकृत गर्ने, प्रकृयालाई स्पष्ट पार्ने र व्यवस्थित गर्ने उद्देश्य समेत यस कार्यविधिको रहेको पाइन्छ । सामाजिक परीक्षणका कममा देखिएका कम्जोरीहरूलाई पछिल्लो आर्थिक वर्षका नीति र कार्यकममा सम्बोधन गरी हटाउँदै जाने र यस निकायको कार्यकमलाई पारदर्शि ढंगले जनतासामु पुऱ्याउनु पनि यस कार्यक्रमको उद्देश्य रहेको छ । यसबाट सामाजिक परीक्षण कार्य संस्थागत हुने देखिन्छ ।

स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५, स्थानीय स्वायत्त शासन नियमावली २०५६ र स्थानीय निकाय आर्थिक प्रशासन नियमावली २०६४ का आधारमा नै जिविसहरूको सामाजिक परीक्षण कार्य सम्पन्न गर्ने व्यवस्था छ । सामाजिक परीक्षण कार्य अन्तर्गत जिल्ला विकास समितिको योजना, नीति, कार्यक्रम, आयोजना कार्यान्वयन र सेवा प्रवाहले आर्थिक सामाजिक विकासमा गरेको समग्र योगदानको लेखाजोखा, विश्लेषण र मूल्याङ्कन पर्दछन् । सामाजिक परीक्षणमा जिविसका कार्यक्रम, आयोजनाको लक्ष, उद्देश्य, बजेट, आम्दानी तथा यसबाट प्राप्त नतिजा, उपलब्धि र खर्च आदिका बारेमा सरोकारवालाहरू बीच जानकारी गराउने, लेखाजोखा गर्ने र मूल्याङ्कन गर्ने कार्य पर्दछन् । यो कार्यक्रम आर्थिक वर्ष समाप्त भएको पहिलो चौमासिक भित्र गरिसक्नु पर्ने प्रावधान छ । तसर्थ यहाँ उदयपुर जिल्ला विकास समितिका आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को नीति र कार्यक्रमको सामाजिक परीक्षण कार्य यसै वर्षको कार्तिक मसान्तभित्र सम्पन्न गरिएको छ ।

जिल्ला विकास समितिहरूको सामाजिक परीक्षण कार्यले तिनीहरूले तय गरेका कार्यक्रमको लक्ष र उद्देश्य जानकारीमा आएका छन् । यसबाट उद्देश्य बमोजिम कार्यक्रम भए नभएको स्पष्ट भएको छ भने उपलब्धिको स्तर पनि पत्ता लागेको छ । यसबाट अर्को आर्थिक वर्षमा कार्यक्रम तर्जुमा गर्न सहयोग मिल्ने छ भने कार्यक्रम कार्यान्वयन प्रकृयामा सुधार गर्न आवश्यक विषयवस्तुका बारेमा पनि जानकारी प्राप्त हुने छ । यसले जिल्ला विकास समितिको दिगो कार्यक्रम तर्जुमा तथा त्यसको कार्यान्वयन प्रकृयामा सहयोग मिल्ने आशा गरिएको छ । उदयपुर जिल्लाको विकासका लागि केन्द्रबाट निकासा हुने रकमको बृद्धिका लागि समेत यसले सहयोग पुऱ्याउने छ ।

२. सामाजिक परीक्षणको उद्देश्य

जिविस उदयपुरको सार्वजनिक परीक्षण कार्यका प्रमुख उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् ।

१) जिल्ला विकास समिति उदयपुरको सामाजिक जिम्मेवारी, त्यसलाई पालना गर्न भएको प्रयास र कार्यसम्पादनको लेखाजोखा गर्ने र प्रकृयालाई मार्गदर्शन गर्ने ।
२) परीक्षण प्रकृयालाई सरलीकृत गर्न सहयोग गर्ने ।
३) परीक्षण प्रकृयालाई स्पष्ट र व्यवस्थित गर्ने ।
४) सामाजिक प्रकृयामा एकरूपता ल्याउने ।
५) परीक्षण कार्यलाई संस्थागत गर्न सहयोग गर्ने ।
६) जिविस उदयपुरका नीति र कार्यक्रममा सुधार गर्नुपर्ने विषयवस्तुहरू पहिचान गरी तिनमा सुधार ल्याउने ।
७) जिविसका कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि आवश्यक सल्लाह र सुझाव प्रदान गर्ने ।
८) जिल्ला विकास समिति उदयपुरको प्राथमिकता प्राप्त र लक्षित वर्गको कार्यक्रम कार्यान्वयन प्रकृयामा प्रभावकारीता ल्याउन सहयोग गर्ने ।

३. परीक्षणको महत्व

प्रस्तुत परीक्षण कार्यको महत्व निम्नानुसार रहेका छन् ।

१) परीक्षण कार्यबाट जिविस उदयपुरको आर्थिक वर्ष २०७०/७१ को योजना, नीति, कार्यक्रम, आयोजना कार्यान्वयन र सेवा प्रवाहले आर्थिक विकासमा गरेको समग्र योगदानको लेखाजोखा, विश्लेषण र मूल्याङ्कन गरिएको छ ।
२) परीक्षण कार्यबाट कार्यसम्पादनको लेखाजोखा भई आगामी आर्थिक बर्षका लागि कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयन प्रकृयामा थप सुझावहरू प्राप्त भएका छन् । यसले कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा सहयोग पुग्ने देखिन्छ ।
३) परीक्षण कार्यबाट कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि गरिनु पर्ने सुधारका बारेमा जानकारी प्राप्त भएको छ र यो आगामि वर्षको कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि सहज हुने छ ।
४) सामाजिक परीक्षण कार्यबाट सामाजिक प्रकृयामा एकरूपता आउने छ र परीक्षण कार्यलाई संस्थागत गर्न सहयोग मिल्ने छ ।
५) स्थानीय सरकार नभएको वर्तमान अवस्थामा आफ्ना कार्यक्रमका लागि आफैंले योजना बनाउने तथा आफ्नो कार्य आफैंले र आफ्नै लागि गर्ने प्रकृयामा यसले सहयोग पुऱ्याउने छ ।
६) परीक्षण कार्यबाट जिविसको कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउन सहयोग पुग्ने छ । यसका साथमा जिविसको आम्दानीमा बृद्धि गर्नुका साथै कार्यक्रमको प्रभावकारिता र तिव्रतामा पनि यसले सहयोग गर्ने छ ।

४. परीक्षणको औचित्य

स्थानीय निकाय सामाजिक परीक्षण कार्यविधि २०६७ ले स्थानीय निकायको सामाजिक परीक्षण कार्यलाई अनिवार्य रूपमा कार्यान्वयन गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । नेपाल सरकारको उक्त नीति यस कार्यबाट कार्यान्वयन हुने भएकाले प्रस्तुत परीक्षण कार्य औचित्यपूर्ण र आवश्यक छ । यसका साथै यस्तो परीक्षण कार्यबाट स्थानीय निकायको कार्यक्रम निश्चित मापदण्डभित्र गरे नगरेको, योजना कार्यान्वयन पक्षमा कमीकम्जोरी रहेनरहेको र तिनमा सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू भएनभएको पत्ता लाग्ने तथा आगामी वर्षका लागि कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयनलाई सहयोग पुग्ने भएकाले प्रस्तावित कार्यक्रम औचित्यपूर्ण, आवश्यक र महत्वपूर्ण पनि छ । जिविसका कार्यक्रमहरू सरकारी नीतिअनुरूप भएनभएको कुरा पनि यसबाट स्पष्ट हुने छ । यसका साथमा विभिन्न जिल्ला विकास समितिका कार्यहरूमा एकरूपता आउने हुनाले पनि जिल्ला विकास समितिको सामाजिक परीक्षण कार्य आवश्यक र औचित्यपूर्ण रहेको छ ।

५. सामाजिक परीक्षण विधि

प्रस्तुत सामाजिक परीक्षणलाई देहाय बमोजिम अनुसन्धानात्मक विधि प्रयोग गरी पूरा गरिएको छ ।

क) सन्दर्भ सामाग्री अध्ययन र समीक्षा

सामाजिक परीक्षणका क्रममा विभिन्न प्रकारका सन्दर्भ सामाग्रीहरूको अध्ययन गरी तिनीहरूको समिक्षा गरिएको छ । तिनीहरूमा स्थानीय निकायसम्बन्धी ऐन, नियम, कार्यविधिहरू र निर्देशिका लगायत स्थानीय निकायको जिम्मेवारी सम्बन्धि प्रकाशित र अप्रकाशित दस्तावेजहरूको अध्ययन गरिएको छ । जिल्ला विकास समितिको वार्षिक योजना, कार्यसम्पादन, सामाजिक उपलब्धी परिणाम र प्रभावसम्बन्धि अभिलेखहरू, सूचना, नागरिक वडापत्र र सार्वजनिक सुनुवाईका प्रतिवेदनहरू

अध्ययन गरिएका छन् । जिविसको कार्यक्रमसम्बन्धी वार्षिक र चौमासिक प्रतिवेदनहरू, गत वर्षको सामाजिक परीक्षण प्रतिवेदन र अन्य आवश्यक सामाग्रीहरूको समेत समीक्षा र अध्ययन गरिएका छन् । विभिन्न विषयगत कार्यालय, गैरसरकारी संघसंस्था र सम्बद्ध निकायका बार्षिक प्रतिवेदन, प्रगति प्रतिवेदन तथा समीक्षा गाष्ठिमा पेश गरिएका सामाग्री समेत सन्दर्भ सामाग्रीका रूपमा प्रयोग गरिएका छन् । यिनीहरूका आधारमा जिविसले सामाजिक जिम्मेवारी पूरा गरे नगरेको सम्बन्धमा पनि समीक्षा र विश्लेषण गरिएको छ ।

ख) अन्तर्वार्ता, स्थलगत निरीक्षण, अवलोकन र समूह छलफल

अ) अन्तर्वार्ता: सामाजिक परीक्षणका क्रममा कार्यविधिमा तोकिए बमोजिमका सूचकहरू प्रयोग गरी कार्यालयका पदाधिकारीहरू जस्तो शाखा प्रमुख, योजना प्रमुख र विषयगत कार्यालय प्रमुखसँग प्रश्नावली भराइएको छ । प्रश्नावली अर्धसंरचित थिए, जुन सामाजिक परीक्षकद्वारा सोधी उत्तरहरू लेखिएका छन् । स्थानीय कार्यक्रम स्थलमा समेत कतिपय स्थानमा उपभोक्ता समिति र सिधै उपभोक्ताहरूसँग अन्तर्वार्ता लिइएको छ । विशेष गरी कार्यक्रमको आवश्यकता, सहभागिता, उपयोगिता र प्रभावकारीताका बारेमा स्थानीय उपभोक्ताहरूसँग पनि अन्तर्वार्ता लिएर राय बुझ्ने कार्य भएको छ । यसरी संकलन गरिएका तथ्यांकलाई जिल्ला विकास समिति उदयपुरका कार्यक्रमसँग तुलना गरी प्रतिवेदन तयार पारिएको छ ।

आ) समूह छलफल: अन्तरवार्ता लिने र प्रश्नावली भर्ने क्रममा समेटिन नसकेका विषयवस्तुका बारेमा सम्बन्धित कर्मचारीका ससाना समूह बनाई छलफल गर्ने र गराउने तथा सूचना संकलन गर्ने कार्य गरिएको छ । कतिपय स्थानमा स्थानीय उपभोक्ता समुहसँग पनि छलफल गरिएको छ, जसले पनि निश्कर्षमा पुग्नका लागि सहयोग पुऱ्याएको छ ।

इ) स्थलगत अवलोकन र निरीक्षण: उदयपुर जिविसको आर्थिक वर्ष २०७०/७१ **को कार्यक्रमको** सामाजिक परीक्षणका क्रममा आवश्यकता अनुसार कतिपय स्थानको स्थलगत अवलोकन र निरीक्षण पनि गरिएको छ । विशेषगरी जिविसद्वारा संचालित ठूला कार्यक्रमहरूको अवलोकन गरी स्थानीय सेवाग्राहीसँग छलफल पनि गरिएको छ । कार्यक्रमको निरीक्षण गर्ने क्रममा ती स्थानका सम्बन्धित सेवाग्राही तथा उपभोक्तासँग आवश्यकताअनुसार अन्तरकृया गरिएको छ ।

ई) बृहत छलफल: सामाजिक परीक्षणको प्रथम चरणको प्रतिवेदन तयार पारेपछि बृहत छलफलको आयोजना गरी त्यसबाट प्राप्त सुझावहरूलाई पनि समावेश गरी यो अन्तिम प्रतिवेदन तयार पारिएको छ । बृहत छलफलको आयोजना जिविस उदयपुरले गरेको थियो, जुन जिविसको वैठक कक्षमा सम्पन्न भएको थियो । स्थानीय विकास अधिकारीको अध्यक्षतामा बसेको उक्त बैठकमा संविधान सभाका यस जिल्लाका सांसाद श्री नारायण बहादुर कार्कीको पनि उपस्थिति रहेको थियो । बृहत छलफलमा आएका रायसुझावलाई समेत समावेश गरी अन्तिम प्रतिवेदन तयार पार्ने कार्य गरिएको हो ।

अन्तमा सन्दर्भ सामाग्रीको समीक्षा, सम्बन्धित पदाधिकारी र कर्मचारीहरू, उपभोक्ता र सम्बद्ध व्यक्तिहरूसँग छलफल र अन्तरकृया गरी प्राप्त सूचनालाई समिक्षा, तुलना र विश्लेषण गरी प्रतिवेदन तयार पारिएको छ । प्रतिवेदन स्थानीय निकाय सामाजिक परीक्षण कार्यविधि २०६७ को अनुसूची ४मा व्यवस्था भए अनुसारको ढाँचामा तयार पारिएको छ । यसका लागि सर्वप्रथम ड्राफ्ट रिपोर्ट तयार पारी उदयपुर जिविसमा पेश गरिएको र पछि त्यसका बारेमा सम्बद्ध पदाधिकारीहरूसँग छलफल र बृहत छलफल गरी अन्तिम प्रतिवेदन तयार पारिएको हो ।

६. सामाजिक परीक्षणको क्षेत्र र सिमा

प्रस्तुत सामाजिक परीक्षण कार्यका क्षेत्र र सिमा निम्नानुसार रहेका छन् ।

क) जिल्ला विकास समिति उदयपुरले आर्थिक वर्ष २०७०/७१ **मा** गरेका नीतिगत निर्णय र प्रकृयागत सुधारले पुगेको प्रभावका बारेमा अध्ययन गरिएको छ । यसमा स्थानीय विकास मन्त्रालय, गाविस र नगरपालिकाको नीतिगत निर्णय तथा त्यसले पारेको प्रभावको अध्ययन गरिएको छैन । तर पनि यसमा जिविसले स्थानीय निकाय नियमावलीलाई प्रभावकारी ढंगमा अवलम्बन गरिएको या नगरिएको भन्ने कुराको भने लेखाजोखा गरिएको छ ।

ख) जिविस उदयपुरले आर्थिक वर्ष २०७०/७१ **मा** गरेका विकास योजनामा जन सहभागिताको स्थितिको अध्ययन गरिएको छ । तर यसमा अन्य आर्थिक वर्ष र अन्य प्रकारका योजनामा जनसहभागिताको स्थिति अध्ययन गरिएको छैन ।

ग) प्राथमिकतामा परेका कार्यक्रमहरू पनि कतिपय अवस्थामा विविध कारणले गर्दा यथा समयमा बजेट निकासा नभएर प्रभावकारी हुन नसकेको अवस्थालाई पनि विशेष महत्वका साथ समीक्षा गरिएको छ । तर यसमा नेपाल सरकार स्थानीय विकास मन्त्रालय र अन्य मन्त्रालय, स्थानीय र राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैर सरकारी संस्था तथा व्यक्तिहरूले दिने प्रत्यक्ष सेवा तथा गाविस र नगरपालिकाका त्यस्ता सेवाको अध्ययन गरिएको छैन ।

घ) उदयपुर जिल्लाका विषयगत कार्यालय र केही मुख्य गैरसरकारी संस्थाहरूका कार्यक्रमको पनि सामाजिक परीक्षण गरिएको छ ।

अध्याय दुई
उदयपुर जिल्लाको परिचय

परिचय

पूर्वाञ्चल विकास क्षेत्रको सगरमाथा अञ्चलमा पर्ने उदयपुर जिल्ला चुरेपर्वत, महाभारत शृङ्खला र भित्री मदेसजस्ता तीनवटा भौगोलिक स्वरूपहरूबाट बनेको छ । यसको उत्तरी भाग महाभारत पर्वत र दक्षिणी भाग भने चुरे पर्वत श्रेणिमा पर्दछ । उदयपुरको पूर्वमा सुनसरी र धनकुटा, उत्तरमा खोटाङ, वखलढुङ्गा र भोजपुर, पश्चिममा सिन्धुली र धनुषा एवम् दक्षिणमा सिरहा र सप्तरी जिल्ला अवस्थित छन् । यसरी उदयपुर जिल्लाले वरिपरिका विभिन्न ९ वटा जिल्लालाई छोएको छ । विषम भौगोलिक बनोट रहेको यस जिल्लाको महाभारत श्रृङ्खलामा धारिला विकट डाँडाहरू र पातलिएका बस्ति क्षेत्रहरू छन् भने महाभारत फेदीदेखि चुरे श्रृङ्खलाका बीचमा भने ठूलाठूला समथर फाँटहरू रहेका छन् । यस जिल्लाको दक्षिणी सिमाना चुरे क्षेत्रमा घना जङ्गल रहेको पाइन्छ (जिल्ला पार्श्वचित्र उदयपुर, २०७०) ।

उदयपुर जिल्लाको उत्तरतिर दूधकोशी, पूर्वमा कोशीनदी, पश्चिममा कमला नदी र बहादुरा खोला तथा दक्षिणतिर भने चुरे पहाडलाई सिमाना निर्धारण गरिएको छ । यसको उत्तरी भाग निकै अग्ला डाँडाकाँडायुक्त महाभारत पर्वत र दक्षिणतिर होचा थुम्काथुम्की भएको चुरे शृङ्खला पर्दछ । उदयपुर जिल्लाको बीच भागमा भने भित्रीतराईको गाईघाट, बेल्टार र नेपालटार लगाायतका स्थानहरू पर्दछन् । उदयपुर जिल्लाको क्षेत्रफल २०६३ वर्ग किलोमिटर (२०६३०० हे.) छ । यो जिल्ला समुद्र सतहबाट ३६० मिटरदेखि २३१० मिटर सम्मको उचाइमा रहेको छ । यसको उचाईअनुसार हावापानी र वनस्पतिमा निकै अन्तर पाइन्छ । यस जिल्लामा ३ संसदीय निर्वाचन क्षेत्र, ११ जिल्ला विकास समिति इलाका, १ नगरपालिका र ४४ गाउँ विकास समिति रहेका छन् । हालसालै गरिएको नगरपालिका घोषणाबाट यसमा नगरपालिकाको संख्या बढेको छ र गाविसको संख्या भने केही घटेको छ ।

उदयपुरको सदरमुकाम त्रिजुगा नगरपाकिला पूर्वपश्चिम राजमार्गको कदमाहादेखि करिव २७ किमि उत्तरमा अवस्थित छ । महाभारत र चुरे पर्वत श्रृङ्खलालाई समेत समेटी तिनको बीच भागमा रहेको यस जिल्लाका महाभारत श्रृङ्खलामा धारिला, बिकट, डाँडाहरू तथा महाभारत फेदीदेखि चुरे श्रृङ्खलाका बीचमा भने समथर फाँटहरू रहेका छन् । यता जिल्लाको दक्षिणी भाग चुरे क्षेत्रमा पर्दछ, जहाँ उष्ण सदाबहर जङ्गल रहेको पाइन्छ । यस जिल्लाको महाभारत र चुरे पर्वत श्रृङ्खलाको बीच भागमा दुइवटा ठूलाठूला लाम्चो आकारका समथर फाँट या उपत्यका रहेकाले यस जिल्लालाई भित्री मधेसको रूपमा लिने गरिन्छ । यस जिल्लाको पश्चिमतिरको भित्री मधेश फाँटमा रिस्कू, गाविस तथा कटारी नगरपालिका, पूर्वी भागको ठुलो फाँटमा ठोक्सिला, तपेश्वरी, सुन्दरपुर, हडिया, र जोगीदह समेत जम्मा ८ गाविस एवं एक त्रियुगा र बसाहा बेल्टार गरी २ वटा नगरपालिका रहेका छन् । बाँकी ३० गाविसहरू सामान्य पहाडदेखि विकट पहाडमा पर्दछन् ।

उदयपुर जिल्लाको मुख्य उर्बर स्थान यसको बीचमा पर्ने त्रियुगा उपत्यका हो । यस उपत्यकाबाट त्रियुगा नदी बगेको छ । जिल्लाको मध्यपहाडी भागबाट उत्पन्न भएको त्रिजुगा खोला दक्षिणतिर बग्दै यही दुन भेगमा पुगेपछि गाईघाट र बेल्टार हुँदै पूर्वतर्फ बगेर कोशी नदीमा मिसिने गर्दछ । यसले उपत्यकालाई निकै उर्बर बनाएको छ । तसर्थ यसको आर्थिक महत्व सर्वाधिक रहेको पाइन्छ । यस नदीको महिमा हिमवत्खण्ड पुराणले पनि गाएको देखिन्छ । उक्त पुराणले त्रियुगालाई कमलाकी बहिनी तथा जानकीकी शखी मानेको हुनाले ऐतिहासिक, सांस्कृतिक र धार्मिक रूपमा समेत यस नदीको ठूलो महत्व रहेको छ ।

आर्थिक रूपमा जिल्लाकै महत्वपूर्ण मानिएको त्रियुगा उपत्यका कृषि उत्पादनका दृष्टिले उल्लेख्य छ । विगतमा राणा कालदेखि त्रियुगा नदीमा बाँध बाँधेर आसपासका क्षेत्रमा सिंचाईको व्यवस्था गरिएको थियो । त्रिजुगा उपत्यकामात्र नभएर यसका शाखा खोलाका फाँटहरू पनि कृषि उत्पादनका दृष्टिले त्यत्तिकै उर्बर र महत्वपूर्ण छन् । यता सिराहा र सप्तरी जिल्लाको धेरै भूभाग भने चुरे पर्वतको बृष्टिछायाँमा पर्ने हुनाले अन्न उत्पादनका दृष्टिले उदयपुर जिल्ला सगरमाथा अञ्चलको सवैभन्दा महत्वपूर्ण स्थान मानिएको हो । अनेक प्रकारका वनस्पति, जीवजन्तु, खनिज र जलश्रोतका दृष्टिले पनि उदयपुर जिल्ला निकै सम्पन्न छ । यसको जलश्रोतको मुख्य माध्यम त्रियुगा खोलानै हो भने दूधकोशी नदीमा मिसिने कैयन सानाठूला खोलाहरू यस जिल्लाको उत्तरी पहाडी भागहरूबाट बगेका छन् । लामा, लोहाले, सिसवारी, खजुरी, मुक्सार, ठाडी, सरस्वती, बगाहा, ज्यामिरे, काली, सिवाई, ककुर, बबिया, राकुल्ला, तल्लो तावा, यारी, छातन, रसुवा, धिर, ओडारे, भनरा, किसेपा,

चनौटे, सोरूंग, भालु, बाहादुर, माथिल्लो तावा, कंग, हडिया, बेलसोत, मटेरी, बरूवा, वैदनाथ, गिदेरी, काली, देउजोर, गागन र सरस्वती खोला यस जिल्लाका प्रमुख खोलाहरू हुन् । यसको पूर्वबाट बग्ने सप्तकोशी र उत्तरी सिमानाबाट बग्ने दुधकोशी नदी देशकै ठूला नदी भए पनि यिनलाई यस जिल्लाले सदुपयोग गर्न सकेको छैन । यस जिल्लाको उपत्यका तथा भित्री तराई भोगमा भूमिगत जलश्रोत पनि रहेको छ । चुनढुंगाका लागि प्रख्यात यस जिल्लामा सिमेन्टको उद्योग पनि फस्टाएको छ ।

उदयपुर जिल्लाको करिव ५९.४ प्रतिशत जमिन वनले ढाकेको छ । यस जिल्लामा चरण क्षेत्र ०.२ प्रतिशत र कृषिक्षेत्र भने ४०.४ प्रतिशत रहेको देखिन्छ(उदयपुर वस्तुगत विवरण, २०७१, तथ्यांक कार्यालय उदयपुर, पृ. ५७) । उदयपुर जिल्लाको दक्षिणी तराई भागमा सखुवा, बोटधँगेरो, भलायो, कर्मा, सिसौ, टिक, सिमल, खयर र अन्य विभिन्न प्रकारका उष्ण सदाबहारिय बोटविरूवा तथा वनस्पति पाइने गर्दछन् । यसको उत्तरी पहाडी भागमा भने समसितोष्ण हावापानीमा पाइने चिलाउने, सल्लो, उतिस, बोटधँगेरो र अन्य विभिन्न प्रकारका वनस्पति पाइन्छन् । यस जिल्लामा अनेक प्रकारका वनस्पति, झाडी र जडिबूटी पनि प्रशस्तै पाइन्छ । यता खनिजका दृष्टिले भने चुनढुंगाका लागि उदयपुर जिल्ला देशमा नै निकै प्रख्यात छ । देशको प्रशिद्ध उदयपुर सिमेन्ट कारखाना यस जिल्लाको गाईघाट नजिक जलजलेमा स्थापना गरिएको छ । यस जिल्लाका अन्य स्थानहरूमा पनि सिमेन्ट कारखानाहरू निर्माण गर्ने कार्य हुँदैछ । साथै यहाँको चुनढुंगा लगेर देशका अन्य भागमा पनि सिमेन्ट कारखानाहरू संचालन गरिएका छन् । तसर्थ खनिजको दृष्टिले यो जिल्ला निकै सम्पन्न रहेको देखिन्छ ।

उदयपुर जिल्लामा पाइने जीवजन्तु भने बाँदर, चितुवा, हरिण, जरायो, रतुवा, निलगाई, व्वाँसो, हुँडार, मयुर, वनकुखुरा, चिल, गिद्ध, कोइली, अजिंगर, गोहोरो र शालक आदि छन् । यहाँ अनेक प्रकारका चराचुरूंगी र किटपतंग पाइन्छन् । अनौठा पुतली, भ्यागुता र विभिन्न प्रकारका माछाहरूका लागि पनि उदयपुर जिल्ला निकै प्रख्यात छ । विशेष प्रकारको भ्यागुताका लागि रौता क्षेत्र र माछाका लागि यस जिल्लाबाट बग्ने खोलानालाहरू प्रख्यात छन् । जंगल निकै ज्यादा रहेको हुनाले पनि यस जिल्लामा जंगली जिवजन्तुको बाहुल्यता रहेको हो ।

नामकरण

उदयपुर नाम ऐतिहासिक छ, जुन यहाँ विगतमा शासन गर्ने एकजना शासकको नामका आधारमा राखिएको हो । यसको नामकरणका सम्बन्धमा एक लोकोक्तिअनुसार विगतमा कुनै बेला उदयनारायण या उदयसिंह नामक एकजना राजाले यस भेगमा शासन गरेको हुनाले यसलाई तिनैको नामका आधारमा उदयपुर भनिएको हो । मध्यकालताका उदयपुर भेगलाई समेटेर सेनहरूले पनि शासन गरेको देखिन्छ । तिनीहरूले चौदण्डीगढीलाई प्रशासनिक केन्द्र बनाएका थिए । तर त्यस वंशमा उदयनारायणनामक कुनै पनि शासक रहेको तथा तिनले यस भेगमा शासन गरेको पाइएको छैन । साथै उदयनायारण या उदयसिंहले शासन गरेको कुरा पनि किंवदन्तीहरूमा आधारित छ । तसर्थ यसको नामकरणका सम्बन्धमा अन्य प्रमाणहरूको खोजी गर्न आवश्यक हुने गर्दछ । परापूर्व कालदेखि नै यस भेगमा दनुवार र थारूहरूको बसोवास रहेको देखिन्छ । सम्भबत यस भेगमा पाल्पाली सेनहरूले शासनको सुरूवात गर्नुभन्दा अगाडि यस्तै कुनै आदिवासी जनजातिका उदय सिंह नाम गरेका शासकले शासन गरेको हुन सक्तछ । तसर्थ यसको नाम उदयपुर राखिएको हुनसक्ने कुरा ज्यादा भरपर्दो छ ।

वर्तमानको उदयपुरगढीमा वि.सं. १८७२ सालमा यस भेगको सदरमुकाम स्थापना गरेको बताइन्छ । त्यसभन्दा अगाडि चौदण्डीगढीमा यसको सदरमुकाम थियो । मध्यकालताका सेनहरूले चौदण्डीलाई बेग्लै राज्यका रूपमा स्थापित गरी शासन गर्ने क्रममा चौदण्डीबाट दक्षिणको तराई र उत्तरको पहाड पनि शरल ढंगमा देख्न र त्यहाँबाट उत्तरदक्षिण आवतजावत गर्न सरल हुने देखेर चौदण्डीगढीलाई सदरमुकाम बनाएका थिए । तर कालान्तरमा एकीकरणको केही समयपछि नै उदयपुरगढीलाई यस भेगको प्रशसनिक व्यवस्था मिलाउने उपयुक्त स्थान ठानियो र त्यस स्थानमा उदयपुरको सदरमुकाम सारिएको हो । हाल उदयपुरगढीको केही उत्तरतिर पुरानो गढी भन्ने स्थानमा एउटा गढीका केही अवशेषहरू रहेका छन् । यस आधारमा उदयपुरगढी उक्त गढीका नामका आधारमा चिनिएको हो भन्ने स्पष्ट छ । कालान्तरमा त्यसै छेउको सुन्दर तथा उपयुक्त स्थानमा नयाँ गढी बनाइएको देखिन्छ ।

सुरूमा मिथिला र पछि मत्स्यदेश अन्तर्गत पर्ने उदयपुर भेग वि.सं. ११५४ पछि सिम्रौनगढ राज्यको अधिनमा पऱ्यो । सिम्रौनगढका तिरहुतेहरू होचो तराईमा राजधानि बनाएर बसेका हुनाले संभवत उनीहरूले उदयपुरका साथै पूर्वमा टिष्टासम्मको भूभागलाई अधिनमा लिएको हुन सक्तछ । यसको पहाडी भागमा भने किराँतहरूले नै शासन चलाएको अनुमान छ । तर कर्नाटक राज्यको प्रभाव पनि यस भेगमा लामो समयसम्म रहिरहन सकेन । वि.स. १३८२ तिर सिम्रौनगढको पतन भएपछि उदयपुर तिरहुतबाट स्वतन्त्र भयो । तत्काल बंगालका मुशलमानहरूको पहुँच ठूलो क्षेत्रसम्म बढेको पाइन्छ । तसर्थ उदयपुर लामो समयसम्म स्वतन्त्र रहिरहन सकेन । उदयपुर भेग पनि केही समयका लागि मुशलमानहरूको अधिनमा परेको हुन सक्तछ । तत्काल कुनै पनि स्थान लामो समयसम्म एउटै राज्यको अधिनमा पर्ने परिपाटि थिएन । टाढाको शासकले

अधिनमा पारेका स्थानमा तिनीहरूले प्रत्यक्ष रूपमा निरन्तर प्रभाव जमाउन नसक्ने हुनाले त्यस्ता स्थानमा स्थानीय राजारजौटाले स्वतन्त्र रूपमा शासन गर्ने गर्दथे । सम्भवतः उदयपुर भेगमा पनि यस्तै कुनै शासकले शासन गरेको हुनसक्ने देखिन्छ ।

सिम्रौनगढ राज्यको पतनपछि वर्तमान नेपालको तराई र भावर क्षेत्रमा एउटा मज्बुत राज्यको स्थापना हुन आवश्यक थियो, जुन आवश्यकता पाल्पाली सेन राज्यको स्थापनाले पूरा गरेको देखिन्छ । मुकुन्द सेनका छोरा लोहांगसेनले सेन राज्य पूर्वतर्फ विस्तार गर्ने क्रममा उदयपुर पनि तिनीहरूको अधिनमा परेको हो । पछि सेन राज्य विभाजन हुँदा उदयपुर मकवानपुर अन्तर्गत पर्न पुग्यो । त्यस बेला उदयपुरगढीको पुरानो किल्लाबाट स्थानीय शासक उदयसिंहका सन्तानले शासन सञ्चालन गरीरहेका थिए । सेन राजा लोहांगसेनले उदयसिंहका सन्तानलाई हराएर उदयपुर भेगमा प्रभाव जमाएको मानिन्छ । सुरूमा लोहांगसेन र उनका सन्तानले मकवानपुर भेगमा बसेर शासन गर्ने तथा यहाँका स्थानीय भारदारलाई यताको शासनको जिम्मेवारी दिने गरेको हुनाले सुरूमा उदयपुरको सदरमुकाम यही उदयपुरगढीमा थियो भन्ने मान्यता छ । कालान्तरमा उक्त क्षेत्रको सदरमुकाम चौदण्डीगढीमा सारिएको हो । तर कुन मितिमा यसको सदरमुकाम उदयपुरगढीबाट चौदण्डीगढीमा सारियो भन्ने कुरा स्पष्ट भने छैन । सम्भवत चौदण्डी भेगमा किरातहरूले गढी बनाएर शासन गरेका थिए, जहाँबाट कोशी पूर्वका विभिन्न भागमा आवतजावत गर्न पनि निकै शरल थियो । तसर्थ उदयपुरका बदलामा चौदण्डीगढीलाई तिनले केन्द्र बनाएको हुन सक्तछ ।

पाल्पाको सेनराज्य मकवानपुर र पाल्पा गरी जम्मा २ भागमा विभाजित भयो । पछि मकवानपुरका राजा हेमकर्ण सेनले माइला भाई जगत सेनलाई पूर्वको चौदण्डीको शासन हेर्ने जिम्मा दिएका थिए । तत्काल चौदण्डीमा किराँत मुखियाहरूले शासन गर्दथे भने मकवानपुरमा चाहिं बानिया भारदार थिए । यी दुवै मुखियाहरूका बीचमा कसको स्तर ठूलो हो भन्ने बारेमा मनमुटाव भयो । यसमा मकवानपुरका भारदार या मुखिया बानियाहरूले किराती मुखियालाई होचो देखाउने प्रयास गरेकाले ती दुवैका रूपमा ठूलो वेमेल भयो । तसर्थ चौदण्डीका किराँत मुखियाहरूले वि.सं. १७९० मा चौदण्डीलाई मकवानपुरबाट छुटाएर अलग्ग राज्य स्थापना गरे । त्यसमा जगत सेन स्वतन्त्र चौदण्डीका पहिला शासक बने । तिनले किरात भारदारहरूसँग मिलेर चौदण्डी गढीलाई केन्द्र बनाए र यताको शासन गरेका थिए । सम्भवतः लोहांगसेनले उदयपुर भेगमा अधिन जमाएपछि उदयपुरगढीबाट यसको राजधानि चौदण्डीगढीमा सारिएको हुन सक्तछ । उदयपुरमा जगत सेनले वि.सं. १७९० देखि १८०३ सम्म शासन गरेको देखिन्छ । त्यहाँ जगतसेनदेखि कर्णसेनसम्म जम्मा चार पुस्ता सेनहरूले शासन गरेका थिए । तिनीहरूमा जगत **सेन** वि.सं. १७९० –१८०३, विक्रम सेन–जगतसेनका भाई, मुकुन्द सेन तृतीय–१८१८, कर्ण सेन १८२५–१८३० पर्दछन् । यसै क्रममा वि.सं. १८३० श्रावणमा चौदण्डीगढी गोरखाली सेनाको हातमा पऱ्यो ।

उदयपुर बृहत्तर नेपालमा गाभिएपछि केही समय चौदण्डीगढीबाट नै यस भेगको प्रशासन चलाइयो भने कालान्तरमा वि.सं. १८७२ तिर त्यहाँबाट यसको सदरमुकाम उदयपुरगढीमा सारियो । यसले गर्दा हराउँदै गएको उदयपुरगढीको चहलपहल पुन बढेर गयो । तर यस गढीका पुराना अवशेषहरू भने नासिएर गए । कालान्तरमा उदयपुरको सदरमुकाम पुन यहाँबाट गाईघाट सारियो । वि.सं. २०२८ सालमा यसलाई गाईघाटमा सारिएपछि पुन उदयपुरगढी इतिहासमा सिमित रहन पुग्यो । यसरी कुनै बेला उदयपुर राज्यको राजधानि र अन्य समयमा यस भेगको महत्वपूर्ण गढीका रूपमा परिचित उदयपुरगढी हाल आएर गढीका रूपमा मात्र सिमित रहन पुगेको छ । तर पनि उदयपुरलाई पूर्वको महत्वपूर्ण गढीका रूपमा लिने गरिएको छ । जनरल भिमसेन थापाका समयमा देशलाई विभिन्न ३५ वटा गौंडा, ५ वटा छोटी गौंडा र ३ वटा गढीमा विभाजन गरिएकोमा एउटा उदयपुरगढी भएको बताइन्छ । यसरी नेपाल एकीकरणपछि उदयपुरलाई नेपालको पूर्वी भागको महत्वपूर्ण नाका र गढीका रूपमा लिने गरिएको हो । सम्भवत पूर्वी नेपालको पहाड र तराईको वन्दोवस्तका लागि यो क्षेत्र महत्वपूर्ण केन्द्रका रूपमा परिचित थियो । यस भेगबाट पहाड र तराई सवैतिरको व्यवस्था मिलाउन शरल पनि थियो काठमाडौं उपत्यका तिरबाट मोरडतिर जाने नाकामा रूपमा समेत यो गढी प्रख्यात देखिन्छ ।

लोहांगसेनले उदयपुरमाथि विजय पाउँदा यसको राजधानि उदयपुरगढी थियो भने सेनहरूले यसको राजधानि केन्द्र मानिएको चौदण्डीगढीमा सारेका थिए । तसर्थ उदयपुर गोरखालीहरूद्वारा एकीकरण हुँदा यसको राजधानि चौदण्डीगढीमा नै थियो । शाहा कालमा करिव ४० वर्षजति चौदण्डीबाट उदयपुर भेगको प्रशासनिक व्यवस्था मिलाइयो भने कालान्तरमा वि.सं. १८७२ सालमा भिमसेन थापाको समयमा यसको सदरमुकाम पुन त्यहाँबाट उदयपुरगढीमा सारिएको हो । पंचावती गाविसमा अवस्थित यो गढी काठमाडौ उपत्यका लगायतको देशको पश्चिमी भागबाट पूर्वतर्फ आउने केन्द्र र नाकामा रहेको हुनाले पनि यसको सदरमुकाम यस भेगमा राखिएको हो । यो तत्कालको महत्वपूर्ण गढी, नाका र सामारिक महत्वको स्थान थियो । काठमाडौं उपत्यकादेखि पूर्वतर्फको महत्वपूर्ण गढी पनि यही थियो । वि.सं. २०२८ सालमा गाईघाटमा नसारूञ्जेलसम्म उदयपुरको सदरमुकाम यही स्थानमा रहेको देखिन्छ ।

जनसंख्या

वि.सं. २०६८ सालको जनगणनाअनुसार उदयपुर जिल्लाको जनसंख्या ३१७५३२ जना रहेको छ । यो संख्या ६० वर्ष अगाडि या वि.सं. २००८ सालमा ३९४८६ जना थियो । यसरी ६० वर्षको अवधिमा यसको जनसंख्या २७८०४५ जना बढेर ३१७५३२ पुगेको हो । यसमा महिला १६७८२० र पुरूषको संख्या १४९७१२ रहेको छ । यसरी यस जिल्लामा पुरूषभन्दा १८७०८ जना ज्यादा महिलाको संख्या रहेको देखिन्छ । यसका साथमा जिल्लाको घरपरिवार संख्या भने ६६५५७ वटा रहेको देखिन्छ ।

विवरण	परिवार संख्या	जनसंख्या	पुरूष	महिला	औषत परिवार संख्या	लैंगिक अनुपात	जनघनत्व	वार्षिक वृद्धिदर
२०५८	५१६०३	२८७६८९	१४३७५६	१४३९३३	५.५८	९९.९	१३९	२.६३%
२०६८	६६५५७	३१७५३२	१४९७१२	१६७८२०	४.७७	८९.२	१५४	१%
०६८ नेपाल	५४२७३०२	२६४९४५०४	१२८४९०४१	१३६४५४६३	४.८८	९४.२	१८०	१.३५%

स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना २०६८ तथा जिल्ला पार्श्वचित्र उदयपुर, २०७० ।

माथिको तालिकामा देखाइएअनुसार विगत दश वर्षको अवधिमा उदयपुरको जनसङ्ख्यामा १०.५७% वृद्धि भएको छ । यस जिल्लाको परिवारको सङ्ख्यामा भने २८.९७ % वृद्धि भएको छ । उदयपुर जिल्लाको विदेश गएको तथा स्वदेशमा अनुपस्थित जनसङ्ख्या २२०६० रहेको देखिन्छ । यस जिल्लाका जम्मा ६६५१४ परिवारमध्ये १७७५८ परिवारका कम्तिमा एक जना सदस्य विदेशमा रहेको देखिएको छ । यस जिल्लामा औषत परिवार संख्या ४.७७ र लैंगिक अनुपात भने ८९.२ रहेको देखिन्छ । यस जिल्लाको जनसंख्या बृद्धि दर भने एक प्रतिशतमात्र छ । नेपालको कुल जनसङ्ख्यामा उदयपुरको हिस्सा १.२%, जनसङ्ख्याको आकारको दृष्टिले २९ औं स्थान र जनघनत्वको आधारमा उदयपुर ४२ औं स्थानमा रहेको पाइन्छ ।

वि.सं. २०६८ सालमा मात्र नभएर अन्य जनगणनाका वर्षहरूमा पनि उदयपुर जिल्लाको जनसंख्या अपेक्षाकृत रूपमा कम मात्रामा बढेको देखिन्छ । वि.सं. २०२८ सालदेखिको यस जिल्लाको कूल जनसंख्यालाई तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

जनगणना वर्ष	२०२८	२०३८	२०४८	२०५८	२०६८
जनसङ्ख्या	११२६२२	१५९८०५	२२१२५६	२८७६८९	३१७५३२

माथिको तालिकामा देखाइएअनुसार उदयपुर जिल्लामा वि.सं. २०२८ सालमा जम्मा ११२६२२ जनसंख्या थियो भने यो संख्या बढेर वि.सं. २०३८ साल सम्ममा १५९८०५ पुगेको छ । यसैगरी यहाँको जनसंख्या २०४८ सालमा २२१२५६, २०५८ सालमा २८७६८९ जना र २०६८ सालमा ३१७५३२ जना पुगेको देखिन्छ । यसरी यस जिल्लाको जनसंख्या प्रति वर्ष सामान्य रूपमा बढेको पाइएको छ ।

उदयपुर जिल्लाबाट विदेशमा रोजगारीका लागि गएको जनसंख्या पनि गणना गरिएको छ । यसमा यस जिल्लाबाट जम्मा २२०६० जना मानिसहरू विदेशमा रहेको विवरण जनगणना प्रतिवेदनले दिएको छ । उक्त संख्यामा पुरूषको संख्या २००३६ र महिलोको भने २०२४ जना रहेको देखिन्छ । यसैगरी यस जिल्लामा महिलाको संख्या ५२.८५%, पुरूषको संख्या ४७.१५ प्रतिशत, शहरी जनसंख्या २२.०४ र ग्रामिण जनसंख्या ७७.९६ प्रतिशत तथा अशक्त मानिसहरूको संख्या भने ७७८१ जना रहेको पाइएको छ ।

उदयपुर जिल्लामा गरिबीको रेखामुनि २५.८९ प्रतिशत मानिसहरू रहेका देखिन्छन् । यस जिल्लाको साक्षरता ६८.८१ प्रतिशत रहेकोमा यसमा पुरूष साक्षरता ७४.२९ प्रतिशत र महिला साक्षरता भने ५८.२ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । उदयपुर जिल्लाको उमेरगत जनसंख्यामा अलगअलग उमेर समुहका मानिसहरूको संख्या अलगअलग रहेको छ । यसलाई तलको तालिकामा पनि देखाइएको छ ।

उमेर समूह	महिला	पुरूष	जम्मा
०-४	१५५२१	१५९६६	३१४८७
५-९	२००१३	२०९३९	४०९५२
१०-१४	२२५८६	२३२८४	४५८७०
१५-१९	२०३११	१७५५९	३७८७०

२०-२४	१५९३८	१०२२६	२६१६४
२५-२९	१३४६०	८८४४	२२३०४
३०-३४	१०३९१	७५२६	१७९१७
३५-३९	९९०६	७७५१	१७६५७
४०-४४	८८९३	७६६१	१६५५४
४५-४९	७१३५	६६९३	१३८२८
५०-५४	६११०	६०८५	१२१९५
५५-५९	४७८०	४८३९	९६१९
६०-६४	४५३६	४३१८	८८५४
६५-६९	३११९	३१३६	६२५५
७०-७४	२१५२	२१८८	४३४०
७५-७९	१५०७	१४३१	२९३८
८०-८४	८२७	७७२	१५९९
८५-८९	४०९	३३७	७४६
९०-९४	१४७	१०७	२५४
९५+	७९	५०	१२९
कूल	**१६७८२०**	**१४९७१२**	**३१७५३२**

श्रोतः केन्द्रिय तथ्यांक विभाग, जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार उदयपुर जिल्लाको सवैभन्दा ज्यादा जनसंख्या १० देखि १४ वर्ष उमेर समुहको छ। यो जनसंख्या यस जिल्लामा १३.४८ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। मानव श्रोत तथा संशाधनका दृष्टिले यो निकै महत्वपूर्ण पक्ष मानिन्छ। किनकि यही जनसंख्या निकट भविश्यमा महत्वपूर्ण श्रम शक्तिका रूपमा स्थापित हुने छ। यसै गरी यस जिल्लाको जनसंख्याको उमेर समुह विचार गर्दा के देखिन्छ भने दोश्रो स्थानमा १५ देखि १९ वर्षको उमेर समूहको जनसंख्या रहेको छ, जसको संख्या भने १२.१० प्रतिशत छ। यता ५ देखि ९ वर्ष उमेर समुहको जनसंख्या छ, जसको संख्या ११.९३ प्रतिशत देखिन्छ। जनसंख्याको उमेर समूहका यो अवस्था देश विकासका दृष्टिले निकै सकारात्मक मानिन्छ। यहाँ २४ वर्षको उमेरसमुह पछिको जनसंख्या क्रमिक रूपमा कम हुँदै गएको देखिने हुनाल वर्तमानमा उदयपुर जिल्लाको जनसांख्यिक अवस्था उत्साहप्रद छ भन्न सकिन्छ।

जातिगत रूपमा उदयपुर जिल्लामा विभिन्न जातजातिका मानिसहरूको बसोवास रहेको छ। यस जिल्लामा बसोवास गर्ने विभिन्न जातजातिको विवरण तलको तालिकामा देखाइएको छ।

कस	जातजातिहरू	पुरूष	महिला	जम्मा	प्रतिशत
	जम्मा	१४९,७१२	१६७,८२०	३१७,५३२	१००
१	क्षेत्री	३१,९९५	३६,३७७	६८,३७२	२१.५३
२	राई	२५,७१३	२९,१०३	५४,८१६	१७.२६
३	मगर	२०,७३८	२३,२५९	४३,९९७	१३.८६
४	थारू	११,४२७	१२,८१३	२४,२४०	७.६३
५	तामाङ	१०,११७	११,६०७	२१,७२४	६.८४
६	ब्राह्मण(पर्वते)	८,८६६	१०,१५५	१९,०२१	५.९९
७	कामी	७,६८०	८,६८२	१६,३६२	५.१५
८	नेवार	५,२३९	५,६९८	१०,९३७	३.४४
९	दनुवार	४,१९३	५,०७९	९,२७२	२.९२
१०	दमाई/ढोली	४,२३४	४,७५४	८,९८८	२.८३
११	सार्की	४,०३०	४,३१२	८,३४२	२.६३
१२	मुसहर	१,८९७	१,७९५	३,६९२	१.१६
१३	माझी	१,५०८	१,७२४	३,२३२	१.०२

१४	सुनुवार	१,३३४	१,४६१	२,७९५	०.८८
१५	घर्ती/भुजेल	१,३४५	१,४२१	२,७६६	०.८७
१६	मुशलमान	१,०५३	१,११४	२,१६७	०.६८
१७	ठकुरी	१,०३०	१,१३७	२,१६७	०.६८
१८	सन्यासी	९०८	९९९	१,९०७	०.६
१९	तेली	६६०	५९५	१,२५५	०.४
२०	कठबानियान	५८८	५४०	१,१२८	०.३६
२१	हल्वाई	५०१	५२६	१,०२७	०.३२
२३	चाम्लिङ	३९५	४७९	८७४	०.२८
२४	हजाम/ठाकुर	३५५	३१२	६६७	०.२१
२५	सेर्पा	२४२	३२१	५६३	०.१८
२६	कलवार	२९७	२६०	५५७	०.१८
२७	ङादव	३४५	१९८	५४३	०.१७
२८	सुधी	२७२	२६३	५३५	०.१७
२९	ीधमाल	२१४	२६५	४७९	०.१५
३०	लिम्बू	२३२	२२६	४५८	०.१४
३१	गुरूङ	२३४	२१६	४५०	०.१४
३२	नखुलेका अन्य	१३३	१७७	३१०	०.१
३३	सोनार	१२७	१२९	२५६	०.०८
३४	थामी	९९	१२५	२२४	०.०७
३५	डोम	११४	१०२	२१६	०.०७
३६	बोटे	९०	१०४	१९४	०.०६
३७	कोइरी/कुशवाह	१००	७४	१७४	०.०५
३८	अन्य तराईमूल	७६	९३	१६९	०.०५
३९	बान्तवा	६६	१००	१६६	०.०५
४०	मल्लाह	८७	६९	१५६	०.०५
४१	बादी	७८	७४	१५२	०.०५
४२	धानुक	९१	६०	१५१	०.०५
४३	कायस्थ	८७	६३	१५०	०.०५
४४	अन्य जात	७१	७७	१४८	०.०५
४५	ब्राह्मण(तराई)	७९	६५	१४४	०.०५
४६	चमार/हरिजन	६२	७०	१३२	०.०४
४७	बहाई	७१	५५	१२६	०.०४
४८	कुमाल	५८	५०	१०८	०.०३
४९	राजपुत	४६	४४	९०	०.०३
५०	कलार	३४	५५	८९	०.०३
५१	पहरी	३९	३४	७३	०.०२
५२	बंगाली	४६	२५	७१	०.०२
५३	केवट	२८	४२	७०	०.०२
५४	झाँगड	२७	४३	७०	०.०२
५५	बाहिङ	३१	३६	६७	०.०२
५६	मारवाडी	२९	३२	६१	०.०२
५७	दुसाध/पासवान	२६	३२	५८	०.०२
५८	धोवी	२५	२६	५१	०.०२

५९	गडेरी/भेधार	२५	२६	५१	०.०२
६०	भोटे	२१	२३	४४	०.०१
६१	बाँतर/सरदार	२३	२०	४३	०.०१
६२	थुलुङ	१५	२५	४०	०.०१
६३	राजवंशी	१८	१६	३४	०.०१
६४	साम्पाङ	१४	१७	३१	०.०१
६५	कुर्मी	१५	१५	३०	०.०१
६६	राजधोव	१३	१५	२८	०.०१
६७	कुम्हर	१३	१०	२३	०.०१
६८	हायु	८	१५	२३	०.०१
६९	बढई	१२	१०	२२	०.०१
७०	थकाली	१०	११	२१	०.०१
७१	खत्वे	९	१०	१९	०.०१
७२	खालिङ	६	१३	१९	०.०१
७३	तत्मा/तत्वा	११	६	१७	०.०१
७४	पंजावी/शिख	७	८	१५	नगन्य
७५	सतार/सन्थाल	५	९	१४	नगन्य
७६	वालुङ	६	७	१३	नगन्य
७७	ऋमत	९	४	१३	नगन्य
७८	खवास	५	७	१२	नगन्य
७९	कोचे	५	६	११	नगन्य

स्रोतः जिल्ला पाश्वचित्र, उदयपुर २०७० ।

माथिको तालिकामा देखाईअनुसार उदयपुर जिल्लामा विभिन्न ७९ वटा जातजातिका मानिसहरूको बसोवास रहेको छ । वास्तवमा यो जिल्लाको निकै धेरै भूभाग पहाडी भागमा र बाँकी भित्री मदेशमा पर्ने हुँदा पहाड र तराई दुवैतिरका जातजातिका मानिसहरूको बसोवास यस जिल्लामा रहेको हो । यस जिल्लामा सवैभन्दा ज्यादा बसोवास पर्वते क्षेत्रीहरूको रहेको छ, जसको जनसंख्या ६८३७२ रहेको देखिन्छ । यो संख्या जिल्लाको कूल जनसंख्याको २१.५३ प्रतिशत हुन आउँछ । यसैगरी क्षेत्रीहरूभन्दा केही कम जनसंख्या राईहरूको छ । यस जिल्लामा यिनीहरूको जनसंख्या १७.२६ प्रतिशत छ । त्यसपछि भने यस जिल्लामा मगरहरूको जनसंख्या रहेको देखिन्छ ।

धार्मिक रूपमा उदयपुर जिल्ला निकै विषम देखिन्छ । किनकि यस जिल्लामा विभिन्न ९ प्रकारका धर्म मान्ने मानिसहरू बसोवास गर्ने गरेका छन् । यसमा सवैभन्दा ज्यादा संख्या हिन्दूहरूको छ भने सवैभन्दा कमचाहिं शिख धर्मका अनुयायीको देखिन्छ । यस जिल्लाको धर्म अनुसारको जनसंख्यालाई तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

कस	धर्म	स्त्री	पुरूष	जम्मा
१	हिन्दू	१२१४८५	१०८९३६	२३०४२१
२	बौद्ध	२०५५४	१७९१९	३८४७३
३	इश्लाम	१११४	१०५४	२१६८
४	किरात	१६६१९	१४७८२	३१४०१
५	क्रिश्चियन	४०६७	३५२२	७५८९
६	प्रकृति	३५८२	३११३	६६९५
७	बोन	८	९	१७
८	बहाई	६	६	१२
९	शिख	१	०	१
१०	नखुलेका	३८४	३७१	७५५
	जम्मा	१६७८२०	१४९७१२	३१७५३२

श्रोतः जनगणना २०६८, केन्द्रिय तथ्यांक विभाग ।

माथिको तालिकामा देखाइएअनुसार उदयपुर जिल्लामा विभिन्न ९ वटा धर्म मान्ने मानिसहरूको बसोवास रहेको छ । यसमा सवैभन्दा धेरै संख्या हिन्दूहरूको छ भने सवैभन्दा कम भने शिखहरूको देखिन्छ । यसमा हिन्दूहरूको संख्या २३०४२१ जना र सवैभन्दा कम भने शिखको १ जना रहेको देखिन्छ । यस जिल्लामा धर्म नखुलेका भने ७५५ जना छन् । यहाँ बोन धर्म र बहाई धर्मका अनुयायीको पनि बसोवास रहेको देखिन्छ । तर तिनीहरूको पनि संख्या निकै न्यून छ । यस जिल्लामा बहाई र बोन धर्मका अनुयायी क्रमशः १२ र १७ जना रहेका छन् । जिल्लामा हिन्दू पछि बौद्ध र किरात धर्मका अनुयायीको संख्या ज्यादा रहेको देखिन्छ ।

स्वास्थ्य क्षेत्र

अस्पताल संख्या २

प्राथमिक स्वास्थ्य चौकी संख्या १

स्वास्थ्य चौकी संख्या २०

उपस्वास्थ्यचौकी संख्या २४

प्रशासनिक विभाजन

यस जिल्लामा ३ संसदीय निर्वाचन क्षेत्र, ११ इलाका, १ नगरपालिका र ४४ गाउँ विकास समिति रहेका छन् ।

भूक्षेत्र

यस जिल्लाको भित्री मधेसका फाँटहरू समुद्री सतहदेखि ३६० मिटरदेखि बढीमा २३१० मिटर उचाईसम्मका पहाडहरू रहेका छन् । भूबनोटको आधारमा यस जिल्लालाई ३ प्रकारको धरातलीय स्वरूपमा बाँड्न सकिन्छ ।

पहाडी भूभाग

उत्तरमा सुनकोसी नदी र दक्षिणमा महाभारतको उपल्लो भागसम्म पहाडी भूभाग पर्दछन् । जिल्लाको करिब ६० % भाग यस भूभागले ढाकेको छ । करिब ११०० मि. देखि २३१० मिटरसम्मको उचाई रहेको यस क्षेत्रमा लेखानी, माझखर्क (नामेटार), रौता पोखरी जस्ता अग्ला डाँडा एवं टाकुरा पर्दछन् ।

बेसी र टार

करिब ५५० मिटरदेखि ११०० मिटरसम्मको उचाई रहेको यस धरातलीय स्वरूपमा महाभारत उपल्लो भागदेखि दक्षिणमा तराईको भूभाग छेउछाउसम्म ढाकेको छ । जिल्लाको करिब ९% भूभाग समेटेको यस क्षेत्रमा नेपालटार, मुर्कुची र मैनाटार जस्ता साना उपत्यकाहरू र बाहुनीटार, भुट्टार, हर्देनी जस्ता बेसी एवं खोंचहरू पर्दछन् ।

तराई भूभाग

समुद्री सतहदेखि ३६० मिटरदेखि ५५० मिटरसम्मको उचाईमा अवस्थित यस भूभागले भित्री मधेसको रूपमा चिनिने यस जिलाको करिब ३१% क्षेत्र ओगटेको छ । मुख्य रूपमा त्रियुगा र तावा खोलाको सीमावर्ती क्षेत्रमा पर्ने यस धरातलीय स्वरूपको दक्षिण भागमा चुरे पहाड पर्दछ । यो क्षेत्र नदी कटान समस्याले ज्यादै ग्रसित छ । जिल्लाको प्रमुख स्थानहरू गाईघाट, कटारी र बेल्टार यसै भागमा पर्दछन् ।

माटोको वनावट र उर्वराशक्ति

उदयपुर जिल्ला नदी तथा खोलानालाहरूको जिल्ला भएको हुनाले नदी तथा खोला आसपासको जग्गा पाँगो माटो र अन्य ठाउँहरूमा दोमट, बलौटे दोमट, चिम्टाइलो किसिमको माटो पाइन्छ । माटोको परीक्षण विवरण अनुसार यस जिल्लाको माटो फाटफुट रूपमा मात्र अम्लीय र क्षारीय भएको र बाँकी तटस्थ किसिमको भएको पाइएको छ । जिल्लाको ठुलो क्षेत्रफल पहाड र पाखाहरूले भरिएको हुँदा कृषिको लागि उपयोगी क्षेत्र सीमित छ । सामान्यतः पुरातन कृषि प्रणालीमा धान, मकै, कोदो, गहुँ यस जिल्लाका प्रमुख बाली हुन् । यिनको उत्पादकत्व पनि खास गरी समथर भूभागमा बढी छ । जिल्लाको पहाडी क्षेत्र र भिरालो पाखाहरूमा सुन्तला, नास्पाती, अलैंची आदि खेती हुने देखिए तापनि बजार एवं वित्तीय संस्थाहरूको अभावमा त्यत्ति विकास हुन सकेको छैन । यस जिल्लाको सम्पूर्ण भूभागको जम्मा १५ % मात्र खेती योग्य जमिन रहेको छ । कुल ३०९४४ हेक्टर खेतीयोग्य भूमिमध्ये बाह्रै महिना सिंचाइ हुने जमिन जम्मा ८१५० हेक्टर र वर्षायाममा मात्र सिंचाइ हुने भूमि ७ हजार हेक्टर रहेको छ । सिंचाइ नहुने पाखो १५७९४ हेक्टर रहेको छ ।

भूक्षय सम्भावित क्षेत्र

यस जिल्लाको करिब ६० % भूभाग पहाडी भूभागले ढाकेको हुँदा अधिकांश जमिन भिरालो रहेको छ । भूसंरक्षण र बनोट जटिल र कमजोर भएको कारण यस जिल्लाको धेरै भाग पहिरोको लागि संवेदनशील देखिन्छ । अधिकांश क्षेत्र पहाडी भएकोले जमिनको माथिल्लो सतहको मलिलो माटो बगेर तल्लो क्षेत्रतिर जाने गर्दछ । यसबाट वर्षेनी बाढी तथा नदी कटानको समस्याका साथै नदी

खोलाको पिंध अत्याधिक मात्रामा बढिरहेको छ । नेपालको तराई क्षेत्रमा प्रतिवर्ष औसत १५ सेमिका दरले नदीको पिंध माथि उठ्छ भन्ने तथ्याङ्क भए तापनि उदयपुरमा यो करिब १ मिटर जति रहेको अनुमान छ । यदि यही क्रममा खोला र नदीको पिंध बढ्ने हो भने अब केही वर्षमा बस्ती, खेतीपाती भएको ठाउँमा नदी, खोला बग्ने र पहिले खोला भएको ठाउँमा ढिस्को देखिने हुन सक्तछ । पहाडी भागको मलिलो माटो बग्ने तथा जग्गा भूक्षयको कारणले ठाउँ ठाउँमा गल्छी बनी क्षतविक्षत भइरहेका हुँदा यस जिल्लाको जग्गाको उर्वराशक्तिमा ह्रास आई जनताको जीवनस्तर दिन प्रतिदिन खस्कदो अवस्थामा रहेको छ । भूक्षय तथा तल्लो क्षेत्र पुरिने समस्या अत्याधिक मात्रामा चुरे क्षेत्रको तल्लो भागमा रहेको छ । यहाँ वर्षेनी कैयौं टन माटो चुरे पहाडबाट बगेर आई नजिकको तल्लो क्षेत्र बलौटे माटोले पुरिने प्रक्रिया भइरहेको छ । यस्तै समस्या महाभारतबाट वर्षामा बगेर आउने माटोले पनि सिर्जना गरेको छ (जिल्ला पार्श्वचित्र, २०७०) ।

जलवायु

मनसुनी हावापानी भएको यस जिल्लामा हावापानीको विशेषता जेष्ठ, आषाढदेखि भाद्र र असोजसम्म बढी पानी पर्ने र हिउँद याममा कम वर्षा हुने गर्दछ । यस जिल्लाको अधिकतम तापक्रम ४१$^{\circ}$ सेल्सियस र न्यूनतम तापक्रम सरदर १६$^{\circ}$ सेल्सियस छ भने वर्षा सरदर २,१५२ मिलिमिटर छ । कुल वर्षामध्ये करिब ८०% मनसुनी वर्षा र २०% आग्नेय वर्षा हुने गरेको छ । यहाँको हावापानीलाई भूभागको उचाइ, सामुद्रिक दुरी, पर्वतको मोहडा, हिमाली अक्षांश आदिले प्रभावित पारेको छ । भौगोलिक वनावटका आधारमा यस जिल्लामा उष्ण हावापानी र न्यानो समशीतोष्ण हावापानी दुइ खालका जलवायु भए तापनि २१०० मिटरभन्दा माथि उचाइ (२१००-२३१०० मि.) मा ठन्डा समशीतोष्ण हावापानी पनि रहेको छ । क्षेत्रफलको हिसाबले ८०.६% भू-भाग उष्ण, १८.८% भू-भागमा न्यानो समशीतोष्ण र ०.६% भू-भागमा ठन्डा समशीतोष्ण जलवायु रहेको पाइन्छ ।

वर्तमान भूउपयोग

यस जिल्लाको धेरैजसो भाग ग्रामीण क्षेत्रमा पर्दछ । त्रियुगा नगरपालिका क्षेत्र नगरको रूपमा गणना गर्न सकिन्छ । अन्य सबै भाग ग्रामीण क्षेत्रमा पर्दछ । जिल्लाको कुल क्षेत्रफल २,०६,३०० हेक्टर जमिनमध्ये जम्मा ३०,९४४ हेक्टर जमिन (१५ %) मात्र खेतीयोग्य जमिन रहेको छ । कुल खेतीयोग्य जमिनमध्ये जम्मा ८,७६७ हेक्टर जमिनमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध छ । यस जिल्लाको ७२.९८% भू-भाग बनजङ्गल तथा बुट्यानले ढाकेको छ भने नदीनाला तथा आवासले करिब ५.३४% भूभाग ओगटेको छ । यस जिल्लाका करिब ४.४२% भूभाग चरनले ढाकेको छ ।

नगरपालिका क्षेत्रलाई मात्र सहरी क्षेत्रको रूपमा लिने हो भने यस जिल्लाको एक मात्र नगरपालिका त्रियुगा नगरपालिकाको क्षेत्रलाई सहरी क्षेत्र मान्न सकिन्छ । यसको क्षेत्रफल करिब २८७ वर्ग किलोमिटर मात्र रहेको हुँदा यस जिल्लाको १३.९१ % भूभाग सहरी क्षेत्रले ढाकेको भए पनि हाल अन्य २ वटा नगरपालिकाहरू थप भएको हुनाले कटारी र बेल्टार जस्ता क्षेत्रहरूलाई पनि सहरी क्षेत्रको रूपमा लिनु पर्दछ ।

भिरालोपन

उदयपुर जिल्लाको धेरै जसो भूभाग पहाडी भएको हुँदा भिरालो छ । जमिनको भिरालोपन जति बढी भयो भूक्षयको सम्भावना पनि त्यत्ति नै बढी हुन्छ । पर्यावरणीय दृष्टिकोले १८ %सम्म भिरालोपन भएको जमिनमा (९० डिग्रीलाई शत प्रतिशत भिरालोपन मान्दा) ज्यादै न्यूनतम भूक्षय हुन्छ । त्यसकारण कतिपय विकसित मुलुकहरूमा १८ % भन्दा बढी भिरालोपन भएको जमिनको उपयोगमा नियन्त्रण गरेको हुन्छ भने ५० %भन्दा बढी भिरालोपन भएको भूमिलाई पूर्णरूपमा संरक्षित भूमिको रूपमा राखेको हुन्छ (रायोआ, २०५७) । तर नेपालमा यस किसिमको कुनै नीति अपनाइएको छैन । भौगोलिक रूपले उदयपुर जिल्लालाई तराई र भित्री मधेस, उच्च पहाड र मध्ये पहाड गरी ३ भागमा विभाजित गरिएको छ । उच्च र मध्य पहाडी भागको धेरै जसो भाग ३० डिग्रीभन्दा बढी भिरालोपन भएकोले यस क्षेत्रमा खेती योग्य भूमि कम छ ।

जलभण्डार

जिल्लाको पानीका स्रोतको रूपमा साना तथा ठुला नदी तथा पोखरीहरू रहेका छन् । पोखरीहरूमा रौता पोखरी, सुके पोखरी, ताप्ली पोखरी, जोगिदह चुरे जङ्गलको पोखरी र झिल्के पोखरी जस्ता साना पोखरीहरू भए तापनि उल्लेखनीय रूपमा ठुला ताल तलैयाहरू छैनन् । यस जिल्लाको सबभन्दा ठुलो नदी त्रियुगा हो । अन्य दुइ प्रमुख नदीहरूमा तावा खोला पश्चिमी क्षेत्र र वैद्यनाथ खोला मध्ये भाग हुँदै तावा खोलामा मिसिन पुग्छन् । यस जिल्लामा रहेका अन्य नदीहरूमा ककरू खोला, यारी खोला, राँकुली, बरूवा खोला, अँधेरी, बहादुरा खोला र रसुवा खोला सहायक खोलाको रूपमा रहेका छन् भने सुनकोसी, सप्तकोसी र कमला नदी सिमाना नदीको रूपमा रहेका छन् । यस जिल्लाको जलभण्डारको रूपमा यिनै साना पोखरी, नदीनाला र सतह पानी मात्र हुन । पानीको उपयोगिताको सन्दर्भमा यस जिल्लाका नदीनालाहरूबाट सीमित रूपमा सिंचाइ कार्यमा उपयोग गरिएको छ । यस बाहेक अन्य कार्यमा उपयोग गर्न

सकिएको छैन । यी खोला तथा नदीहरूको जलाधार क्षेत्रमा वन विनास बढ्न गएको र त्यसको उचित संरक्षण हुन नसकेको हुँदा यी नदीहरूले ज्यादै धेरै मात्रामा नदी कटान गर्न थालेका हुँदा यस जिल्लाको सबभन्दा ठुलो समस्या नै नदी कटान देखिन थालेको छ ।

गाविसहरूको निर्वाचन क्षेत्र, इलाका तथा अन्य आधारभूत विवरण

गाविस/नपाको नाम	निर्वाचन क्षेत्र	इलाका	सदरमुकामबाट दुरी (कोसमा)	अनुमानित क्षेत्रफल बर्ग किमि
रामपुर ठोक्सिला	१	१	१५	९९.४९
मैनामैनी	१	१	२२	५४.५२
कटुन्जेबबला	१	१	१८	९४.५३
तपेश्वरी	१	१	१२	६०.२७
बसाहा (बेलटारबसाहा नपा)	१	२	१०	३२.९५
बेलटार(बेलटारबसाहा नपा)	१	२	८	२८.७८
चौडण्डी	१	२	१२	४२.९७
सिद्धिपुर	१	२	१०	३९.५२
सुन्दरपुर	१	३	८	३९.०७
हडिया	१	३	६	७०.३९
जोगीदह	१	३	४	६०.०१
साउने	१	३	६	६८.९९
जाल्पा चिलाउने	२	४	६	३४.८८
त्रियुगा नपा	२	४	०	२८७.०७
खाँबु	१	५	६	३९.५७
आँपटार	२	५	१०	३०.५०
पोखरी	२	५	१२	२४.४९
लाफागाउँ	२	५	१४	२६.१९
बलम्ता	२	६	१८	२२.०५
ताम्लिछा	३	६	२१	१५.२१
बाराहा	३	६	२०	२१.४५
बाँस बोटे	३	६	२२	१४.९५
जाँते	२	७	१६	२२.२६
नामेटार	२	७	१५	३१.४९
भुट्टार	२	७	१३	२२.५१
रौता	२	७	८	४७.९५
ठाना गाउँ	३	८	२१	२१.९१
रूपाटार	३	८	२१	२६.१९
इनामे	३	८	१७	२०.७२
लेख गाउँ	३	८	१८	१८.५०
ओख्ले	३	८	२०	१९.६६
बर्रे	३	९	१५	३५.३८
डुम्रे	३	९	१३	२०.१४
पञ्चावती	३	९	१२	७४.०८
भलाया डाँडा	२	९	१०	७४.९३
त्रिवेणी (कटारी नपा)	३	१०	२०	८२.१५
कटारी (कटारी नपा)	३	१०	१८	६९.०३४
तावाश्री	३	१०	१७	३७.२९
रिस्कू	३	१०	१५	६२.३३

सिरिसे	३	१०	२३	४०.३०
हर्देनी	३	११	२२	२३.८४
सोरूङ छबिसे	३	११	२४	३२.७८
मयङ्खू	३	११	२४	२४.४१
लेखानी	३	११	२६	२९.३२
लिम्पाटार	३	११	२१	१७.३४

श्रोतः जिल्ला पार्श्वचित्र उदयपुर २०७० ।

उदयपुर जिल्ला सगरमाथा अञ्चलको ऐतिहासिक रूपमा निकै महत्वपूर्ण क्षेत्रका रूपमा रहेको छ । यस जिल्लामा जम्मा ४१ वटा गाविस र ३ वटा नगरपालिका छन् । हाल आएर नयाँ नगरपालिकाहरू थप्ने कार्यले नगरपालिकाको संख्या ३ पुगेको तथा गाविसको संख्या घटेर ४१ भएको छ । ऐतिहासिक, पुरातात्विक, सांस्कृतिक, धार्मिक, आर्थिक, प्राकृतिक र राजनैतिक तथा सामरिक दृष्टिले समेत यसको महत्व विगत लामो समयदेखि अत्यधिक थियो भने अहिले पनि यसको महत्व कम भएको छैन । यहाँका प्राकृतिक, धार्मिक तथा सांस्कृतिक प्राय सबै प्रकारका सम्पदाहरू पर्यटकलाई लोभ्याउने खालका छन् । तसर्थ पर्यटकीय दृष्टिले यस जिल्लाको महत्व अतुलनीय छ ।

अध्याय तीन
जिल्ला विकास समितिका प्राथमिकता, लक्ष र कार्यक्रमहरू

१. परिचय

जिविस उदयपुरले आफ्ना कार्यक्रमहरू तर्जुमा गर्दा नेपाल सरकार स्थानीय विकास मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोग र अन्य निकायका प्राथमिकतालाई उच्च प्राथमिकता दिएको छ । स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५ ले दिएको कार्यविधि पूरा गर्दै उक्त ऐनको दफा १९५ अनुरूप यस जिल्ला विकास समितिले पनि आवधिक जिल्ला विकास योजना तर्जुमा गरेरनै कार्यक्रमहरू संचालन गरेको देखिन्छ । स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५ को दफा १९७ ले उल्लेख गरेको प्रकृयालाई जिविस उदयपुरले योजना निर्माणका क्रममा पूर्ण रूपमा अवलम्बन गरेको देखिन्छ । जिल्ला विकास समितिबाट प्राप्त आयोजना तथा कार्यक्रमहरूलाई मूल आधार मानी जिल्ला विकास योजना तर्जुमा गरिएको र यसमा विषयगत योजना तर्जुमा समिति, एकीकृत योजना तर्जुमा समिति, जिल्ला विकास समिति र जिल्ला परिषद्मा आवश्यक छलफल गरी योजना तर्जुमा प्रकृयाको कार्य सम्पन्न गरिएको देखिन्छ । यसै आधारमा यस संस्थाले आफ्ना कार्यक्रमहरू संचालन गरेको पाइएको छ ।

२. नीति तथा कार्यक्रमहरू

कार्यनीति र प्राथमिकताहरू

जिविस उदयपुरले आब २०७०/७१ का लागि निम्नानुसारका प्राथमिकता र कार्यनीति अवलम्बन गरेको देखिन्छ ।

१. ग्रामिण पहुँच सुधार तथा विकेन्द्रिकरण योजना: क) कटारी बाहुनीटार सडकको कटारी बुढाबुढी खण्ड (१० किमि) र गाईघाट फत्तेपुर सडकको मोतिगडा कंगखोला खण्ड (९.५ किमि) को स्तरोन्नति गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ ।

ख) नेपालटार उदयपुर सडक खण्डको वैद्यनाथ खोलामा पक्की पुल निर्माण कार्य भई रहेको छ ।

ग) सन् २०१३ देखि RAIDP परियोजना समाप्त भएकाले वि.सं. २०७१ वैशाखदेखि SNRT परियोजना मार्फत सडक तथा पक्की पुल निर्माण गर्ने ।

२. स्थानीय स्तरको सडक पूल कार्यक्रम: रौता गाविसको मुर्कुची स्थित छौंडियाखोलामा झोलुंगे पुल निर्माण कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको र कटारी बाहुनी टार सडकको कालीखाडी र तावा खोलामा पक्की पुल निर्माण कार्य थालनी गर्ने ।

सन् २०१५ सम्ममा यस जिल्लालाई खुल्ला दिसामुक्त जिल्ला घोषणा गर्न ५ वर्षे रणनीतिक योजना तर्जुमा भईसकेको हुनाले त्यसको कार्यान्वयन गर्न प्राथमिकताका साथ बजेट विनियोजन गर्ने, सरोकारवाला सरकारी र गैरसरकारी संघसंस्था र निकायहरूको समेत सहयोग जुटाई अभियानका रूपमा कार्यक्रम संचालन गर्ने र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने ।

ग्रामीण पहुँच सुधार तथा विकेन्द्रीकरण परियोजना (RAIDP) तर्फ

क) कटारी-बाहुनीटार सडकको कटारी-बुढाबुढी खण्ड (१० कि.मी) र गाईघाट-फत्तेपुर सडकको मोतिगडा-कङ्खोला खण्ड (९.५ कि.मी.) को स्तरोन्नती गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ ।

ख) नेपालटार-उदयपुर सडक खण्डको बैद्यनाथ खोलामा पक्की पुल निर्माण कार्य भई रहेको छ ।

ग) सन् २०१३ बाट RAIDP परियोजनाको समयावधी समाप्त भएकोछ । २०७१ बैशाखबाट SNRTP (Strengthening the National Rural Transport Program) परियोजना मार्फत सडक तथा पक्किपुल निर्माण कार्य अगाडि बढाउने ।

स्थानीय स्तरको सडक पुल कार्यक्रम तर्फ: (चालू आ.व.को कूल बजेट १ करोड ५० लाख)

रौता गा.वि.स.वडा नं. ९ मुर्कुची स्थित छौंडिया खोलामा पक्कि पुल निर्माण कार्य अन्तिम अवस्थामा पुगेकोछ । त्यसैगरी कटारी-बाहुनीटार सडकको कालीखाडी र तावाखोला (देउलीकुना) मा पक्किपुल निर्माण कार्य यसै आ.व. बाट प्रारम्भ गर्ने गरी आवश्यक तयारी भएको छ ।

झोलुङ्गे पुल तर्फ

गत आ.ब. मा निर्माण भै रहेका एघारवटा झो.पु. मध्ये तावा-बैद्यनाथ दोभान झोलुङ्गे पुल चालू आ.व. मा निर्माण सम्पन्न हुनेछ भने अन्य १० वटा आगामी आ.व. मा निर्माण सम्पन्न हुनेछन् ।

खानेपानी तथा सरसफाइ

विभिन्न गा.वि.स.हरूमा खानेपानी र दिसामुक्त क्षेत्र सम्वन्धी कार्यक्रमहरू भई रहेका छन् । सरसफाईतर्फ गत आ.व. या आ.व. २०७०।७१ मा १० वटा गाउँ बिकास समिति र त्रियुगा नगरपालिकाको एउटा वडा खुल्ला दिशामुक्त घोषणा भएका छन् । यसबाट चालू आ.व. को हालसम्ममा एउटा यो संख्या २० पुगेको छ । यता त्रिजुगा नगरपालिकाको वडा नं १४ यसै साल खुला दिसामुक्त घोषणा भएको छ ।

साना सिंचाई, नदी नियन्त्रण र अन्य पूर्वाधारतर्फ

सिद्धिपुर र पञ्चावती गाविस मा २५/२५ लाखका १/१ वटा साना सिचाईं आयोजना निर्माण गरिँदैछ । बाँकी रकम मध्येबाट बिपद् व्यवस्थापन कोषमा पनि रकम बिनियोजन गरिएको छ । नदी नियन्त्रणका केहि साना कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ भने मुर्कुच्ची बजारमा ढल तथा नाला निर्माण गर्ने कार्य सम्पन्न भई सकेको छ ।

निर्वाचन क्षेत्र विकास कार्यक्रम तर्फ

चालू आ.व.मा यस जिल्लामा कुनै पनि योजना/कार्यक्रमहरू संचालनमा रहेका छैनन् ।

कृषि सडक तथा अन्य पूर्वाधार निर्माण तर्फ

क) जिल्ला विकास समितिबाट संचालन हुने सडक तथा पूर्वाधार निर्माणका योजनाहरू उपभोक्ता समिति मार्फत सञ्चालन गर्ने नीति अनुरूप उपभोक्ता समिति गठन तथा सम्झौता भई कार्यान्वयन क्रममा रहेका छन् ।

ख) जिल्ला सडक गुरूयोजना (DTMP) अद्यावधिक गर्ने कार्यको अन्तिम प्रतिबेदन प्राप्त हुन बाँकी नै छ ।

ग्रामीण जीविकोपार्जनको लागि नवीकरणीय उर्जा तर्फ

क) भुट्टार गाविसको वडा नं ६ र ७ मा १० किलोवाट क्षमताको खारीखोलाबाट विद्युत उत्पादन योजना निर्माण क्रममा रहेकोछ ।

ग्रामीण सामुदायिक पूर्वाधार (RCIW) तर्फ

क) नामेटार, बाँसबोटे, बाराहा, ताम्लिछा र भुट्टार गाविसमा साना पूर्वाधारका १४ वटा योजना कार्यान्वयन क्रममा रहेका छन् ।

सामाजिक तथा मानव विकास कार्यक्रम तर्फ

स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रम ९ीन्क्रृमए० कार्यक्रम तर्फ रूपान्तरणीय सामाजिक परिचालन प्रकृया अन्तर्गत ४४ वटा गाउँ विकास समिति र न.पा. मा वडा नागरिक मञ्च र नागरिक सचेतना केन्द्रहरू क्रियाशील रहेका छन् ।

ग्ल्क्ष्कृभँ को सहयोगमा वालमैत्री स्थानीय शासन कार्यक्रम (Child Friendly Local Governance, CFLG) र सरसफाइ अभियान (खुल्ला दिसामुक्त क्षेत्र) र ग्लँएब को सहयोगमा प्रजनन् स्वास्थ्य, जनसंख्या तथा विकास र लैङ्गिक विकास,सामाजिक सुरक्षा सघन अनुगमन लगातका क्षेत्रमा कार्यक्रम निरन्तर सञ्चालन भईरहेको छ ।

गाविस तर्फः ४४ वटा गाविसको कूल बजेट रू १० करोड ३३ लाख (चालू संचालन खर्च १ करोड ७९ लाख समेत)

हालसम्म सबै गाविसको प्रथम किस्ता पूँजीगत र सञ्चालन खर्च तथा सञ्चालन खर्च दोस्रोकिस्ता समेत निकासा भैसकेको छ । साथै प्रकृया पूरा गरेर दोस्रो किस्ता पूँजीगत निकासा माग गर्ने गाविस हरूलाई निकाशा दिई सकिएको र बाँकीलाइ निकाशा माग गरी समयमै काम गर्न ताकेता गर्ने काम भैरहेको छ ।

सामाजिक सुरक्षा भत्ता तर्फ

चालू आ.व.मा यस जिल्लामा ७० वर्ष नाघेका ९४२२ जना जेष्ठ नागरिक र ७२४७ जना एकल महिलालाई मासिक रू.५००। का दरले, ३५ जना लोपोन्मुख (हायु आदिवासी जनजाति) तथा ३८६ जना पूर्ण अपाङ्गलाई मासिक रू.१,०००। का दरले साथै 'ख' श्रेणीका ६३ जना आंशिक अपाङ्गहरूलाई मासिक रू.३००। का दरले एवं ३१४० जना ५ वर्ष मुनिका दलित बालबालिका (प्रति परिवार २ जना सम्म) लाई मासिक रू.२००। वालपोषण गरी वार्षिक २०२९३ जनालाई वार्षिक करिब ११ करोड २८ लाख भत्ता वितरण हुने अनुमान छ ।

चालु आ.व.को दोस्रो चौमासिक अवधिबाट रिस्कु, जोगिदह र हडिया गाविसको सामाजिक सुरक्षा भत्ता वितरण कृषि विकास बैक मार्फत प्रारम्भ गरिएको छ । यी दुई बाहेक बेल्टार, कटारी, त्रिवेणी गाविस र त्रियुगा नगरपालिकाको भत्ता वितरण गत आ.ब.बाटै बैंकिङ्ग प्रणालीबाट भईरहेकोछ । सबै गाविसहरूको भत्ता वितरणलाई बैंकसँग आवद्ध गर्ने सरकारी नीति कार्यन्वयनका लागि चालू आ.व. मा थप सम्भाब्यता अध्ययन गरिनेछ । बैंक बाट भत्ता प्राप्त गर्ने कार्यलाई सरल र सहज पहुँच योग्य बनाउन सम्बन्धित बैंक तथा सेवाग्राहीहरूसँग छलफल गरी आवश्यक सुधार गर्दै लगिने छ ।

अध्याय चार
बृहत् छलफल कार्यक्रमको विवरण

१. **कार्यक्रमको नामः** सामाजिक परीक्षणको बृहत् छलफल कार्यक्रम

२. **मितिः** २०७१।७।३०

३. **स्थानः** जिल्ला विकास समितिको सभाकक्ष, उदयपुर ।

४. **उपस्थितिः** प्रमुख अतिथि, माननीय सभासद संविधान सभा, उदयपुर क्षेत्र नं. ३, नारायण बहादुर कार्की ज्यू ।

अध्यक्षताः स्थानीय विकास अधिकारी श्री पिताम्बर अधिकारी ज्यू ।

५. कार्यक्रम सञ्चालनः श्री विश्वजीत राई, अधिकृत सूचना तथा सञ्चार, जिविस उदयपुर ।

६. **सामाजिक परीक्षण गर्ने संस्थाः** श्री सृजनशिल सामुदायिक विकासका लागि सहयोगी समूह, (हेल्प ग्रुप विराटनगर) ।

७. **सहभागीः:** विभिन्न संघसंस्थाको प्रमुख र पदाधिकारी तथा प्रतिनिधि, राजनैतिक दलका नेताहरू, पत्रकार र आम जनता ।

८. **सहभागी उपस्थित संख्या** ५० जना (हाजिरी परिशिष्टमा छ) ।

९. **छलफलका विषयहरू**

क) परिशिष्ट २ मा रहेको जिविस उदयपुरको सामाजिक परीक्षणको प्रतिवेदन माथि

ख) परिशिष्ट ३ मा रहेको उदयपुर जिविसका विभिन्न विषयगत कार्यालय र गैरसरकारी संघसंस्थाको सामाजिक परीक्षण प्रतिवेदन ।

१०. **बृहत् छलफलमा सहभागीबाट उठेका जिज्ञासा र सुझावहरू**

क) सामाजिक परीक्षण कार्य नयाँ रहेकाले यसका बारेमा व्यापक प्रचारप्रसार हुनु पर्ने ।

ख) सामाजिक परीक्षण योजनाबद्ध ढंगमा कार्यक्रममा समावेश गर्नु पर्ने ।

ग) सामाजिक परीक्षण, सार्वजनिक परीक्षण, सार्वजनिक सुनुवाई र सामाजिक लेखा परीक्षणका बारेमा यथेष्ट मात्रामा जानकारी हुनु पर्ने ।

घ) यस्ता कार्यक्रम हतारमा नभएर प्रशस्त समय निकालेर सम्पन्न गर्नु पर्ने ।

ङ) परीक्षणका लागि आवश्यक तथ्यांक र सम्बद्ध संस्थाहरूले राख्ने गरेको तथ्यांकको प्रकृति अलगअलग प्रकारको रहेकाले स्थानीय तहमा रेकर्डिंग पद्धतिमा सुधार गरिनु पर्ने ।

च) विषयगत कार्यालयहरूसँग प्रशस्त समय दिएर यस्ता तथ्यांकहरू माग गर्नु पर्ने ।

छ) विशेषज्ञलाई कार्यक्रमहरूको स्थलगत अध्ययनका लागि लगानी भएका सवै क्षेत्रको अध्ययन गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने

ज) लेखापरीक्षणबाट देखिएका कमीकम्जोरीहरूलाई योजनाबद्ध ढंगमा कम गर्दै लैजानु पर्ने ।

झ) बृहत छलफलका लागि ज्यादाभन्दा ज्यादा समय दिनु पर्ने र सहभागीलाई अध्ययनका लागि प्रतिवेदन अगाडिनै प्रदान गरिएको हुनु पर्ने ।

ञ) सूचकमा दिइएका बुँदामात्र नभएर उल्लेख्य काम भएको छ भने थप बुँदा पनि परीक्षणमा राखिनु पर्ने ।

११. समापन

प्रस्तुत छलफल कार्यक्रमको समापनका अवशरमा विभिन्न वक्ताहरूले अआफ्नो राय व्यक्त गर्नु भएको थियो । यसमा विभिन्न राजनैतिक दलका नेताहरूले यस्तो कार्यक्रम अति आवश्यक र महत्वपूर्ण भएको उल्लेख गर्दै सामाजिक परीक्षण गर्ने संस्थालाई कार्यक्रमका विविध पक्षका बारेमा जानकारी दिएकोमा धन्यवाद दिने कार्य भयो । यसमा विशेष गरी प्रमुख अतिथिका रूपमा उपस्थित उदयपुर जिल्ला क्षेत्र नं. ३ का संविधानसभाका सभासद श्री

नारायण बहादुर कार्की ज्यूले प्रथम पटक यस्ता कार्यक्रममा भाग लिन पाएको विचार व्यक्त गर्दै कार्यक्रम अति महत्वपूर्ण रहेको र यसले गर्दा जिल्लामा गरिने विकास निर्माणका कार्यमा रहेका कमी कम्जोरी हटाउन यसले सहयोग गर्ने विचार व्यक्त गर्नु भयो । साथै सामाजिक परीक्षण गर्ने संस्थालाई धन्यवाद पनि दिनु भयो । जिविस उदयपुरले क्यालेण्डरमा यस्ता कार्यक्रम समावेश गरी उचित समयमा कार्यक्रमहरू गर्नु पर्ने र यसले जिल्लाको विकास निर्माणका लागि छुट्याइएको रकम सही सदुपयोग हुन सक्ने धारणा राख्नु भयो ।

समापनका अवशरमा विचारहरू प्रस्तुत गर्ने व्यक्तिहरूमा विभिन्न राजनैतिक दलका नेताहरू पनि हुनुहुन्थ्यो । उहाँहरूले पनि यस्ता कार्यक्रमको महत्व तथा सार्थकताका बारेमा प्रकास पार्नु भएको थियो । यता संचारकर्मीहरूको धारणा भने यस्तो कार्यक्रममा अझ ज्यादा सहभागीको आवश्यकता रहेको तर्फ निर्देशित थियो । यसैगरी जिल्ला विकास समिति उदयपुरका योजना अधिकृत पुरूषोत्तम ढकालले पनि सामाजिक परीक्षणको महत्व, उपदेयता र आवश्यकताका बारेमा चर्चा गर्नु भएको थियो । यसैगरी जिविस उदयपुरका सूचना अधिकृत विश्वजीत राईले भने कार्यक्रमको उद्देश्यका बारेमा प्रकाश पार्नु भयो । अन्तमा हेल्प ग्रुपका तर्फबाट नियुक्त सामाजीक परीक्षक डा. सोमप्रसाद खतिवडाले सहभागीहरूका जिज्ञासाको उत्तर दिए पछि सभा विसर्जन गरिएको थियो । सभा विसर्जनका अवशरमा सभाको अध्यक्षता गर्नुहुने स्थानीय विकास अधिकारी श्री पिताम्बर अधिकारी ज्यूले छोटो समापन मन्तव्य दिनु भएको थियो । यस क्रममा सवै सहभागीहरूलाई धन्यवाद दिंदै सभा विसर्जन गरिएको थियो । कार्यक्रममा सामाजिक परीक्षक र जिविस उदयपुरका सूचना अधिकृतले छलफलका क्रममा उठेका सवालहरूलाई टिपोट गर्नु भएको थियो ।

१२. **निष्कर्श**: सामाजिक परीक्षणको प्रारम्भिक प्रतिवेदनमाथि छलफल गर्ने क्रममा सहभागीहरूबाट अनेक प्रकारका जिज्ञासा आउनुका साथै महत्वपूर्ण सुझावहरू पनि प्राप्त भएका छन् । ती सुझावहरूलाई समेत समावेश गरी सामाजिक परीक्षणको अन्तिम प्रतिवेदन तयार पारिएको छ । यसमा विशेषगरी प्रारम्भमा प्राप्त हुन नसकेका कतिपय तथ्यांकहरू छलफलका क्रममा पनि उपलब्ध भएका छन् । छलफलका क्रममा विभिन्न विषयगत कार्यालयहरूका प्रतिनिधिहरूको समेत उपस्थिति रहेको हुनाले उहाँहरूले आफ्ना कार्यक्रमहरूको प्रभावकारिताका बारेमा पुनस्मरण भएको बताउनु भएको छ ।

अध्याय पाँच
आर्थिक वर्ष २०७०।७१ को समाजिक परीक्षणको प्रतिवेदन
अनुसूची-२ को (बुँदा १०.३ सँग सम्वन्धित)

(बृहत छलफलमा प्रस्तुत गरिएको)

स्थानीय निकायको नामः जिल्ला विकास समिति, उदयपुर ।

मितिः २०७१।७।३०

१. स्थानीय निकायको परिचय (बुंदागत रूपमा लेख्ने)

उदयपुर जिल्ला पूर्वाञ्चल विकास क्षेत्रको सगरमाथा अञ्चलमा पर्दछ । चुरे पर्वत, महाभारत पर्वत र भित्री तराईले यो जिल्ला बनेको छ । यस जिल्लामा विषम धरातल, उचाई तथा हावापानी रहेको हुनाले यहाँ पाइने जीवजन्तु र बनस्पतिमा भौगोलिक अवस्थिति विशेषले विविधता पाइन्छ । यस जिल्लाको करिब ६० प्रतिशत भूभाग वन जंगलले ढाकेको छ ।

१.१ भौगोलिक अवस्थिति

सिनं.	विवरण	मान
ञ	अक्षांश	२६°३९’०” देखि २७° १’१०” उत्तरी अक्षांश
ट्ट	देशान्तर	८६° ०’ ९” देखि ८७° १’०” पूर्वी देशान्तर
घ	सिमाना	उत्तरः भोजपुर, खोटाङ र ओखलढुङ्गा
		पश्चिमः सिन्धुली र धनुषा
		दक्षिणः सिराहा र सप्तरी
		पूर्वः धनकुटा र सुनसरी
ढ्ढ	क्षेत्रफल	२०६३ वर्ग किलोमिटर
छ	भौगोलिक विभाजन	पहाड, तराइ र भित्री मधेस

१.२ हावापानी

- मनसुनी हावापानी ।
- अधिकतम तापक्रम ४१° सेल्सियस र न्यूनतम तापक्रम सरदर १६° सेल्सियस ।
- सरदर वर्षा २,१५२ मिलिमिटर ।
- करिब ८०% मनसुनी वर्षा र २०% आग्नेय वर्षा ।
- भौगोलिक वनावटका आधारमा उष्ण हावापानी र न्यानो समशीतोष्ण हावापानी ।
- २१०० मिटरभन्दा माथि उचाइ (२१००-२३१०० मि.) मा ठन्डा समशीतोष्ण हावापानी ।
- क्षेत्रफलको हिसाबले ८०.६% भू-भाग उष्ण १८.८% भू-भागमा न्यानो समशीतोष्ण र
- ०.६% भू-भागमा ठन्डा समशीतोष्ण जलवायु

१.३ भूगोल

- पहाडी भू-भागः ६०% करिब ११०० मि. देखि २३१० मिटरसम्मको उचाई ।

- बेशीटारः ९% करिब ५५० मिटरदेखि ११०० मिटरसम्मको उचाई ।
- तराईः ३१% समुद्री सतहदेखि ३६० मिटरदेखि ५५० मिटरसम्मको उचाईमा ।

१.४ प्रशासनिक विभाजन

- ३ संसदीय निर्वाचन क्षेत्र
- ११ इलाका
- ३ नगरपालिका र ४० गाउँ विकास समिति

१.५ माटोको बनावट र उर्वराशक्ति

- कूल क्षेत्रफल २०६३०० हे ।
- वन जंगल ११०९१७ हे र नदीनाला ४७७१३ हे ।
- चरन क्षेत्र १६७२५ ।
- पाखो १४२२१.५ हे र खेत १६७२१.९ हे ।
- कुल ३०९४३.७ हेक्टर खेतीयोग्य भूमिमध्ये बाह्रै महिना सिंचाइ हुने जमिन जम्मा ८१५० हेक्टर
- वर्षा याममा मात्र सिंचाइ हुने भूमि ७ हजार हेक्टर
- सिंचाइ नहुने पाखो जमिन १५७९४ हेक्टर

१.६ प्रमुख नदिनाला र ताल तथा पोखरीहरू

- **नदिनालाः** सप्तकोसी, रसुवा, त्रियुगा, बरूवा, कंग खोला, द्वार खोला, तावा खोला, वैद्यनाथ खोला, ककरू खोला, बादुरा खोला र कमला खोला आदि ।
- **ताल या पोखरीहरूः** रौता पोखरी, ताप्ली पोखरी, झिल्के पोखरी, सुके पोखरी, थाम पोखरी आदि ।

१.७ प्रमुख पर्यटकीय क्षेत्र

- त्रिवेणी, सिन्धाली, गाईघाट
- उदयपुर सिमेन्ट फयाक्ट्री र जलजले
- ताप्ली पोखरी र रौता पोखरी
- चौदण्डी दरबार, उदयपुर गढी
- गिद्धगया, बेलका दरबार (भग्नावशेष), राजदह
- पातले छाँगो र चित्रेथाम

१.८ प्रमुख धार्मिक र ऐतिहासिक स्थलहरू

धार्मिक स्थलहरू

रौता भगवती, पञ्चावती मन्दिर, चौदण्डी शिवालय, इन्द्रेश्वर महादेव ढिम्की, खाट मन्दिर, बागचौरी, असारीको शिवालय, चुरियामाई, रामजानकी मन्दिर, मोतिगडा, शिद्धेश्वर महादेव चुहाडे, गणेश र भगवती मन्दिर, शिव मन्दिर जलजले, राधाकृष्ण मन्दिर गाईघाट, दनुवार जातिको इष्ट देवको मन्दिर कटारी-२, गुप्तेश्वर महादेवको मन्दिर र ककनी मन्दिर कालीखोला आदि ।

ऐतिहासिक महत्वका स्थलहरू

उदयपुरगढी, चौदण्डीगढी, गाईघाट, बेल्टार, नेपालटार, बेलकातरी दरवार, रंगमहल, खाट बजार, टंकेला गुफा आदि ।

१.१० व्यापारिक केन्द्रहरू

गाईघाट, कटारी, बेल्टार, रामपुर, मुर्कुची, नेपालटार र घुर्मी ।

१.११. सिंचाई

- जिल्लाको जम्मा खेती योग्य क्षेत्र : ३०९४३.७ हे.
- सिंचाई योग्य क्षेत्र : १९९२३.० हे.
- जम्मा सिंचित क्षेत्र : ११३९१.० हे.

१.१२ वनक्षेत्र

- कुल वन क्षेत्र : १२०७०५ हे. (५९.४%)
- सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिः १९०

१.१३ उद्योग

- सिमेन्ट उद्योग : १
- घरेलु उद्योग : ४०५
- उत्पादनमूलक उद्योगः ९०
- सेवामुलक उद्योगः १९८
- निर्माण : ११५

१.१४ सडक यातायात पुगेका गाविसहरूः

जोगीदह, साउने, खाँबु, रामपुर, तपेश्वरी, लिम्पाटार, भुटार, रूपाटार, ईनामे, सिद्धिपुर, बसाहा, बेल्टार, हडिया, सुन्दरपुर, आँपटार, रौता, पोखरी, भलायाडाँडा, त्रिवेणी, रिस्कु, पंचावती, कटारी, सिरिसे, चौदण्डी, सोरूङ् छविसे, ठानागाउँ, ओख्ले, लेखगाउँ, बर्रे, तावाश्री, लेखानी र मयाँखु गाविसहरु ।

१.१६ हुलाक

- हुलाक कार्यालय संख्याः ४७
- इलाका हुलाकः ११
- अतिरिक्तः ३५
- जिल्ला हुलाकः १

१.१७ शिक्षा

साक्षरता (६ वर्ष वा सो भन्दा माथिको मात्र) प्रतिशतमा

क्षेत्र	५ वर्ष /माथिको जनसंख्या	पढ्न लेख्न दुबै जान्ने	साक्षरता प्रतिशत
जम्मा	२८६०४५	१९६८४३	६८.८१
पुरूष	१३३७४६	१०३२२५	७४.२९

महिला	१५२२९९	९३६१८	५८.२

साक्षरता बढी भएको त्रियुगा नगरपालिकाः ७५.७९ प्रतिशत

साक्षरता कम भएको गा.वि.स. नामेटारः ५४.९७ प्रतिशत

क्याम्पस र विद्यालयहरू

क्याम्पस र उमाविहरूको संख्याः ३

विद्यालयहरू

सरकारी विद्यालयको संख्या					निजि विद्यालयको जम्मा संख्या
शिशु विकास केन्द्र	प्रावि	निमावि	मावि	उमावि.	
३९२	२२६	१२५	६८	४१	९७

१.१८. प्रमुख पेशा

- कृषिः ६९.२१ प्रतिशत
- गैर कृषिः ३०.७९ प्रतिशत

१.१९. स्वास्थ्य संस्था

अस्पताल	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	हेल्थ पोष्ट	सब हेल्थ पोष्ट	नीजि अस्पताल
२	१	२०	२४	६ वटा

२. जिल्ला विकास समितिको प्राथमिकता तथा लक्षहरू

- कृषि तथा पशु विकास
- वन, वातावरण, जलाधार संरक्षण
- विपद व्यवस्थापन
- सिचाईं तथा जलविद्युत
- सुशासन प्रवर्द्धन
- सामाजिक विकास
- शिक्षा क्षेत्र
- बालविकास कार्यक्रम
- प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूको स्थापना
- स्वास्थ्य क्षेत्र
- महिला तथा वालविकास
- आदिवासी/जनजाती, दलित, उपेक्षित तथा उत्पीडित जाति उत्थान एवम संरक्षण

- खानेपानी तथा सरसफाई
- सामाजिक सुरक्षा
- भाषा, साहित्य, कला, संस्कृति
- पर्यटन
- पत्रकारिता क्षेत्र प्रवर्द्धन
- खेलकुद विकास
- गरिवी न्यूनिकरण
- गैर सरकारी संस्था परिचालन
- भौतिक पूर्वाधार
- योजना, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
- राजस्व परिचालन
- लघु तथा घरेलु उद्यम

३. गतवर्षको मुख्य मुख्य उपलब्धिहरू (बुंदागत रूपमा लेख्ने):

ग्रामीण पहुँच सुधार तथा विकेन्द्रिकरण परियोजना

- कटारी-बाहुनीटार सडकको कटारी-बूढाबूढी खण्ड (१० कि.मी) र गाईघाट-फत्तेपुर सडकको मोतिगडा-कङ्खोला खण्ड (९.५ कि.मी.) को स्तरोन्नती गर्ने कार्य ।
- नेपालटार-उदयपुर सडक खण्डको बैद्यनाथ खोलामा पक्की पुल निर्माण कार्य ।
- बेतिनी माझखर्क सडकको स्तरोन्नति

स्थानीय स्तरको पक्की पूल निर्माण

- रौता गा.वि.स.वडा नं. ९ मुर्कुची स्थित छौंडिया खोलामा पक्कि पुल निर्माण भई रहेको ।

झोलुङ्गे पुल तर्फ

- कालिखोला, कुर्कुन्टार, तावाखोला, पूजारीटार र लामीबगर लगायतका १० वटा झोलुंगे पूल निर्माण

खानेपानी तथा सरसफाइ

- ५ वटा गाउँ बिकास समितिहरू र त्रियुगा नपाको एउटा वडा खुल्ला दिशामुक्त घोषणा

साना सिंचाई, नदी नियन्त्रण र अन्य पूर्वाधारतर्फ:

- ७ वटा साना सिंचाई योजनाको मर्मतसम्भार गर्ने कार्य सम्पन्न भएको ।

निर्वाचन क्षेत्र विकास कार्यक्रम तर्फ

- चालू आ.व.मा यस जिल्लामा कुनै पनि योजना/कार्यक्रमहरू संचालनमा रहेका छैनन् ।

कृषि सडक तथा अन्य पूर्वाधार निर्माण तर्फ

- जिल्ला विकास समितिबाट संचालन हुने सडक तथा पूर्वाधार निर्माणका योजनाहरू उपभोक्ता समिति मार्फत सञ्चालन गर्ने नीति अनुरूप उपभोक्ता समिति गठन तथा सम्झौता भई कार्यान्वयन क्रममा रहेका ।

- जिल्ला सडक गुरूयोजना अद्यावधिक गर्ने कार्यक भएको ।

ग्रामीण जीविकोपार्जनको लागि नविकरणीय उर्जा तर्फ

- भुट्टार वडा नं. ६ मा १० किलोवाट र भलायाडाँडा वडा नं २ मा १५ किलोवाट विद्युत उत्पादन गर्ने तथा शौचालय जडित ३५० वटा गोवरग्याँस निर्माण भई रहेका ।

सामाजिक तथा मानव विकास कार्यक्रम तर्फ

स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रम (LGCDP) कार्यक्रम तर्फ रूपान्तरणीय सामाजिक परिचालन प्रकृया अन्तर्गत ४० वटा गाउँ विकास समिति र ३ वटा न.पा. मा वडा नागरिक मञ्च र नागरिक सचेतना केन्द्रहरू क्रियाशील रहेका छन् ।

UNICEF को सहयोगमा वालमैत्री स्थानीय शासन कार्यक्रम ९CHILD FRIENDLY LOCAL GOVERNANCE, CFLG) र सरसफाइ अभियान (खुल्ला दिसामुक्त क्षेत्र) र UNFPA को सहयोगमा प्रजनन् स्वास्थ्य, जनसंख्या तथा विकास र लैङ्गिक विकास, सामाजिक सुरक्षा लगातका क्षेत्रमा कार्यक्रम निरन्तर सञ्चालन भईरहेको छ ।

४. यस वर्षका मुख्य मुख्य उपलब्धिहरू

- यस आ.व.भित्र दशवटा गाविस र त्रियुगा नगरपालिकाको एउटा वडा हरूलाई खुल्ला दिशामुक्त घोषणा गरिएको
- विभिन्न प्रकारका आयोजना तालिम ९८ जनालाई दिइएको
- पाइप वितरण ४३ किमि र पाइप जडान ५३ किमि
- बालमैत्री स्थानीय शासनका लागि सबै तह (गाविस, नपा, जिविस) बाट प्रतिबद्धता व्यक्त गरिएको ।
- सार्वजनिक निजी साझेदारिताको अवधारण अनुरूप हिंसा पिडित महिलाहरूको सुरक्षार्थ महिला सुरक्षावास सञ्चालन गरिएको ।
- बृद्ध, अपांग, एकल महिला, लोपोन्मुख र बालसंरक्षण अनुदान तथा भत्ता शतप्रतिशत बाँडिएको ।
- केहि गाविसमा हुने गरेको गाँजा खेतीलाई निरूत्साहित गरी स्थानीय कृषकहरूलाई अन्य आयमूलक क्षेत्रतर्फ आकर्षित गरिएको ।
- जिविस अनुदान तर्फका २३ वटा आयोजनाहरू सम्पन्न गरिएको
- खानेपानी तर्फका १८ र कृषि सडकतर्फका ३५ वटा आयोजनाहरू पूरा गरिएका

५.सामाजिक जिम्मेवारी र कार्य सम्पादनको लेखाजोखा

सामाजिक जिम्मेवारीको क्षेत्र	गत बर्षको अवस्था	प्रयास	उपलब्धि
स्वास्थ्य			
स्वास्थ्य चौकी एक घण्टा भित्र पैदल वा यातायात पहुँच भएको घरधुरी संख्या	६० प्रतिशत जनता १ घन्टाभित्र स्वास्थ्य चौकी पुग्न सक्ने	सडक निर्माण र स्तरीय गर्नाले गाउँहरू सडकबाट जोडिएका	स्वास्थ्य चौकी १ घन्टाभन्दा टाढा हिंड्नु पर्ने घरपरिवारलाई सडक यातायातको विस्तारले सुविधा पुगेको
५ बर्ष मुनिका बालबालिकाको प्रतिशत	९.९२ प्रतिशत		हाल ३३४०२ जना
खोपमा पहुँच भएको जनसंख्या (एक बर्ष मुनिका बालबालिकाको आधारमा)	९२ प्रतिशत	चेतनामुलक कार्यक्रमहरू संचालन गरेको	खोप लगाउने बालबालिकाको संख्या बृद्धि भएको
४ पटक गर्भवती जाँच गरिएको महिलाको संख्या (प्रतिशतमा)	५७ प्रतिशत भन्दा बढी	मस्वसे र स्थानीय स्वास्थ्य चौकीले उत्प्रेरणा गर्ने गरेको	यो संख्या घटेर ५६ प्रतिशतमा झरेको

दक्ष प्रसुतीकर्मीबाट प्रसुती गरिएका महिलाको संख्या	३२ प्रतिशतभन्दा केही बढी	उत्प्रेरणमुलक कार्य सञ्चालन गर्नुका साथै मस्वासेले प्रयास गर्दा यो संख्या बढेको	करिव ४३ प्रतिशतको हाराहारीमा पुगको ।
झाडा पखालाबाट मृत्यु हुने बालबालिकाको संख्या	करिव २ प्रतिशत	सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी प्रभावकारी कार्यक्रमका कारण यो संख्या घटेर गएको	यो संख्या घटेर १.८ भएको
सव हेल्थपोष्ट वा हेल्थपोष्टबाट सेवा लिने घरधुरी या परिवार संख्या	८१ प्रतिशतभन्दा ज्यादा	चेतना अभिबृद्धिको कार्यसमेत गर्न लागिएको	यो संख्या बढेर करिव ८५ प्रतिशत कटेको छ।
आइरन चक्की लिने गर्भवती महिलाको प्रतिशत	७५ प्रतिशत	चेतना अभिबृद्धि र मस्वसेको प्रयास	८७ प्रतिशत
पहिलो पटकको गर्भ जाँच	७३ प्रतिशत	चेतना अभिबृद्धि र मस्वसेको प्रयास	८७ प्रतिशत
चौथो पटकको गर्भ जाँच	५७ प्रतिशत	चेतना अभिबृद्धि र मस्वसेको प्रयास	५६ प्रतिशत
शिक्षा			
आधा घण्टाभित्र प्राथमिक विद्यालय नपुग्ने वालवालिकाको संख्या	करिव १० प्रतिशत	सडक निर्माण र बाल कक्षाहरू संचालन	विद्यालय नजाने बालबालिका पनि बाल कक्षामा जाने आउने गरेको।
पूर्व प्राथमिक शिक्षामा खुद भर्नादर	५३.३ प्रतिशत	विभिन्न प्रकार उत्प्रेणा र सचेतनामुलक कार्यक्रम संचालन गरिएकाले	पूर्व प्राथमिक कक्षामा भर्ना गर्ने दर बढेर ५५ प्रतिशत पुगेको छ।
प्राथमिक विद्यालयमा पहुँच नभएका सो उमेर समुहका बालबालिका संख्या/ प्रतिशत	करिव ४ प्रतिशत	जनचेतना अभिबृद्धिका कार्यहरू गरिएको	यसमा क्रमिक रूपमा सुधार भएको तर प्रतिशत भने ४ नै रहेको।
कक्षा १ मा खुद भर्नादर छात्र /छात्रा	८७ प्रतिशत	भर्ना अभियान चलाइएको	बढ्ने काम भई रहेको र यस आवमा ८८.७ प्रतिशत पुगेको
प्राथमिक तहमा कक्षा छोड्ने कक्षा दोहोऱ्याउने र कक्षा उत्तिर्ण हुने दर	करिव २ प्रतिशत	भर्ना अभियानबाट सहयोग पुगेको	उत्तीर्ण ८६.१ प्रतिशत, कक्षा छाड्ने ४ प्रतिशत र दोहोऱ्याउने ९.९ प्रतिशत
प्राथमिक तहमा तालिम प्राप्त शिक्षक संख्या प्रति कक्षा कोठा विद्यार्थी संख्या	९८ प्रतिशत	नियमित तालिम संचालन भएको	१०० प्रतिशत
बाह्य सहयोगमा निर्मित विद्यालय कोठा संख्या	५ ओटा	छैन	सेभ द चिल्ड्रेन, वर्ड भिजन
दलित बालबालिकाको शिक्षमा पहुँच	१०० प्रतिशत दलित छात्रबृत्ति दिने चलन	पुरानो कार्यक्रमको निरन्तरता	१६८० जना रहेका।
खानेपानी तथा सरसफाई			
स्वच्छ पानी पुगेको परिवार संख्या वा प्रतिशत	७३.७ प्रतिशत	खानेपानी योजनाहरू विस्तार गरिएको	८०.२ प्रतिशत
सौचालय भएको संख्या वा प्रतिशत	(५०९९८) ५२.८ प्रतिशत	ओडिएफलाई प्राथमिकतामा राखिएको	७६.६ प्रतिशत (यस आर्थिक वर्षमा १८९२ बने)
खानेपानी सुविधा भएको प्राथमिक विद्यालय	सवै विद्यालयहरूमा रहेको	नियमित रूपमा मर्मत सम्भार हुने गरेको	सवैमा रहेको
बालबालिका, महिला तथा समावेशी क्षेत्र			
बाल बिवाहको संख्या	१३७१९ जना रहेको		

सामाजिक सुरक्षा (जेष्ठ नागरिक, एकलमहिला, अपांग, पिछडिएको क्षेत्र तथा लोपुन्मुख जाति)	जेष्ठ नागरिक ९३२९, एकल महिला ६४९३, अपांग ३८८, पिछडिएको तथा लोपोन्मुख जाति २९	सामाजिक सुरक्षा भत्ता नियमित रूपमा प्रदान गरिएको	जेष्ठ नागरिक ९५४८, अपांग संख्या ४५१, एकल महिला ७२९३, पिछडिएको तथा लोपोन्मुख जाति ३५
जनचेतना तथा गरिवी निवारण			
बाल श्रमको अवस्था	जिल्लामा ३७७ जना बालश्रमिक रहेको	बालश्रम नियन्त्रणका क्षेत्रमा कार्य थालिएको	बालश्रम मुक्त समाजका लागि प्रयास भएको र चाइल्ड रिह्याव सेन्टर सन्चालनमा ल्याएको ।
बाल क्लवहरूको अवस्था	बालक्लवहरूको प्रभावकारिताका लागि विभिन्न प्रकारका कार्यहरूको सुरूवात गरिएको	बालक्लहरू प्रभावकारी बन्दै गएको	बालमैत्री समाजको निर्माणमा विभिन्न संघसंस्थाहरूसमेत लागेका
महिला हिंशा	१४६ वटा हिंसाका घटना भएको रेकर्ड रहेको	सचेतना र उपचारमुलक कार्यक्रमका कारण अदृश्य घटना पनि बाहिर आउन लागेका ।	महिला हिंसाको घटना बढेर १२६५ पुगेका भए पनि उपचार पाउने क्रमसमेत बढेर गएको
रोजगारीको अवस्था	विभिन्न संघसंस्थाले स्वरोजगार कार्यक्रम सञ्चालन गरेका	आयआर्जन र गरिवी निवारणसम्बन्धी कार्यक्रमलाई रोजगार सृजनाको माध्यमका रूपमा सञ्चालन गरिएको	रोजगारीको दायरा फराकिलो हुँदै गएको छ ।
स्वरोजगारका प्रयासहरू	विभिन्न संघसंस्थाले स्वरोजगार कार्यक्रम सञ्चालन गरेका	गरिवी निवारण कोशबाट प्राप्त रकम समेत गरिवी निवारणका साथमा स्वरोजगार कार्यक्रममा समाहित भएको	स्वरोजगार तालिम, क्षमता अभिबृद्धि तालिम र आयआर्जन तालिम सञ्चालन भएकाले स्वरोजगारको अवस्थामा सुधार आएको
गरिवी निवारणका प्रयासहरू	गरिवी निवारण कोश स्थापना गरी परिचालन गरिएको	कोशको रकम आयआर्जन तथा गरिवी नियन्त्रणमा लगानी गर्न लागिएको	गरिवी निवारणका लागि स्थानीय संघसंस्थासँग समेत समन्वयात्मक ढंगमा कार्यहरू भई रहेका
वतावरण सुधारका प्रयासहरू	वातावरण सुधारका लागि **DWASH, VWASH** र **MWASH CC** गठन भएको	वातावरण सुधारका लागि योजना निर्माण भएको	ओडिएफ् लगायतका सरसफाई र वातावरणसम्बन्धी कार्यहरू भएका यस वर्षसम्ममा २० वटा गाविस र त्रियुगा नपाका २ वटा वडालाई ओडिएफ् गरिएको ।
एच.आई.भि र एड्स	**VCT** गर्ने गरिएको	हालसम्म १ जना पनि एच्आईभी संक्रमित व्यक्ति फेला नपरेका	एच्आईभी सम्बन्धी चेतनामुलक कार्यक्रमहरू संचालन हुने गरेका
विकासमा समान सहभागिता	समान सहभागिताका लागि प्रयास थालिएको	समानुपातिक ढंगमा समान सहभागीताको प्रयास गरिएको	समानुपातिक सहभागिता हुन लागेको
सेवाहरूमा पहुँच			
स्थानीय वजार पुग्न लाग्ने समय	आधा घन्टा भित्र	यातायातको सुविधा बढ्नाले समयमा बचत भएको	सडक निर्माण, सुधार र स्तरीयकरण गर्नाले बजार पुग्न लाग्ने समय कम हुँदै गएको

कृषि सेवा केन्द्र जान लाग्ने समय	भौगोलिक अवस्था र अवस्थिति अनुसारको समय लाग्ने र कतिपय स्थानमा भने २ दिन सम्म लाग्ने गरेको	सडक निर्माणको कार्यले गर्दा समय कम हुँदै गएको	सबै गाविसलाई सडकले जोड्ने प्रयास भईरहेको
भौगोलिक क्षेत्र, महिला, पिछडिएका तथा सीमान्त वर्गको संख्या, निजहरूले पाएको सेवा तथा दिइएको विशेष अवसरहरू	लक्षित कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकता दिइएको	महिला ५५८, आदिवासी २५६, पिछडा वर्ग १०७ र दलित १४३ जना लाभान्वित भएको	लक्षित कार्यक्रमको दायरा फराकिलो भएको तथा तिनीहरूको अवशरलाई प्राथमिता दिने प्रयास भएको
संस्थागत क्षमता			
जनशक्ति	जनशक्तिको कमी	आवश्यकताअनुसारको जनशक्ति कम रहेको	जनशक्ति बृद्धिका लागि प्रयासहरू सुरू गरिएको
नीति तथा कार्यक्रम	प्रकृयागत रूपमा नीति तथा कार्यक्रम निर्माण गरी सञ्चालन गर्ने गरिएको	निश्चित नीति निर्माण गरी कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने गरिएको	पुरानो कार्यक्रमले निरन्तरता पाएको छ।
भौतिक व्यवस्था	सिमिति भौतिक व्यवस्था रहेको (२ वटा कार्यालय भवन, सवारी साधन र फर्निचरहरू)	प्राप्त भौतिक व्यवस्थालाई उचित व्यवस्थापन गरी कार्यहरू गरिएको	भौतिक व्यवस्थाको विस्तार र विकासका प्रयास भई रहेको
समन्वय र सहकार्यका प्रयासहरू	विभिन्न संघसंस्था र निकायहरू बीच सहकार्य र समन्वय गरिएको(एन्जीओ र आईएन्जीओ समेतलाई)	समन्वय र सहकार्यमा विशेष प्राथमिकता दिइएको	कार्यको दोहोरो पना कम भएको र एकीकृत विकासमा सहयोग पुगेको
अन्य सामाजिक सम्पादनका क्षेत्रहरू	ऐतिहासिक र पुरातात्विक तथा पर्यटकीय क्षेत्रको खोज, अनुसन्धान, प्रचारप्रसार योजना निर्माण गर्ने प्रयास भएको	उदयपुरगढी र रौताको पर्यटन योजना बनेको	अन्य पर्यटकीय क्षेत्रको पहिचान गरी योजना निर्माण गर्ने कार्य भई रहेको

५. गत वर्षमा भोगेका समस्याहरू (बुंदागत रूपमा लेख्ने):

- बजेट तथा अख्तियारी प्राप्तिमा ढिलाईले समयमा काम गर्न कठिनाई।
- केन्द्रबाट बजेट तर्जुमाका क्रममा प्राप्त सिलिङ्गको तुलनामा कम मात्र बजेट प्राप्तिले योजना कटौति गर्नु परेको।
- स्रोत साधनको कमीका कारण सबै योजना/कार्यक्रम (सा.सु.समेत) को अनुगमन गर्न कठिनाई भएको।
- समाजकल्याण परिषद्बाट केन्द्रिय तहमा गै.स.स.हरूसँग हुने सम्झौता जिल्ला तहमा समन्वय नगरी गरिएकाले कतिपय कार्यक्रममा दोहोरोपना देखिएको।
- ठेकेदारहरूबाट भएको ढिलाईका कारण केहि योजनाहरू समयमा सम्पन्न हुन नसकेका।
- बैंकिङ्ग प्रणालीबाट सामाजिक सुरक्षा भत्ता वितरण अपेक्षाकृत रूपमा प्रभावकारी हुन नसक्नु।
- ऐन कानूनमा स्पष्ट व्यवस्था नहुँदा उदयपुर जिल्लाबाट चुनढुङ्गा लगी अन्य जिल्लामा सिमेन्ट उद्योग सञ्चालन गर्नेहरूबाट जिल्ला निकासी कर असूल गर्न समस्या भएको।

- पर्यटन कार्यालय र जिल्ला वाहिर रहेका अन्य डिभिजन कार्यालयहरूसँग प्रभावकारी समन्वय हुन नसकेको ।
- आन्तरिक ठेक्का व्यवस्थापन ।
- जिल्लाको प्राथमिकतामा नपरेका योजनामा समेत केन्द्रबाट सोझै बजेट विनियोजन हुने गरेका । स्थानीय निकायका निर्वाचित जनप्रतिनिधि नहुँदा निर्णय र सिफारिसमा समस्या ।

६. सुधारको लागि चाल्नुपर्ने कदमहरू तथा सुझाव (वुंदागत रूपमा लेख्ने):

- स्थानीय निकायको चुनाव तथा अन्य स्जानीय विकासका लागि वैकल्पिक उपायको खोजी गर्नुपर्ने ।
- ओडिएफ्का लागि सवै संघसंस्थाले जिविससँग समन्वय गरी कार्य गर्नु पर्ने र केन्द्रबाट विशेष नीति ल्याउनु पर्ने ।
- यथा समयमा बजेट निकाशाको व्यवस्थापन गर्नुपर्ने ।
- सवै संघसंस्थाले अनिवार्य रूपमा समन्वयात्मक ढंगमा कार्यक्रम गर्नुपर्ने ।
- कार्यक्रम संचालनका लागि दिगो रूपमा अनुगमन तथा मूल्यांकनको व्यवस्था गरिनु पर्ने ।
- जिल्ला विकास समितिसँग समन्वय नगरी कार्यक्रम गर्न नपाउने व्यवस्था हुनुपर्ने ।
- सवै प्रकारका गैससको कार्यक्रम प्रतिवेदन अनिवार्य रूपमा जिविसमा पेश गर्नु पर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- ऋस्थायी कर्मचारीलाई निश्चित कार्यविधि पूरा गरी सम्बन्धित निकायले स्थायी गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने ।
- शान्ति सुरक्षाको समुचित व्यवस्था हुनु पर्ने ।
- जिल्ला वन ऐन २०४९ र स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५ रहेको अवस्थामा दुवैलाई समन्वयात्मक ढंगमा संशोधन गर्नु पर्ने । चुरे संरक्षण योजनाको कार्य पनि समन्वयात्मक ढंगको रहनु पर्ने ।
- कर्मचारीलाई यथोचित दण्डसजाय र पुरस्कारको व्यवस्था मिलाई राम्रो र इमान्दारीताका साथमा काम गर्ने कर्मचारीलाई पुरस्कार र यिनमसंगत काम नगर्नेलाई दण्ड सजायको परम्परा थालनी गर्नुपर्ने ।
- जिविसका विकास निर्माणका काममा अनुचित राजनैतिक हस्तक्षेप हुन नहुने र त्यसलाई निरूत्साहित गर्ने ।
- विषयगत कार्यलयहरूसँग समन्वयको व्यवस्था गर्न आवश्यक छ । यसमा स्थानीय स्वायत्त शासन ऐनमा नै व्यवस्था गरेर समन्वयात्मक ढंगमा कार्य गरिनु पर्दछ ।
- स्था.नि.आ.नि.मा भएका बाधा अड्चन कानुन संशोधन गरी हटाउनु पर्ने ।
- आन्तरिक र बाह्य श्रोतको खोजी गरी बजेट बृद्धि गर्नु पर्ने ।
- बजेटको कमीले गर्दा टुक्रे कार्यक्रमले प्राथमिकता पाउने गरेको श्रोतको खोजी गरी ठूला कार्यक्रमलाई महत्व दिनु पर्ने ।
- जिविसका स्थानीय स्रोतका कर्मचारीहरूलाई यथोचित मात्रामा तालिम र भ्रमणको व्यवस्था गर्नुपर्ने ।
- जिविसमा आउने निजामति कर्मचारीहरूको चाँडाचाँडो हुने सरूवाका कारण तिनीहरूले जिल्लाको प्रकृति नै बुझ्न नपाउने हुँदा विकास निर्माणमा नकारात्मक प्रभाव पर्ने हुनाले यसमा विचार गर्नु पर्ने ।
- जिल्ला भित्र गरिने विभिन्न मन्त्रालयका कार्यमा एकद्वार प्रणालीले कार्य गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- वसाईं सराईका कारण केही क्षेत्रमा अव्यवस्थित बसोवास भएकाले ती क्षेत्रमा सेवा विस्तार गर्न कठीन हुने हुँदा बसोवासलाई व्यवस्थित पार्नुपर्ने ।

केही अनुकरणीय कार्यहरू

- एक आ.व.भित्र दशवटा गाविस हरूलाई खुल्ला दिशामुक्त घोषणा गरिएको । साथै चर्पि प्रयोग गर्ने घरधुरी २७ बाट ५१ प्रतिशत पुगेको ।
- पाँचवटा गाउँ विकास समितिहरूमा जिविसबाट टोली पठाई सामाजिक सुरक्षा भत्ता वितरणको सघन अनुगमन गरिएको ।
- बालमैत्री स्थानीय शासनका लागि सबै तह (गाविस,नपा,जिविस) बाट प्रतिबद्धता व्यक्त गरिएको ।
- महिला सुरक्षावास सञ्चालन **(PPP Model)** ।
- जिल्लामा ३ वटा वृहत घुम्ती सिविर आयोजना गर्न सहयोग ।
- केहि गाविसमा हुने गरेको गाँजा खेतीलाई निरूत्साहित गरी अन्य आयमूलक क्षेत्रतर्फ आकर्षित गरिएको ।
- सुनौला हजार दिन कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको । यो कार्यक्रम मयंखु, हर्देनी, ठानागाउँ, बाँसबोटे, ताम्लिछा र बटुन्जेबवला गाविसमा लागि गरिएको ।
- सुनौला हजार दिन कार्यक्रममा गिरिराज कुखुरा पालन, तरकयरी खेति, ट्यांकी, टाबेल र सावन लगायतका सामाग्री वितरण, विद्यालयको घेरावारा, खानेपानी संरक्षण र मर्मत, सुधारिएको चुल्हो वितरण र ढिलो विवाह तथा गर्भधारण अनुशिलन कार्यक्रमहरू समावेश गरिएका छन् ।

सामाजिक परीक्षकको नामः डा. सोमप्रसाद खतिवडा

दस्तखतः

संस्थाको नाम (यदि सस्था भएमा): श्री सृजनशिल सामुदायिक विकासका लागि सहयोगी समूह, विराटनगर ।

मितिः २०७१।७।२८

अध्याय छ
विषयगत कार्यालयहरुको आर्थिक वर्ष २०७०।७१ को सामाजिक परीक्षण प्रतिवेदन
अनुसूची-३ को (बुँदा १०.३ सँग सम्वन्धित)

(बृहत छलफलमा प्रस्तुत गरिएको)

१. जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय

१. विषयगत कार्यालय/ गैर सरकारी संस्था को नाम: जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय

२. लक्ष्य

क. मृत्यूदर घटाउने, स्वस्थ जनशक्ति तयार गर्ने तथा स्वस्थ्य जनस्वास्थ्य कायम गर्ने ।

३. मुख्य उद्देश्य बुंदागत रूपमा लेख्ने)

क. बाल तथा मातृ मूत्युदर घटाउने

ख. स्थानीय जनताको स्वास्थ्य सेवाको पहुचमा अभिबृद्धि गर्ने

ग. जिल्लाको जनस्वास्थ्यको स्तर प्रवर्द्धन गर्ने

४. गत आर्थिक वर्षमा संचालित विकास योजना तथा कार्यक्रमको विवरण

[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]				
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	IMCI [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	Laptop, Printer, LCD, Projector [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]			[illegible]	

[illegible]	CBIMCI, CBNCP Recording, Reporting [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]			[illegible]	
[illegible]	CBNCP [illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]			[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]			[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]		[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]				

	[illegible]				
	[illegible]			[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]				
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]			[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]			[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]			[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible] MDA [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]			[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible] IP(Autoclave, Drum, Gas/Kerosene Stove etc) [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]			[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]/[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	Service Sites [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	Infection Prevention [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible] (EOCs, MPDR, on site coaching)	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	DIC District Action Plan [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	PHN[illegible] PHN Conference [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	UNFPA [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible] Facility [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	ASRH [illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]			[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible].[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible] SBA Training Site [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible].[illegible]	[illegible].[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible] (4th Visit)	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible].[illegible]	[illegible].[illegible]
	[illegible]			[illegible]	
[illegible]	[illegible] SBA/ANM [illegible] IUCD [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible].[illegible]	[illegible].[illegible]
[illegible]	IUCD [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible].[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible].[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	UNFPA [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]			[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]			[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]			[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]			[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]				
[illegible]	[illegible]				
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]			[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]			[illegible]	

	[illegible]				
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]			[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible] MCBR [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
				[illegible]	

	[illegible] ([illegible])			[illegible]	
[illegible]	[illegible], [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible] LMIS [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]			[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible], [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]/[illegible] Audio/Video [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible] ([illegible]) [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible], [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]				

[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible].[illegible]	[illegible].[illegible]
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]				
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible].[illegible]	[illegible].[illegible]
[illegible]	[illegible], [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible].[illegible]	[illegible].[illegible]
[illegible]	[illegible] DAG VDCs [illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible].[illegible]	[illegible].[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible], [illegible].[illegible].[illegible]., [illegible].[illegible], [illegible]. [illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]			[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]			[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]			[illegible]	
[illegible]	[illegible], [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]		[illegible]	[illegible]	[illegible]
	[illegible]			[illegible]	
[illegible]	VCT [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	VCT [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

	□□□□□		□□	□□	□□□
	□□□ □□□□□		□□□□□	□□□□□	□□.□□

५. सरोकार पक्षको चाहना तथा लक्षित वर्गलाई सेवा तथा सुविधा दिन बिगत एक वर्षमा गरिएका मुख्य मुख्य नीतिगत व्यवस्था तथा प्रकृयागत सुधारहरू (बुंदागत रूपमा प्रस्तुत गर्ने):

क. विभिन्न संघसंस्थासँग समन्वयात्मक ढंगले एकिकृत रुपमा योजनाबद्ध कार्यक्रम संचालन गरिएका

ख. जिल्लाभर सम्पूर्ण बालबालिकाहरुलाई खोप प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाइएको

ग. स्थानीय अस्पतालहरुको स्तरोन्नतिलाई महत्व दिइएको ।

घ. स्वास्थ्यकर्मि तथा महिला स्वास्थ्य स्वयमं सेविकाका लागि क्षमता अभिबृद्धि तालिमको व्यवस्था गरिएको ।

६. सामाजिक जिम्मेवारी बहन गर्ने क्षमता:

सामाजिक जिम्मेवारीको क्षेत्र	सूचक सहितको कामको विवरण
विरामीको परीक्षण कार्यक्रम	सेवाग्राही सबैलाई, गुणस्तरीय सेवा प्रदान गर्ने गरिएको
खोप सेवा	१०० प्रतिसत पुगेको ।
पोषण	८८ प्रतिशत
बाल स्वास्थ्य	१०० प्रतिशत पुगको
स्वास्थ्य सेवाको प्रवर्धन	आवश्यकता अनुसार गरिएको
बाल मृत्यू दर	५४ प्रति हजार
शिशु मृत्यू दर	४६ प्रति हजार
HIV/AIDS	जिल्लामा भिसिटिबाट कोही पनि HIV+ देखिएको छैन
महामारीको प्रकोप	देखिएको छैन ।

७. आयोजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा भोगेका समस्याहरू (बुंदागत रूपमा लेख्ने) :

क. बढ्दो जनसङ्ख्याको तुलनामा जनशक्तिको कमि

ख.क्यान्सर र मुटु रोगी जस्ता निको नहुने रोगीहरुको संख्या बृद्धि हुदै गएको छ ।

ग. कार्यक्रमको विस्तार हुँदै गएको तर पूर्वाधार भने विकास नभएको

घ. साधन र श्रोतभन्दा ज्यादा जनआकांक्षा बढेर जानाले चाहना पूरा गर्न असम्भव भएको ।

८. भावी कार्यक्रम संचालनको लागि चाल्नुपर्ने कदमहरू तथा सुझावहरू (बुंदागत रूपमा लेख्ने)

क. जनसंख्याको बृद्धिका साथमा भौतिक पूर्वाधार विकास र जनशक्ति थप गर्नु पर्ने ।

ख. हाल कार्यरत रहेको स्वास्थ्य स्वास्थ्य सम्बन्धी जनशक्तिलाई थप तालिमको व्यवस्था गर्नुपर्ने ।

ग. विरामीको ज्यादा चाप हुने स्थानमा थप जनशक्तिको व्यवस्था गर्नु पर्ने ।

घ. भवनहरुको अभाव भएका स्वास्थ्य चौकीहरुमा भवनको व्यवस्था गर्नु पर्ने ।

२. जिल्ला भूसंरक्षण कार्यालय

(बृहत छलफलमा प्रस्तुत गरिएको)

१. विषयगत कार्यालय/ गैर सरकारी संस्था को नामः जिल्ला भू संरक्षण कार्यालय

२. लक्ष्य

क. भूस्खलन, बाढी, पहिरो र अन्य प्राकृतिक प्रकोका कारण हुन सक्ने धनजनको क्षति न्यूनिकरण गर्ने ।

ख. बाढी, पहिरोबाट हुन सक्ने प्रकोप कम गर्ने ।

३. मूख्य उद्देश्यः बुंदागत रूपमा लेख्ने)

क. तटबन्ध निर्माण गर्ने

ख. बाढी नियन्त्रण गर्ने

ग. बृक्षारोपण कार्य सम्पन्न गर्ने

घ. प्रकृति संरक्षणको कार्य गर्ने

४. गत आर्थिक वर्षमा संचालित विकास योजना तथा कार्यक्रमको विवरण

क.सं.	कार्यक्रमको नाम	सञ्चालित मुख्य क्रियाकलाप	प्रगति प्रतिशत	मुख्य उपलब्धि	कैफियत
(क)	पूँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यकमहरु				
१	प्राकृतिक प्रकोप रोकथाम				
१.१	गल्छी/पहिरो रोकथाम	तारजाली, बाँसको चचरी, बाँस रोपन	१०० %	८५ हे. जमिन संरक्षित ९०१ श्रमदिन रोजगारी सृजना	बसहा-१, पोखरी-४, त्रिनपा-१,७, लाफागाउँ-२, खाँबु ५
१.२	(बायो इन्जि) खोला/खहरे किनारा संरक्षण	तारजाली, बाँसको चचरी, बाँस रोपन, करमी, सिमाली विभिन्न जातको विरुवा	१०० %	५० हे. जमीन संरक्षित ११२६ श्रमदिन रोजगारी सिर्जना	त्रिनपा-६,१२, वेल्टार-२, रामपुरठोक्सीला-६, (२ योजना)
२	पानी श्रोत संरक्षण				
२.१	पानीमुहान संरक्षण	कुवा उत्खन्न,मूल संरक्षण	१०० %	१० हे. जमिन संचित २५६ श्रमदिन रोजगारी सृजना	खाँबु-५, भलायडाडा-१,डुम्रे-५, हडिया-२
२.२	संरक्षण पोखरी/सर्वीक्षेत्र/तालतलैया संरक्षण कार्यकम	माटोको बाँध निर्माण, सिमेन्टको चैक डयाम, चपरी काम	१०० %	२५ हे. जमीन संरक्षीत,१२हे. सिंचित ३९५ श्रमदिन रोजगारी सृजना	हडिया ६, सिद्धिपुर-४
३	भूमि उत्पादकत्व संरक्षण				
३.१	कृषि/वन मैत्री खेतबारी संरक्षण	फलफुल विरुवा वितरण, अदुवा, बेसार बिउ वितरण	१०० %	७ हे.जमीन संरक्षीत,१५७ श्रमदिन रोजगारी सृजना	त्रिनपा-११,९
३.२	क्षतिग्रस्त भूमि पुनरोत्थान	बृक्षरोपण, फलफुल रोपन	१०० %	८ हे. जमीन संरक्षित, २२५ श्रमदिन रोजगारी सृजना	त्रिनपा-१,७,१२,भलायडाडा-९
३.३	फलफूल/घास/जडिबूटी बिरुवा वितरण	विरुवा वितरण विभिन्न समूहलाई	१०० %	१५ हे. जमीन संरक्षित, ९०२ श्रमदिन रोजगारी सिर्जना	चिलाउने-४,वेल्टार-१,६,८, त्रिनपा-७, कटारी-६
३.४	नदी उकास जग्गा संरक्षण एवं सदुपयोग कार्यकम	तारजाली, बासको चचरी, बाँस रोपन, करमी, सिमाली विभिन्न जातको विरुवा	१०० %	१० हे. जमीन संरक्षित, १६० श्रमदिन रोजगारी सिर्जना	बसहा-७,रामपुर-३,त्रिनपा-४,तपेश्वरी-४,कटारी-८

३.५	बिरुवा उत्पादन (हजारमा)	विभिन्न जातको विरुवा वन विरुवा डाले घाँस उत्पादन र वितरण	१०० %	२० हे. जमीन संरक्षित, २७० श्रमदिन रोजगारी सिर्जना	त्रिनपा-१ (वितरण जिल्लाभरी)
४	विकासका पूर्वाधार संरक्षण				
४.१	सिंचाई कुलो संरक्षण	सिमेन्टको कुलो निर्माण तारजालीको काम	१०० %	२० हे. जमीन सचित ८८५ श्रमदिन रोजगारी सिर्जना	बर्रे-२,३, बसहा-२, रौता-५,९,आपटार-३, भलायडाडा-९
५	साझेदारी भूसंरक्षण कार्यक्रम				
५।१	साझेदारी भूसंरक्षण कार्यक्रम	वायो ईन्जिनियरिङ्ग, नदी उकास जग्गा संरक्षण, कुलो संरक्षण गल्छी पहिरो संरक्षण, आय मूलक कार्यक्रम	१०० %	२५ हे. जमीन संरक्षीत, ८४५ श्रमदिन रोजगारी सिर्जना	रामपुर-१,भलायडाडा-३,९, रौता-९,जोगिदह-१,२, त्रिनपा-१
५।२	विपन्न वर्गका लागि आयमूलक कार्यक्रम	फलफुल विरुवा वितरण, अदुवा, बेसार बिउ वितरण	१०० %	५ हे. जमिन संरक्षित, १३५ श्रमदिन रोजगारी सिर्जना	हडिया५, खाबु-५,६, चिलाउने-५
११.१	संरक्षण कार्यको व्यवस्थापन तथा रेखदेख	नर्सरी रेखदेख	१०० %	५ हे.जमीन संरक्षित, ३३८ श्रमदिन रोजगारी सिर्जना	त्रि.न.पा. १, नर्सरी रेखदेख
१२	जिल्ला विशेस कार्यक्रम				
१२.१	वार्षामा आधारित खेति प्रणाली विकास तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम	पानीको श्रोत व्यवस्थापन, बाँध निर्माण, चेक डयाम निर्माण	१०० %	६ हे.जमीन संरक्षित, १४० श्रमदिन रोजगारी सिर्जना	कटारी-८,भलायडाडा-९
पुंजीगत खर्चको जम्मा					
ख) चालू खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु					
१	समूह परिचालन तथा सशक्तिकरण				
१.१	संरक्षण शिक्षा अभियान	विद्यालयमा छात्र, छात्रालाई भू-संरक्षणसम्वन्धि तालिम	१०० %		खाँबु, हडिया, रामपुर ठोक्सीला मा.वि.
१.२	आयमूलक कम खर्चिलो भूसंरक्षण प्रविधि तालिम	विभिन्न समूहवाट सहभागी छनोट गरी तालिम दिने	१०० %	३६ श्रमदिन	कार्यक्रम संचालित क्षेत्रहरुवाट सहभागी छनौट
१.३	संरक्षण महिला तालिम	विभिन्न समूहवाट महिला सहभागी छनोट गरी तालिम दिने	१०० %	४५ श्रमदिन	कार्यक्रम संचालित क्षेत्रहरुवाट सहभागी छनौट
१.६	जलवायु परिवर्तन अनुकुलन तालिम	विभिन्न समूहवाट सहभागी छनोट गरी तालिम दिने	१०० %	४ हे. जमीन संरक्षीत,४५ श्रमदिन रोजगारी सिर्जना	कार्यक्रम संचालित क्षेत्रहरुवाट सहभागी छनौट
१.७	संरक्षण दिवश समारोह	भू-संरक्षण दिवस र वातावरण दिवश बृक्षारोपण गरी मनाउने	१०० %		हडिया-६,देउरी-उच्च मा.वि.
२	संरक्षण प्राश्विचित्र प्रकाशन	एकटीभीटी प्रोफाईल तयार गर्ने	१०० %		कार्यक्रम संचालित क्षेत्रहरुको फोटो खिची पुस्तीका तयार
३	संरक्षण प्रचार प्रशार सामग्री	भू-संरक्षण सम्वन्धि बुलेटिन प्रकाशन गर्ने	१०० %		जिल्ला भरी वितरण
४	कार्यक्रम सम्वन्धि भ्रमण खर्च	फिल्ड अनुगमन गर्ने			कार्यक्रम संचालित भएको स्थानमा
चालु खर्चको जम्मा					

५. सरोकार पक्षको चाहना तथा लक्षित वर्गलाई सेवा तथा सुविधा दिन बिगत एक वर्षमा गरिएका मुख्य मुख्य नीतिगत व्यवस्था तथा प्रकृयागत सुधारहरू (बुंदागत रूपमा प्रस्तुत गर्ने):

क. चुरे संरक्षण समितिसँग समन्वयात्मक ढंगमा कार्य गर्ने ।

ख. संचालित क्शर उद्योगहरुको व्यवस्थापनका लागि प्रयास गरिएको

ग. खोलाहरुको तटबन्ध निर्माणलाई निकै धेरै प्राथमिकता दिइएको

६. सामाजिक जिम्मेवारी बहन गर्ने क्षमताः

सामाजिक जिम्मेवारीको क्षेत्र	सूचक सहितको कामको विवरण
स्थानीय जनतामा जनश्रमदान गर्ने क्रम बढेको	जिल्लाका विभिन्न भागमा श्रमदानबाट तटबन्ध निर्माण गर्ने कार्य भएका छन् ।
वृक्षारोपण गर्ने	वृक्षारोपणका कार्यहरु भई रहेको
जलाधार क्षेत्रको संरक्षण गर्ने	स्थानीय जनताहरु समेत यस कार्यका लागि प्रयासरत रहेको

७. आयोजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा भोगेका समस्याहरू (बुंदागत रूपमा लेख्ने) :

क. सालिन्दा विकास निर्माणका कामले गर्दा बाढी र पहिरोको प्रकोप बढेर गएको

ख. चुरे संरक्षण समिति, वन विभाग र भू संरक्षण कार्यालहरुका बीचमा समन्वय र सहयोगको अभाव भएको ।

८. भावी कार्यक्रम संचालनको लागि चाल्नुपर्ने कदमहरू तथा सुझावहरू (बुंदागत रूपमा लेख्ने)

क. वातावरण संरक्षणसम्बन्धी सवैःकार्यकमहरु एकै द्वार प्रणालिबाट संचालन गरिनु पर्ने

ख. बाढी नियन्त्रणका कार्यलाई प्राथमिकतामा राख्नु पर्ने

ग. त्रिजुगा र अन्यल नदीका जलाधार क्षेत्रमा वन विनास हुन बाट जोगाएर राख्ने ।

३. महिला तथा बालबालिका कार्यालय

(बृहत छलफलमा प्रस्तुत गरिएको)

१. विषयगत कार्यालय/ गैर सरकारी संस्था को नामः महिला तथा वालवालिका कार्यालय

२. लक्ष्य

क. "समतामय सम्पन्न समुदाय" को स्थापना गर्ने

३. मुख्य उद्देश्यः बुंदागत रूपमा लेख्ने)

- निम्न आय स्तर भएका महिलाहरुको आर्थिक स्तरमा वृद्धि ल्याउन स्वरोजगारी तथा अर्थोपार्जन प्रकृयामा सम्लग्न गराउने
- महिलाहरुको शिप र क्षमतामा विकास गराई उत्पादनशिल भुमिकामा सम्लनता वृद्धि गराउने ।
- विद्यमान पछौटेपन हटाई समतामुलक भावनाको विकास गराउने ।
- वचत र बचत परीचालनमा संलग्नता वृद्धि गर्ने ।
- महिला नेतृत्वको विकास गराई सामाजिक कार्यमा संलग्नताको विकास गर्ने ।
- किशोरी विकास कार्यक्रमको माध्यामवाट वालविवाह अनमेल विवाह, मानव बेचविखन र बलत्कार तथा यौन शोषणजस्तो सामाजिक परम्परागत तथा घरेलु हिंसा कम गर्ने र शिक्षामा पहुँचको वृद्धि गर्ने
- सामाजिक र घरेलु हिंसा रोक्न सामाजिक भावनाको विकास गर्ने
- आङ्गता भएका व्यक्तिहरुको पहिचानको लागि वर्गिय रुपमा प्रमाण पत्र वितरण गर्ने
- जेष्ट नागरिकहरुको लागि औषधि उपचार खर्च उपलव्ध गराउने
- संस्थागत विकासको माध्यामवाट महिला शशक्तिकरण गर्ने ।

४. संचालित योजना तथा कार्यक्रमहरुको विवरण

सि.नं.	योजना/कार्यक्रमको नाम	सञ्चालित मूख्य क्रियाकलाप	प्रगति प्रतिशत	मुख्य उपलब्धी	कैफियत
१.	लक्षित महिलाको पहिचान र समुहिकरण	• परामर्ष वैठक, समुह गठन समिति गठन निगरानी समुह गठन	१००%	२ वटा गाविस (वारा, ताम्लिछा) विस्तार भएको, १६२ वटा समूहमावसेर वचत गरी रहेको विभिन्न २४ वटा समिति आवद्ध भई संगठन परिचान भएको	
२.	व्यक्तित्व विकास प्रारम्भिक प्रशिक्षण	• अनुशिक्षण तालिम • आधारभुत तालिम, • शाशु वुहारी अन्तरक्रिया • म.पु समविकास • प्रजनन स्वास्थ्य	१००%	• ८१० जना • ९० जना • ९० जना • १५० जना • ५० जना	
	संस्थागत विकास र सहभागिता				
३.	मौजुदा संस्थाको संगठनिक सुद्रिढिकरण	• समुह तथा समिति	१००%	• १३२ समुह गठन भएको	

		तथा निगरानी समिति समेत गठन तथा पुनर्गठन ● नेतृत्व विकास तालिम ● प्रस्ताव लेखन तालिम ● लेखा तालिम ● अवस्था विश्लेषण कार्यशाला ● अन्तरसंस्था भ्रमण ● भवन निर्माण अनुदान		● २२ वटा समिति गठन भएको ● १८५ जना महिलाहरुले तालिम प्राप्त गरी क्षमतामा वृद्धि भएको, ● १५/१५ जना महिलाहरु भ्रमणमा सहभागी भएको ● ११५ जनाले तालिम प्राप्त गरेको ● भवन निर्माण शुरुवात भएको	
४.	महिला समितिअर्न्तगत व्यावसायिक समूह विकास	● शिप तथा व्यवसायिक तालिम ● वस्तुगत टेवा प्राप्त	१००%	१२० जनाले वाखापालन तालिम प्राप्त गरेको	
४.१	निरन्तर प्रशार	● १२० जना ग्रामिण महिलाहरुले व्यवसायिक विकास तालिम प्राप्त	१००%	१२० जना ग्रामिण महिलाहरुले व्यवसायिक विकास तालिम प्राप्त गरी बस्तुगत टेवाको माध्यमबाट व्यवसाय संञ्चालन गरिरहेको	
४.२	निरन्तर प्रशार व्यावसायिक समूह विकास	● १०० जनाले सिपमुलक तालिम पाएको ● पुनर्ताजगी तालिम ● स्थलगत प्राविधिक परामर्श ● साझा व्यावसाय प्रवर्द्धन	१००%	● तरकारी खेति र वाखापालनमा सिपको विकास भएको ● ५५ जनाले पाएको ● २ वटा संस्थामा सहयोग गरेको	
५.	गरिबीविरुद्ध महिला अभियान	● समुह तथा समिति गठन ● सिप विकास तालिम	१००%	● १२ समुह गठन भएको ● १८० जनाले सिपमुलक तालिम पाएका ● २२५ जनाले वस्तुगत टेवा पाएको	
६.	विद्यालयविमुख किशोरीको वहुआयमिक विकास (निरन्तर प्रशार)	● ३० जना किशोरीहरुलाई १० दिने तालिम सम्पन्न ● किशोरी परामर्श केन्द्र स्थापना रु १००००। ● किशोरी शिक्षा तथा उपचार खर्च उपलब्ध	१००%	● किशोरीहरुको क्षमता विकास भई जनचेतना वढेको	
७.	बालअधिकारको सम्बर्द्धन	● ८ जना बाल बालिकाहरुलाई उपचार खर्च प्रदान गरिएको ● बाल दिवस मनाइएको	४०%	● ८ जना बाल बालिकाहरुको स्वाथ्य उपचारमा सहयोग भएको	
८.	लैङ्गिक हिंसा निवारण		१००%	मानव बेचविखन तथा ओसार पसार विरुद्धको जिल्ला कार्यसमितिको खातामा रु. २४०००।- बैङ्क दाखिला गरिएको,	

				मानव बेचविखन तथा ओसार पसार विरुद्धका नाराहरु छपाईएको तथा बैठकहरु सम्पन्न	
९.	मूलप्रवाहिकरण सम्पर्क निकाय सेवा	गाविस सचिवको तालिम सम्पन्न समन्वय समितिको बैठक सम्पन्न	१००%	• गाविस सचिवहरुमा म.वि.का कार्यक्रमवारेमा जानकारी भएको	
१०.	सामाजिक परिचालन	सामाजिक परिचालिकाको पारिश्रमिक भ्रमण खर्च	१००%	• सामाजिक परिचालिकाहरुका माध्यमबाट प्रगति विवरण प्राप्त • समूह, समिति गठन गरिएको • कार्यक्षेत्रका कार्यक्रमहरुमा सहयोगी भूमिका निर्वाह गरिरहेको • कार्यक्रमको स्थलगत अनुगमन भएको	
११.	किशोरी विकास तथा लैङ्गिक हिंसा निवारण कार्यक्रम (युएनएफपिएतर्फ)	• ६०जना किशोरीहरुलाई तालिम सम्पन्न • प्रजनन स्वास्थ्य तालिम सम्पन्न • संरक्षण विषयतग क्षेत्रको अभमुखीकरण	१००%	• जिवन उपयोगी सीप तालिम प्राप्त गरी आफ्नो भविष्यलाई कस्तो बनाउने भन्ने विषयमा जानकारी पाएको साथै यौन जन्य हिंसा सम्बन्धी ज्ञान वृद्धि भएको • आपतकालीन अवस्थामा संरक्षण समूहले खेल्ने भुमिकाका वारेमा व्यवहारिक ज्ञान भएको	
१२.	सूचना, शिक्षा र सञ्चार	रकम भुक्तानी	१०० %	कार्यलयमा रहेका इन्टरनेट, फोन, विजुली सुचारु भईरहेका	
	जम्मा				

महिला बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालयबाट प्राप्त कार्यक्रम

लैङ्गिक हिंसा निवारणका लागि महिला संस्थाहरुको एकिकृत विकास कार्यक्रम					
सि.नं.	**योजना/कार्यक्रमको नाम**	**सञ्चालित मुख्य क्रियाकलाप**	**प्रगति प्रतिशत**	**मुख्य उपलब्धी**	**कैफियत**
क)	साङ्गठनिक सुदृढिकरण तथा व्यक्तित्व विकास प्रारम्भिक प्रशिक्षण				
क-१)	नयाँ प्रारम्भ समुह समिति गठन	५४ वटा समूह गठन भएको, ३३ वटा निगरानी समिति गठन भएको	१००%	३ वटा गाविस विस्तार भएको (रामपुर, कटारी र रिस्कु) ५४ वटा समूहमा वसेर वचत गरी रहेको विभिन्न ३३ वटा समिति आवद्ध भई संगठन दरो भएको	
	समूह सदस्यको अनुशिक्षण, ३ दिने तथा क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	३६० जनालाई तालिम संञ्चालन गरिएको, कार्यक्रम नगद अनुदान	१००%	नेतृत्व विकास तालिम, महिला सहकारी संस्थाको अवस्था विश्लेषण तथा रणनीति पत्र तयारी र व्यवसायिक विकासको लागि कार्यक्रम अनुदान उपलब्ध गराईएको	
क-२)	निरन्तर प्रशार	१४ वटा समूह र २ वटा समिति गठन गरिएको, २१० जनालाई तालिम सम्पन्न	१००%	समविकास, सासुबुहारी तथा आधारभूत तालिम सम्पन्न गरी ग्रामिण महिलाहरुको धारणामा परिवर्तन भएको	
ख)	रणनीतिक पुनः अभिमुखिकरण	नेतृत्व तथा संस्थागत विकास तालिम, व्यवसायिक प्रवर्द्धन अनुदान, अन्तर जिल्ला रेखाकंन भ्रमण	१००%	विभिन्न किसिमका तालिम सम्पन्न गरी महिलाहरुको क्षमतामा अभिवृद्धि आएको तथा बहुआयमिक कार्यक्रम संञ्चालनको लागि नगद अनुदान	
ग)	सामुदायिक संरक्षण एवं	५० जना महिलालाई संरक्षण	१००%	संरक्षण र सम्प्रेषण संम्वन्धी ज्ञान सिप र	

	सम्प्रेषण सेवा	प्रणाली तालिम सम्पन्न, लैङ्गिक हिंसा पिडीतहरुको लागि कोष स्थापना (२०००।-) कटारी		धारणाको विकास भएको	
घ)	सामाजिक परिचालन, सहजीकरण र अभिलेखिकरण	• कानुनी सहायता समितिको बैठक सम्पन्न, • निगरानी किताव छपाई, • जिल्ला संयोजन समितिको वैठक सम्पन्न • साथ सम्पर्क सहयोग	१००%	जिल्ला कानुनी सहायता समिति, लैङ्गिक हिंसा जिल्ला संयोजन समिति निगरानी किताब तथा मास्केबारी छपाई	
ङ)	एकिकरणको क्रममा रहेका साविकका पारालिगल समितिको सेवा निरन्तरता	३७ वटा पारालिगल समितिहरुलाई रकम उपलब्ध	१००%	• वैठक संञ्चालन खर्च • हिंसा संम्वन्धी तथ्यकं प्राप्त भएको	
	जम्मा				
	कुल जम्मा			९.९	
	पुंजीगत कार्यक्रम		१००%	२ वटा साईकल खरिद, १ सेट सोफा	
	सबैको जम्मा				

५. सरोकारपक्षकोचाहना तथा लक्षित वर्गलाई सेवा तथा सुविधा दिन बिगत एक वर्षमा गरिएका मुख्य मुख्य नीतिगत व्यवस्था तथा प्रकृयागत सुधारहरू (बुंदागत रूपमा प्रस्तुत गर्ने):

क. संस्थाको भौतिक सुविधामा विस्तार तथा सुदृढिकरण गर्ने प्रयास गरिएको ।

ख. महिला शशक्तिकरणलाई नियमित गर्ने कार्य ।

ग. विद्यालय विमुख किशोर किशोरीहरुको वहुआयमिक विकास गर्ने प्रयास ।

घ. विद्यमान कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिने कार्य

६. सामाजिक जिम्मेवारी बहन गर्ने क्षमता:

सामाजिक जिम्मेवारीको क्षेत्र	सूचक सहितको कामको विवरण
साङ्गठनिक सुदृढिकरण तथा व्यक्तित्व विकास प्रारम्भिक प्रशिक्षण	
नयाँ प्रारम्भ समुह समिति गठन	५४ वटा समूह गठन भएको, ३३ वटा निगरानी समिति गठन भएको
समूह सदस्यको अनुशिक्षण, ३ दिने तथा क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	३६० जनालाई तालिम संञ्चालन गरिएको कार्यक्रम नगद अनुदान
निरन्तर प्रशार	१४ वटा समूह र २ वटा समिति गठन गरिएको २१० जनालाई तालिम सम्पन्न
रणनीतिक पुन: अभिमुखिकरण	नेतृत्व तथा संस्थागत विकास तालिम, व्यवसायिक प्रवर्द्धन अनुदान, अन्तर जिल्ला रेखाकंन भ्रमण ,
सामुदायिक संरक्षण एवं सम्प्रेषण सेवा	५० जना महिलालाई संरक्षण प्रणाली तालिम सम्पन्न, लैङ्गिक हिंसा पिडीतहरुको लागि कोष स्थापना (२००००।-) कटारी
सामाजिक परिचालन, सहजीकरण र अभिलेखिकरण	• कानुनी सहायता समितिको बैठक सम्पन्न, • निगरानी किताव छपाई,

	• जिल्ला संयोजन समितिको वैठक सम्पन्न • साथ सम्पर्क सहयोग
एकिकरणको क्रममा रहेका साविकका पारालिगल समितिको सेवा निरन्तरता	३७ वटा पारालिगल समितिहरुलाई रकम उपलब्ध

७. आयोजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा भोगेका समस्याहरू (बुंदागत रूपमा लेख्ने) :

क. आवश्यकताअनुसारको जनशक्तिको कमी

ख. अपाङ्ग मैत्रि कार्यालय भवनको कमी

ग. लक्ष्ति समुदायको चाहना अनुसारका कार्यकमको कमी हुनु ।

घ) गा.वि.स. अनुदानबाट उपलब्ध गराइने बजेट अन्यत्रै खर्च गर्ने प्रवृतिको विकास हुनु ।

ङ) कर्मचारीलाई तालिमको कमी

च) योजना प्रकृयामा महिलाहरूको सहभागिता न्यून देखिनु

८. भावी कार्यक्रम संचालनको लागि चाल्नुपर्ने कदमहरू तथा सुझावहरू (बुंदागत रूपमा लेख्ने)

क. भवन निर्माणका लागि जग्गा उपलब्ध गराउने

ख. एकिकृत कार्यक्रम तर्जुमा गरिनु पर्ने

ग. गा.वि.स. को योजना प्रक्रियामा महिलाहरूको सहभागिता अभिबृद्धि गर्नु पर्ने

घ. गा.वि.स. अनुदानको महिला लक्षित बजेट महिला विकासमा नै अन्तर्गत खर्च गर्नु पर्ने ।

४. जिल्ला पशुसेवा कार्यालय

(बृहत छलफलमा प्रस्तुत गरिएको)

१. **विषयगत कार्यालय/ गैर सरकारी संस्था को नाम:** जिल्ला पशु सेवा कार्यालय, उदयपुर ।

२. लक्ष्य

क. पशुहरुको प्राथमिक, सर्जिकल र गाइनोलोजिकल उपचार गर्ने

ख. कृषकहरुको आर्थिक उन्नतिको आधारमा रहेको पशुपालन कार्यलाई बढावा दिने

ग. पशुजन्य उत्पादनमा अभिबृद्धि गर्न कृषकहरुलाई प्रोत्साहित गर्ने ।

३. मुख्य उद्देश्य

क. जिल्लामा आवश्यक पर्ने दुध फुल तथा मासुको प्रबर्द्धन र विकास गर्ने

ख. पशुको नश्ल सुधार गरी उन्नत जातका पशुहरु पालनमा प्रोत्साहन गर्ने

ग. पशु आहारको विकास गरी स्वस्थ्यप्रद माशु र दुग्ध उत्पादनमा जोड दिने

४. गत आर्थिक वर्षमा संचालित विकास योजना तथा कार्यक्रमको विवरण

सि.नं	मूख्य दूई क्रियाकलाप	प्रगति प्रतिशत	उपलव्धी	कैफियत
१	साईकल,फर्निचर (२००) कम्पाउण्ड वाल निर्माण (५००)	१००	कार्यालय सुरक्षित भएको	
२	समिति गठन, अर्न्तक्रिया, रेकर्ड किपिङ्ग, खोर अनूदान (१००) बोका वितरण छ (४०), खोप, घांसको विउ वितरण, अनुगमन	१००	व्यावसायिक फार्ममा बृद्धि हुनुको साथै बाखाको मृत्यु दरमा कमी	
३	पकेट प्याकेज फलोअप व्यावसायिक वंगुर पालन सिद्धिपुर, त्रिनपा	१००	वंगूरको स्वास्थ्यमा सूधार (३२ वंगुर फार्म दर्ता)	
४	व्यवसायिक बाखापालन कार्यक्रम पंचावती, भूटार, ईनामे, रामपुर, त्रिनपा	१००	बाखाको मृत्युदरमा कमी, बाखा फार्म प्रति आकर्षण समुह सकृय भएका	
५	थानिय कुखुरा संरक्षण रामपुर	१००	स्थानीय जातको कुखुरा संरक्षण	
६	पडा हुर्काउने कार्यक्रम रामपुर	१००	मासु आपुर्तिमा सहयोग (टप्पू पाडा हुर्काउने फार्म रामपुर)	

७	पशु आहारा सेवा कार्यक्रम	१००	हरियो घांसको उत्पादनमा बृद्धि भई स्वास्थ्य र दुधमा बृद्धि(देउरी, रामपुर, सुन्दपुर, कटारी)	
८	पशु नश्ल सुधार कार्यक्रम कृ.ग. सेवा	१००	२७७४ गाई/भैसी मा कृ.ग. भएको	
९	घुम्ती पशु सेवा शिविर	१००	जनचेतनामा बृद्धि (दमौटी, नेपालटार, ओख्ले, सल्ले, मैनामैनी र बसाहा)	
१०	रेजिव रोग निवारण शिविर	१००	जूनोसिस रोग (बसाहाको बर्खे डांडाँ मा.वि.)	
११	सामुदायिक प्रजनन् केन्द्र स्थापना	१००	उन्नत नश्लको भैंसी /बाखाको संख्या बृद्धि हुने	
१२	पशु उपचार कार्यक्रम	१००	पशु स्वास्थ्यमा सूधार भई उत्पादनमा बृद्धि	
१३	रोग निदान	१००	पशु स्वास्थ्यमा सुधार भई उत्पादनमा बृद्धि	
१४	पशु सेवा तालिम तथा प्रसार कार्यक्रम (जिल्ला स्तर)	१००	कार्यक्रम बारे जानकारी तथा जनचेतनामा बृद्धि (विभिन्न स्तरका कर्मचारी हरुलाई)	
१५	क्षेत्रीय स्तर तालिम	१००	नयां प्रविधि बारे जानकारी भएको (विभिन्न चरणमा कृषकहरुलाई)	
१६	जनचेतना अभिबृद्धि कार्यक्रम अर्न्तर जिल्ला कृषक भ्रमण	१००	पशु पालनका नयां अभ्यासका निरीक्षण	

१७	नियमन कार्यक्रम	१००	सफा र स्वच्छ माशु उपलव्ध हुनेमा सुधार भएको ।	
१८	पशुपंक्षी बजार प्रवर्द्धन कार्यक्रम	१००	स्वस्थ्यकर दुध एवं माशु उत्पादनमा सुधार(देउरी, उज्वल सहकारी माशु पसल, डेरी पशल अच्युत पोखरेल १४, तिलक ब. कटुवाल १५)	
१९	सुचना संप्रेक्षण एवं तथ्यांक संकलन	१००	पशु सेवा क्षेत्रको तथ्यांक अध्यावधिक भएको	

५. सरोकार पक्षको चाहना तथा लक्षित वर्गलाई सेवा तथा सुविधा दिन बिगत एक वर्षमा गरिएका मुख्यमुख्य नीतिगत व्यवस्था तथा प्रकृयागत सुधारहरू (बुंदागत रूपमा प्रस्तुत गर्ने):

क.स्वच्छ तथा व्यवस्थित मासु पसल र डेरीको व्यवस्था गरिएको

ख. पशुको नश्ल सुधारका भेडा तथा बाखालाई वितरण गरिएको

६. सामाजिक जिम्मेवारी बहन गर्ने क्षमता:

सामाजिक जिम्मेवारीको क्षेत्र	सूचक सहितको कामको विवरण
स्वच्छ दुध र माशु उत्पादन कार्यकम	दूध उत्पादनमा ०.११ प्रतिशत, मासशुमा २.४७ प्रतिशत र अण्डामा १.९३ प्रतिशतले बद्धि भएको ।
उन्नत पशुपालन र नश्ल सुधार कार्यकम	पशुपंक्षी पालन प्रति आकर्षण बढेको तथा ७९ वटा उन्नत नश्लको व्यावसायिक फार्म थप भएको । गत आ.व.को १८२१ कृ.ग. बाट ९०० उन्नत नश्लका पाडापाडी/बाच्छाबाछीको संख्यामा बृद्धि ।
स्वरोजगारको सृजना	करिब ३४५जनाले प्रत्यक्ष रोजगारी पाएको ।

७. आयोजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा भोगेका समस्याहरू (बुंदागत रूपमा लेख्ने) :

क. कर्मचारीको कमी र भौतिक सुविधाको कमीका कारणले अनुगमन कार्य प्रभावकारी हुन नसकेको

ख. स्थानीय निकायबाट पशु विकासको लागि प्रयाप्त बजेट विनियोजन हुनु नसक्नु

ग. कार्यक्रमहरु कार्यान्यन गर्न कठिनाइ भएको

घ. उचित बजेटको कमीमा पकेट क्षेत्रको विकास गर्न नसकिएको

ङ. पशुपालन कार्यकमलाई प्राथमिकता दिन नसक्नु

८. भावी कार्यक्रम संचालनको लागि चाल्नुपर्ने कदमहरू तथा सुझावहरू (बुंदागत रूपमा लेख्ने)

क. उन्नत जातको पशुपालन कार्यकम संचालन गरी स्वरोजगारीकम अभिबृद्धि गर्ने ।

ख. पशुविकास सम्बन्धी सवै प्रकारका कार्यकमहरु जिल्ला पशु कार्यालयको समन्वयमा सम्पन्न गर्नु पर्ने ।

ग. पशुविकास सम्बन्धी थप कार्यक्रमहरु स्थानीय जन चाहनाअनुसार संचालन गरिनु पर्ने ।

५. जिल्ला कृषि विकास कार्यालय

(बृहत छलफलमा प्रस्तुत गरिएको)

१. विषयगत कार्यालय/ गैर सरकारी संस्था को नाम: जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, उदयपुर ।

२. लक्ष्य

क. कृषि पेशालाई मर्यादित र व्यवसायिकरण गरी गरिवी निवारण गर्ने

३. मूख्य उद्देश्य बुंदागत रूपमा लेख्ने)

क. कृषकहरुलाई खाद्यान्न, तरकारी तथा नगदेवाली व्यवस्थापनमा उन्नत प्रविधितर्फ आकर्षित गराई उत्पादन तथा उत्पादनकत्व बृद्धि गर्न कृषकहरुलाई अभिप्रेरित गर्ने ।

ख. कृषि पेशामा महिलाको सहभागिता बढाई मूल प्रवाहमा ल्याउने

ग. कृषि उत्पादन तथा उत्पादकतत्वमा अभिबृद्धि गरी कृषकको जीवन स्तरमा सुधार ल्याउने

घ. कृषकहरुलाई समाअनुकुल उन्नत जातका बोट बिरुवा तथा उत्पादन सामाग्री उपलब्ध गराउने

ङ. कृषकहरुका लागि आयमूलक तथा उत्पादनशिल प्राबिधिका विबिध क्षेत्रमा तालिम संचालन गर्ने ।

४. गत आर्थिक वर्षमा संचालित विकास योजना तथा कार्यक्रमको विवरण

संचालित कार्यक्रम/आयोजनाको नाम	लक्ष्य	उपलब्धि	कैफियत
कृषि प्रसार कार्यक्रम	रु. २०२००	९७.६५ प्रतिशत	
१.व्यवसायिक फलफूल बगैंचा स्थापना तथा क्षेत्र विस्तार	१२.५ हे.(लेखानी, ओख्ले, सोरुङ्ग छविसे, मयंखु, चौदण्डी) ८६ जना कृषक प्रत्यक्ष लाभान्वित	१०० प्रतिशत	
२. कृषि मेला प्रदर्शनी	४६० जना कृषक प्रतियोगी र करिब ५२३५ जनाबाट मेला अवलोकन	१०० प्रतिशत	
३. क) बीउ वितरण कार्यक्रम	अदुवा, बेसार बीउ वितरण: भएबाट हर्देनी, लेखानी र साउने गा.वि.स.मा थप ६ हे.क्षेत्रफल विस्तार हुनुका साथै ३२४ घरधुरी प्रत्येक्ष लाभान्वित ।	१०० प्रतिशत	
३. ख) च्याउ बीउ वितरण:-	३५०० पोका कन्ये च्याउको बीउ वितरणबाट ४३३ घरधुरी लाभान्वित, ५३०० केजी ताजा च्याउ उत्पादन र आर्थिक उपार्जनका साथमा खाद्य सुरक्षामा टेवा पुगेको ।	१०० प्रतिशत	
४) तालिम कार्यक्रम	१२६ वटा विभिन्न स्तरका तालिम सम्पन्न जसबाट २७६४ जना कृषकले ज्ञान र सीप हासिल गरेको ।	१०० प्रतिशत	
५) ताजा तरकारी उत्पादन	ताजा तरकारीको क्षेत्रफल ४०२ हे. बाट ७२२ हे. क्षेत्रमा	१०० प्रतिशत	

	विस्तार भई ५७६७ मे. टन उत्पादनबाट करिब रु.११ करोड बराबरको आम्दानी हुने		
६ क) स्थानिय रोजगारी	प्रत्यक्ष ५१८८ र अप्रत्यक्ष ३५४५ गरि जम्मा ८७३३ घरधुरीले रोजगारी पाएको ।	१०० प्रतिशत	
६. बाली उपचार, माटो परिक्षण शिबिर संचालन	बाली उपचार शिविरबाट ५५८ जना र माटो परिक्षण शिविरबाट २११ जना कृषकले नमुना जाँच गराई यथार्थ अवस्था जानकारी पाएको ।	१०० प्रतिशत	
७) मत्स्यभूरा उत्पादन र ढुवानी	जम्मा २,१५,५७५ मत्स्य भूरा ढुवानी गरि ४५ घरधुरी कृषक लाभान्वित भएको ।	१०० प्रतिशत	
८) सुन्तला उत्पादन	सुन्तला क्षे.२७५ हे. बाट ३३५७ मे.टन उत्पादन भई आन्तरिक माग र आयात प्रतिस्थापनमा टेवा पुगेको ।	१०० प्रतिशत	
९. प्लाष्टिक घर निर्माणः	मौसमी तथा बेमौसमी खेती तर्फ कृषकलाई आकर्षित गर्न ५०% अनुदानमा १६ वटा प्लाष्टिक घर निर्माण र तरकारीका वीउविजन वितरण	१०० प्रतिशत	

५. सरोकार पक्षको चाहना तथा लक्षित वर्गलाई सेवा तथा सुविधा दिन बिगत एक वर्षमा गरिएका मुख्यमुख्य नीतिगत व्यवस्था तथा प्रकृयागत सुधारहरू (बुंदागत रूपमा प्रस्तुत गर्ने):

क. तुलनात्मक लाभ र पूर्वाधारहरुको आधारमा पकेट क्षेत्र पहिचान गरी खाद्यान्नवाली र नगदेवाली जस्ता कृषि व्यावसायको उत्पादन तथा उत्पादकत्वमा अभिबृद्धि गर्न समुहगत कार्यक्रम संचालन गर्ने ।

ख. माछा पालन व्यवसायमा कृषकहरुलाई अभिप्रेरित गर्न योजनाबद्ध कार्य संचालन गर्ने ।

ग. सुन्तला क्षेत्रको विस्तार गर्ने

घ. स्थानिय माटो सुहाउँदो प्रविधिलाई कृषकको तहसम्म पुऱ्याउने

ङ. कृषि उत्पादनको लागि आवश्यक वीउ विजन र बिरुवाको आपुर्तिका लागि स्थानिय स्तरमा वीउ वृद्धि कार्यक्रम र नर्सरी स्थापना गर्न प्राथमिकता दिने तथा सामाग्री आपुर्तिका लागि निजि क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गर्ने ।

६. सामाजिक जिम्मेवारी बहन गर्ने क्षमताः

सामाजिक जिम्मेवारीको क्षेत्र	सूचक सहितको कामको विवरण
बगैंचा निर्माण र विरुवा वितरण	तराईमा हुने जातको कागती विरुवा नमुना बगैंचा संख्या १ स्थापना भएको । कृषकहरुको अत्याधिक माग भएअनुसार ३०० ओटा कागतीका विरुवा वितरण भएको ।
किवि खेती तालिम सम्पन्न भएको	जि.वि.स.को आर्थिक सहयोगमा जिल्लाको नामेटार, भुट्टार, हर्देनी गा.वि.स.का १० जना कृषकलाई ईलाममा स्थलगत व्यवहारिक तालिम दिई किवी खेती शुरुवात भएको ।
जि.वि.स.को आर्थिक सहयोगमा	अकबरे जातको खुर्सानी विरुवा २५०० गोटा वितरण (

	बाँस्बोटे, खाँबु) ।
तरकारीको उन्नत बीउ वितरण	९०० प्याकेट, (त्रि.न.पा. १, बेल्टार २) ।
सुन्तला विरुवा वितरण	२६२५ गोटा, (ठानागाउँ, लेखानी, ताम्लिछा, ओख्ले, बाँस्बोटे) ।
अलैंची विरुवा वितरण	संख्या २१,००० गोटा, (ईनामे, हर्देनी, लेखानी)
फुट स्प्रेयर, सिकेचर, प्रुनिङ्ग स. आदि सामाग्री वितरण ।	आँपमाको रोगकीरा नियन्त्रणका लागि प्राविधिक सहयोगका साथमा गा.वि.स. बसाहा, त्रिनपा र त्रिबेणीका कृषकहरुलाई फुट स्प्रेयर, सिकेचर, प्रुनिङ्ग स. लगायतका सामाग्री वितरण ।
बृहत कृषि मेला प्रदर्शनी, ११ औं राष्ट्रिय धान दिवस तथा रोपाई महोत्सव सम्पन्न गरिएको	कार्यक्रम कृषकहरुसँगको सहकार्यमा सम्पन्न गरिएको
सहकारीमा आधारित साना सिंचाई स्किमः बजेट (रु.हजारमा): ६०० १.यारी कृषि सहकारी संस्था लि.ईनामे ९ २.महिला साना कि.स.सं.लि. पञ्चावती ४	स्किमः कुलो मर्मत (सिचाई) २, सिचाईः २1हे. लाभान्वित घरधुरी संख्याः ९०
सानासिंचाई निर्माण तथा मर्मत सम्भार : -बजेट (रु हजारमा): २७००	(सं.४९) सिचाईः ९८ हे., लाभान्वित घरधुरी संख्याः ११५ ३० गाविस.मा कुलो निर्माण/मर्मत ३१, पाईप सिं ५, मोटरबोरिङ्ग, ईनार,इन्टेक १८
प्लाष्टिक पोखरीः, सिचाईः १ हे., लाभान्वित घरधुरी संख्याः ९	खाँबु १, मैनामैनी १, लेखानी१, आँपटार १, बसाहा १,रुपाटार २, चौदण्डी १, बेल्टार १ गरि जम्मा ९ वटा
सहकारी खेती स्किम सञ्चालनः, सिचाईः २४ हे. लाभान्वित घरधुरी संख्याः ९०	१.उन्नति कृषि सहकारी सं. लि. साउने १ २.कल्याणकारी कृषि स. सं लि. रौता ९ ३.सुनगाभा कृषि स. सं. लि. जोगिदह ९
स्प्रिङकलर/ ड्रिपसिचाईः, बार्षिक लक्ष्य : ३० , प्रगतिः ३०	(सुन्दरपुर-८, हडिया-७, जोगिदह ६, न.पा.-६, रिस्कु-१ र कटारी-२)
सहकारीमा आधारित साना सिंचाईः बार्षिक लक्ष्यः ३, प्रगतिः ३	(सुन्दरपुर- १, हडिया- २)
संकलन केन्द्र निर्माणः, बार्षिक लक्ष्य : १ , प्रगतिः १	(जोगिदह)
फलफूल नर्सरी स्थापनाः, २ वटा	(जोगिदह)
फलफूल विरुवा वितरणः	आँप १६६५, लिचि १५६०, केरा १६६०, भुईकटहर ७२५०
साना सिंचाईः, सिचाईः २८ हे.	लाभान्वित घरधुरी संख्याः १६७
प्लाष्टिक पोखरी निर्माणः सिचाईः २.५ हे.	लाभान्वित घरधुरी संख्याः २५
स्प्रिङकलर / ड्रिपसिचाईः, सिचाईः ३ हे.	लाभान्वित घरधुरी संख्याः १६७
सहकारीमा आधारित साना सिंचाईः स्किम : कुलो मर्मत, भभलेटर, मोटर र बोरिङ (सिचाई), सिचाई : २५ हे.	लाभान्वित घरधुर संख्या ९५
युवा लक्षित कार्यक्रमः व्यवसायिक तरकारी खेती क्षेत्र विस्तारः	लक्ष्य संख्या/ विघाः ४५
तरकारी खेती उन्नत प्रविधि ३ दिने तालिमः	पटक २
कार्यक्रम संचालन भएका स्थान (न.पा/ गा.वि.स.):-	क) त्रियुगा नगरपालिकामा : २६ वटा छनौट भएको (वडा नं. १, २, ३, ५, ६, ७, ८, १५ र १६)
युवा लक्षित कार्यक्रम लागु भएका गा.वि.स.माः १९ वटा	(हडिया १, खाँबु १, रौता ४, त्रिबेणी १, साउने २, पोखरी १,

छनौट भएको	कटारी २, पंचावती ३, आँपटार १ र तपेश्वरी ३ गरि १० गा.वि.स.बाट १९ वटा
व्यवसायिक फलफूल क्षेत्र विस्तार कार्यक्रम (आँप) अन्तर्गत मुख्य क्रियाकलाप एवं उपलब्धिहरु	बजेट (रु.हजारमा): ७२५, खर्च:७२५, प्रतिशत: १००
कृषक समुह गठन:	२० (त्रि.न.पा ३, कटारी २, त्रिवेणी २, भलायडाँडा ३, रामपुर २, बेल्टार २, सुन्दरपुर २, हडिया २ र जोगिदह २)
	तालिम १, घुम्ति तालिम २, से.के. तालिम ६, लिफलेट प्रकासन १, गोष्ठी १, विरुवा वितरण १०,०००, औजार उपकरण वितरण: १४०, बाली संरक्षण सामाग्री वितरण: ८०
कृषक पाठशाला संचालन: २ वटा	त्रि.न.पा १२, १३) काँक्रा र करेला
मत्स्य विकास कार्यक्रम	१. पोखरी निर्माण: ३ हे., से.के. स्तर तालिम: २ पटक, समुह गठन: ३, बैठक संचालन: पटक ३, साना पोखरी निर्माण: २०, (त्रिनपा, बसाहा, रौता, पंचावती)
मकै उत्पादन कार्यक्रम	१. उन्नत बीउ वितरण: ११.०६ मे.टन, ढुवानी अनुदान: सतप्रतिशत, श्रोत बीउमा अनुदान: १२ हे., स्थलगत घुम्ति तालिम: सतप्रतिशत, हाते कर्नसेलर अनुदानमा वितरण: संख्या २५, त्रिपाल अनुदानमा वितरण: संख्या १००, कार्यक्रमको प्रचार प्रसार: १, (पंचावती, कटारी र जोगिदह)

७. आयोजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा भोगेका समस्याहरू (बुंदागत रूपमा लेख्ने) :

क. मागबमोजिम कृषि सेवा केन्द्रको संख्या कम हुनाले कृषि प्रसारमा कृषकको पहुँच पुग्न नसकेको ।

ख. कृषि सेवा केन्द्र/सम्पर्क केन्द्र भवनको अवस्था जीर्ण रहेकोले प्राविधिकबाट पुऱ्याइने सेवासुविधामा बाधा परेको ।

८. भावी कार्यक्रम संचालनको लागि चाल्नुपर्ने कदमहरू तथा सुझावहरू (बुंदागत रूपमा लेख्ने)

क. प्राविधिक कर्मचारीको संख्या थप गर्नु पर्ने ।

ख. जिल्लामा सञ्चालन हुने कृषि सम्बन्धी कार्यक्रमहरु जिल्ला कृषि विकास कार्यालयको समन्वयमा संचालन गरिनु पर्ने ।

ग. जिल्लाका विभिन्न ठाउँहरुमा सीत भण्डार विस्तार गरी कृषकलाई सुविधा पुऱ्याउनु पर्ने ।

घ. सेवा केन्द्रहरुको विस्तार गरिनु पर्ने ।

६. जिल्ला शिक्षा कार्यालय

(बृहत छलफलमा प्रस्तुत गरिएको)

१. विषयगत कार्यालय/ गैर सरकारी संस्था को नामः जिल्ला शिक्षा कार्यालय, उदयपुर ।

२. लक्ष्यः

क. जिल्लामा शिक्षाको गुणस्तर अभिबृद्धि गर्ने

३. मुख्य उद्देश्यः बुंदागत रूपमा लेख्ने)

क. विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम र अन्य शैक्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने ।

ख. बाल विकास केन्द्रहरुको विस्तार र सुदृढ गर्ने ।

ग. शिक्षाका कार्यक्रम सञ्चालनको पारदर्शिता ल्याउने सम्पूर्ण पक्षलाई अभिप्रेरित गर्ने ।

घ. विद्यालयको व्यवस्थापकीय एंव भौतिक पक्षको सुधार गर्दै गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्ने ।

ङ. वैकल्पिक, अनौपचारिक तथा समाहित शिक्षाको माध्यमबाट शिक्षाको पहुँच सर्वसुलभ गराउने ।

च. शिक्षामा सवैको पहुँच सुनिश्चितता गर्दै प्राविधिक शिक्षामा जोड दिने ।

छ. बालिकाहरु, दलित, पिछडिएका वर्ग र जनजातिका बालबालिकाहरुलाई शिक्षाको मूल प्रवाहमा समाहित गर्ने ।

४. गत आर्थिक वर्षमा संचालित विकास योजना तथा कार्यक्रमको विवरण

संचालित कार्यक्रम/आयोजनाको नाम	लक्ष्य	उपलब्धि	कैफियत
ECD	२० कोठा	१००%	
भौतिक सुविधा विस्तार	८८१०००००	१००%	
पा.पु.	२४००००००।	१००%	
छात्रवृत्ति	२७१००००००।	१००%	
ICT	१७१	६५%	
SLC उत्कृष्ट	२	१००%	
TPD	८४४३०००।	९५%	
व्यवस्थापन जम्मा	६	१००%	
पुस्तकायलय	१२	१००%	
साक्षर नेपाल	२७३१९	९५.५%	
धार्मिक	७	१००%	
विद्यार्थी एस्एल्सी उत्तीर्ण, २०७० सालमा		३२.३५%	
सामुदायिक विद्यालय एस्एल्सी उत्तीर्ण, २०७० सालमा		२२.२९%	
संस्थागत विद्यालय एस्एल्सी उत्तीर्ण, २०७० सालमा		९५.९३%	

५. सरोकार पक्षको चाहना तथा लक्षित वर्गलाई सेवा तथा सुविधा दिन बिगत एक वर्षमा गरिएका मुख्यमुख्य नीतिगत व्यवस्था तथा प्रकृयागत सुधारहरू (बुंदागत रूपमा प्रस्तुत गर्ने):

क. सबै वर्ग, क्षेत्र, सम्प्रदाय धर्म र लिङ्गका मानिसहरुका लागि शिक्षाको पहुँच अभिबृद्धि गरिएको ।

ख. विभिन्न संघसंस्थासँग प्रभावकारी समन्वय कायम गरी सहकार्य गर्ने निति अवलम्बन गरिएको छ ।

ग. भर्ना अभियानलाई प्रभावकारी बनाइएको छ ।

घ. छात्रबृत्ति कार्यकमलाई प्रभावकारी ढंगमा सम्पन्न गरिएको छ ।

६. **सामाजिक जिम्मेवारी बहन गर्ने क्षमताः**

सामाजिक जिम्मेवारीको क्षेत्र	सूचक सहितको कामको विवरण
छात्रबृत्ति प्रदान	१०० प्रतिशत
भौतिक सुविधा विस्तार	१०० प्रतिशत
एस्एल्सी नतिजा	३२.५ प्रतिशत

साक्षर कार्यक्रम	९५.५ प्रतिशत
पुस्तकालय व्यवस्थापन	१०० प्रतिशत

७. आयोजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा भोगेका समस्याहरू (बुंदागत रूपमा लेख्ने) :

क. श्रोत र साधनको कमि ।

ख. शैक्षिक क्षेत्रमा राजनैतिक हस्तक्षेप हुनु ।

ग.सामुहिक प्रतिवद्धताको कमी ।

घ. सरोकारवालाहरु संग सहयोग र सहकार्य हुन नसक्नु ।

ङ. अनुगमन र मूल्यांकनको कमी ।

च. थप तालिमको व्यवस्था नहुनु ।

छ. अनौपचारिक शिक्षा प्रभावकारी नहुनु ।

ज.विद्यार्थीको अनुपातमा शिक्षकको कमी हुनु ।

झ. भौतिक साधनको कमी ।

८. भावी कार्यक्रम संचालनको लागि चाल्नुपर्ने कदमहरू तथा सुझावहरू (बुंदागत रूपमा लेख्ने)

क. उचित श्रोतको व्यवस्थापन हुनुपर्ने ।

ख. शैक्षिक क्षेत्रलाई राजनैतिक हस्तक्षेप मुक्त गर्नु पर्ने ।

ग. शिक्षाको विकासका लागि सामुहिक प्रतिवद्धताको आवश्यकता ।

घ. सरोकारवालाहरुको सहकार्यको आवश्यकता

ङ) उचित अनुगमन र मूल्यांकन हुनुपर्ने ।

च) शिक्षकहरुलाई थप तालिमको व्यवस्था हुनुपर्ने ।

छ) अनौपचारिक शिक्षा थप प्रभावकारी बनाइनु पर्ने ।

७. जिल्ला वन कार्यालय

(बृहत छलफलमा प्रस्तुत गरिएको)

१. **विषयगत कार्यालय/ गैर सरकारी संस्था को नाम:** जिल्ला वन कार्यालय, उदयपुर

२. **लक्ष्य:** वन विनाशलाई रोकी वातावरण सन्तुलन कायम गर्ने ।

३. मूख्य उद्देश्य बुंदागत रूपमा लेख्ने)

क. बृक्षारोपण कार्यक्रम सन्चालन गरी वनको क्षेत्रफल बढाउने

ख. वन विनासलाई रोकथाम गरी वातावरण संरक्षणमा सहयोग पुऱ्याउने

ग. वन विनास रोकी भूक्षय र बाढी पहिरो नियन्त्रणमा सहयोग गर्ने ।

४. गत आर्थिक वर्षमा संचालित विकास योजना तथा कार्यक्रमको विवरण

संचालित कार्यक्रम/आयोजनाको नाम	लक्ष्य	उपलब्धि	कैफियत
दिगो तथा वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन		९९.१७%	
विरुवा उत्पादन		४६.८३%	
नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीति		१००%	
राष्ट्रपति चुरे संरक्षण		८७.३४%	

५. सरोकार पक्षको चाहना तथा लक्षित वर्गलाई सेवा तथा सुविधा दिन बिगत एक वर्षमा गरिएका मुख्यमुख्य नीतिगत व्यवस्था तथा प्रकृयागत सुधारहरू (बुंदागत रूपमा प्रस्तुत गर्ने):

क. विरुवा उत्पादन र वितरण गरिएको ।

ख. वन विनास रोक्नका लागि समुदायसँग समन्वयमा कार्यहरु गरिएको ।

ग. जलाधार क्षेत्र संरक्षणमा प्राथमिकता दिइएको ।

घ. वन विनासका साथमा चुरे संरक्षण कार्यलाई पनि महत्व दिइएको ।

६. सामाजिक जिम्मेवारी बहन गर्ने क्षमता

सामाजिक जिम्मेवारीको क्षेत्र	सूचक सहितको कामको विवरण
विरुवा उत्पादन	६ लाख

७. आयोजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा भोगेका समस्याहरू (बुंदागत रूपमा लेख्ने) :

क. स्रोत र साधनको कमी

ख. समन्वयको कमी

ग. वन संरक्षणका बारेमा जनचेतनाको कमी

घ. वन पैदावरको लुकीछिपी विनास गर्ने परिपाटि

८. भावी कार्यक्रम संचालनको लागि चाल्नुपर्ने कदमहरू तथा सुझावहरू (बुंदागत रूपमा लेख्ने)

क. वन क्षेत्रको वैज्ञानिक ढंगले वर्गिकरण र सिमा निर्धारण

ख. वन क्षेत्रको अभिलेखकरण र संरक्षण

ग. हावापानी र स्थानअनुसारको बृक्षारोपण

८. पूर्वाञ्चल सिंचाई विकास सव डिभिजन कार्यालय

(बृहत छलफलमा प्रस्तुत गरिएको)

१. **विषयगत कार्यालयको नामः** पूर्वाञ्चल सिंचाई विकास सव डिभिजन कार्यालय, उदयपुर ।

२. लक्ष्य

क. जिल्लामा सिंचाईको विकास गरी कृषि उत्पादनमा अभिबृद्धि गर्ने

३. मुख्य उद्देश्य बुंदागत रूपमा लेख्ने)

क. जिल्लामा विभिन्न स्तरका सिंचाई कार्यलाई महत्व दिने

ख. साना सिंचाई आयोजनाको विकासमा जोड दिने

ग. मझौला र ठूला सिंचाई कुलोहरुको मर्मत सम्भार गर्ने ।

४. गत आर्थिक वर्षमा संचालित विकास योजना तथा कार्यक्रमको विवरण

कार्यक्रमः परियोजनाको नाम	सञ्चालित मुख्य क्रियाकलाप	प्रगति प्रतिशत	मुख्य उपलब्धि	कैफियत
समुदाय व्यवस्थित सिंचित कृषि क्षेत्र आयोजनाहरु	हेड वर्क्स तथा नहर निर्माण, नहरमा स्ट्रक्चर बनाउने, नहरमा माटो खन्ने	१००	७०० हेक्टरमा सिंचाई सुविधा उपलब्ध	
मझौला सिंचाई आयोजना	हेड वर्क्स तथा नहर निर्माण, नहरमा स्ट्रक्चर बनाउने, नहरमा माटो खन्ने	१००	निर्माणको क्रममा रहेको यस आ.व. २०७०र७१ मा सम्पन्न हुने	
मर्मत सम्भार आयोजनाहरु	नहर संचालन तथा मर्मत	१००	६०० हेक्टरमा सिंचाई सुविधा उपलब्ध	
नया प्रविधिमा आधारित सिंचाई आयोजना	ईन्टेक तथा पोखरी निर्माण कार्य	१००	निर्माणको क्रममा रहेको र १० हेक्टरमा सिंचाई सुविधा उपल्बध	
ागदेरी सिंचाई आयोजना, तपेश्वरी(१ (५०० हे	हेडवर्क्सको काम नहरमा स्टक्चर बनाउने कार्य नहरमा माटो खन्ने कार्य जनसहभागिता	१०० प्रतिशत		
उत्तरी तावा सिंचाई योजना कटारी ८,९(२५०हे)	क) हेडवर्क्सको काम ख) नहरमा लाइनिंग तथा कभरड गर्ने कार्य ग) नहरमा स्टक्चर बनाउने काय घ) नहरमा माटो खन्ने कार्य ङ.) जनसहभागिता	१०० प्रतिशत		

	च) संस्थागत विकास तथा तालिम कार्यक्रम (२५जना)			
ज्यामिरे खोला सि।यो। बेल्टार (८ (६५हे)	क) हेडवर्क्सको काम ख) नहरमा लाइनिंग तथा कभरड गर्ने कार्य ग) नहरमा स्टक्चर बनाउने काय घ) नहरमा माटो खन्ने कार्य ड.) जनसहभागिता च) संस्थागत विकास तथा तालिम कार्यक्रम (२५जना)	१०० प्रतिशत		

५. सरोकार पक्षको चाहना तथा लक्षित वर्गलाई सेवा तथा सुविधा दिन बिगत एक वर्षमा गरिएका मुख्यमुख्य नीतिगत व्यवस्था तथा प्रकृयागत सुधारहरू (बुंदागत रूपमा प्रस्तुत गर्ने):

क. नहरको मर्मत सम्भार

ख. नहर अतिक्रमणमा रोक

६. सामाजिक जिम्मेवारी बहन गर्ने क्षमता:

सामाजिक जिम्मेवारीको क्षेत्र	सूचक सहितको कामको विवरण
नहरको मर्मत सम्भार	योजनाअनुसार ठूला र साना नहरको सफाई

७. आयोजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा भोगेका समस्याहरू (बुंदागत रूपमा लेख्ने) :

क. बजेटको कमी

ख. जनचाहनामा अभिबृद्धि

ग. नयाँ योजना कार्यान्वयन नहुनु

घ. मर्मत सम्भार यथा समयमा हुन नसक्नु

८. भावी कार्यक्रम संचालनको लागि चाल्नुपर्ने कदमहरू तथा सुझावहरू (बुंदागत रूपमा लेख्ने)

क. यथा समयमा बजेट निकासा हुनु पर्ने

ख. आवश्यकताअनुसार नहरको मर्मत सम्भार गरिनु पर्ने

ग. कर्मचारीको थप व्यवस्था

सामाजिक परीक्षकको नाम: डा. सोमप्रसाद खतिवडा

दस्तखत:

संस्थाको नाम (यदि सस्था भएमा): सृजनशिल सामुदायिक विकासका लागि सहयोगी समुह

मितिः २०७१।७।२८

अध्याय सात

सामाजिक परिक्षणबाट देखिएका सवल पक्षहरु

जिल्ला विकास समिति उदयपुर र त्यहाँका सम्बद्ध कार्यालयहरुले समष्टिमा जिल्लाका विविध क्षेत्रमा विकास निर्माण र समाज परिचालनका कार्य गरेका छन् । तिनले गरेका कार्यक्रमका सवल पक्षहरु समष्टिमा निम्नानुसारका देखिएका छन् ।

- ग्रामिण क्षेत्रमा सडक विस्तार तथा मर्मत भएको ।
- सामाजिक परिचालन प्रभावकारी भएको, समुह गठन, परिचालन र कार्यान्वयन भएको ।
- जिविसबाट गै.स.सको नियमित अनुगमन र पृष्ठपोषण गरिएको ।
- गैससले जिविससँग समन्वय गरी कार्यक्रम गर्ने गरेको ।
- विभिन्न संघसंस्थाहरुले जिल्ला विकास समितिको बार्षिक योजनाको परिधिमा रहि कार्य सम्पादन गरेको ।
- ग्रामिण भेगमा विद्युतिकरण विस्तार ।
- जिल्लाको उद्योग तथा कृषिको गुणस्तर तथा उत्पादकत्वमा वृद्धि भएको ।
- खानेपानी तथा सरसफाईमा सुधार भएको ।
- ओडिएफ् कार्यक्रममा जनचासो रहेको ।
- विद्यालय निर्माण तथा भौतिक पूर्वाधार विस्तार भएको ।
- महिला तथा पिछडावर्गको योजना कार्यन्वयनमा सम्बद्ध निकाय र संस्थाको सकृय सहभागिता बढेको ।
- अधुरा योजनाहरुलाई पूरागर्ने निति लिएको ।
- संस्थागत क्षमता तथा सेवा प्रवाहमा सुधार आएको ।
- अनुगमन कार्यलाई भरपर्दो र प्रभावकारी वनाउने प्रयास गरिएको, जसका लागि आवश्यक पर्ने निर्देशिका निमार्णको चरणमा रहेको ।
- सुनौला एक हजार दिन कार्यक्रम प्रभावकारी ढंगमा संचालन भएको ।
- सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम अन्तर्गत भत्ता पाउनेको नामावली समय समयमा आवधिक गर्ने गरिएको ।
- इलाका स्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठीबाट नै जिल्ला स्तरीय योजनाहरुको छनौट गरी वजेट वांडफांड गरिएको ।
- वेभसाइटको अध्यावधिक गरी प्रयोगमा गर्न थालेको ।
- समन्वय तथा सहकार्य गरी स्थानिय तथा अन्तराष्ट्रिय सहयोग ल्याउने विषयमा सफलता मिलेको ।
- पेश्की फछ्र्यौटतर्फ कारबाही अगाडि बढाएको ।
- जिल्लामा सिमेन्ट उद्योगको विकासमा विभिन्न संघसंस्थाले चासो राख्न लागेको ।
- पर्यटन विकासका लागि रौता र उदयपुर गढी गरी जम्मा २ स्थानको गुरुयोजना निर्माण भएको ।
- विकास निर्माणका काममा जनचासो बढेको र जन चेतना अभिबृद्धि भएको ।

अध्याय आठ

सामाजिक परिक्षणबाट देखिएका चुनौति र कमिकम्जोरीहरू

उदयपुर जिल्लाका अवशर र सम्भावनाहरूमात्र रहेका होइनन् । यहाँ विकास निर्माण लगायत सामाजिक परिचालनका कार्यहरू गर्न धेरै चुनौति र कमिकम्जोरीहरू पनि रहेका छन् । सर्वप्रथम त उदयपुर जिल्लाको भौगोलिक विविधतानै यहाँको सवैभन्दा ठूलो चुनौति हो । यसको मध्य भाग सम्म परेको भित्री तराईको फाँटयुक्त भए पनि जिल्लाका उत्तरी गाविसहरू भने पहाडी भागमा पर्दछन्, जहाँ यातायातको विकासका साथमा अन्य प्रकारका विकास निर्माणका कार्यहरू संचालन गर्न निकै जटिल छ । एकै प्रकारको भौगोलिक वातावरण रहेको स्थानभन्दा यस्ता स्थानमा गरिने विकास निर्माणका कार्यहरू निकै जटील र चुनौतिपूर्ण पनि हुने गर्दछन् । यसका साथमा यस जिल्लाका विकाससम्बन्धी मुख्य चुनौतिहरू निम्नानुसारका छन् ।

क) जिल्ला विकास समिति

- आर्थिक वर्षको सुरुमा नै बजेट तथा अख्तियारी प्राप्त नहुनाले यथा समयमा कार्य सम्पन्न गर्न कठिनाई भएको ।
- राष्ट्रपति चुरे संरक्षण समिति र जिविसको कार्यक्षेत्रका बारेमा स्पष्टता नहुनाले आन्तरिक राजश्व संकलनमा कठीनाई भएको ।
- केन्द्रबाट बजेट तर्जुमाका क्रममा प्राप्त सिलिङ्गको तुलनामा कम मात्र बजेट प्राप्ति हुने गरेको ।
- बजेटको कमीले गर्दा टुक्रे योजना सञ्चालन गर्नु परेको र यसबाट परियोजना सम्पन्न गर्न निकै लामो समय लाग्ने गरेको ।
- सबै योजना तथा कार्यक्रम (सा.सु.समेत) को अनुगमन गर्न कठिनाई भएको ।
- समाजकल्याण परिषद्बाट जिल्लामा काम गर्न स्विकृति लिएका कतिपय गै.स.स.हरुले जिल्ला तथा स्थानीय तहमा समन्वय नगर्नाले विकास निर्माणका कार्यमा कठीनाई भएको ।
- ठेकेदारहरुबाट भएको ढिलाईका कारण केही आयोजनाहरु यथा समयमा सम्पन्न हुन नसकेको ।
- कतिपय विकास निर्माणका कार्यहरु उपभोक्ता समितिको माध्यमबाट सम्पन्न गर्न कठीन हुने गरेको ।
- बैंक मार्फत सामाजिक सुरक्षा भत्ता वितरण अपेक्षाकृत रुपमा प्रभावकारी हुन नसक्नु ।
- स्थानीय निकाय आर्थिक नियमाबलीमा रहेका कतिपय व्यवस्थाहरु समाज परिचालनका क्षेत्रमा लगानी गर्न अवरोधात्मक भएको ।
- उदयपुर जिल्लाबाट चुनढुङ्गा लगी अन्य जिल्लामा संचालित सिमेन्ट उद्योगले चुनढुङ्गा निकासी बापतको जिल्ला निकासी कर भुक्तानी गर्न नमानी विवाद गरिरहेको ।
- पर्यटन कार्यालय तथा जिल्ला वाहिर कार्यालय रहेका अन्य डिभिजन कार्यालयहरुसँग प्रभावकारी समन्वय हुन नसकेको तथा तिनले गर्ने लगानी जिल्लाको योजनाअनुसार हुने नगरेको ।
- आन्तरिक ठेक्का व्यवस्थापन चुनौतीपूर्ण बन्दै गएको ।
- जिल्लाको प्राथमिकतामा नपरेका योजनामा समेत केन्द्रबाट सोझै बजेट विनियोजन हुने गरेका कारण सहभागितात्मक योजना तर्जुमा प्रक्रियाको वारेमा प्रश्न उठ्ने गरेको ।
- जिविसका कार्यक्रम थप हुँदा पनि कर्मचारीको थप व्यवस्था नहुँदा कामको चाप ज्यादा भएको तथा यसमा प्रभावकारिता ल्याउन समस्या रहेको ।
- निर्वाचित पदाधिकारीहरुको अभावमा उत्तरदायित्व वहन गर्ने कार्य चुनौतिका रुपमा रहेको छ ।

उदयपुर जिल्लाको विकास र निर्माणका लागि थुप्रै प्रकारका चुनौति र कमीकम्जोरीहरु रहेका छन् । तिनमा सवैभन्दा ठूलो चुनौति बजेटको कमी हो । यसबाट ठूला परियोजना संचालनमा समस्या रहने गरेको छ भने स्थानीय निकायको चुनाव नहुनाले पनि यहाँ विकास निर्माणका कार्यमा निकै ठूलो चूनौति सृजना भएको छ । स्थानीय पदाधिकारी स्थानीय जनतासँग उत्तरदायि हुने भएकाले जन निर्वाचित प्रतिनिधिको माध्यमबाट गरिने विकास निर्माणका कार्यमा दिगोपना आउने कुरा निश्चित छ । यता जिविसमा कर्मचारीको थप दरबन्दि नहुनु, कतिपय कार्यक्रमहरु उपभोक्ता

समितिमार्फत गर्न कठीन हुनु र समायमा नै बजेट निकाशा नहुने कार्य पनि यस जिविसका समस्यया या चुनौतिका रुपमा रहेका छन् ।

ख) विषयगत कार्यालय

उदयपुर जिल्लाका विभिन्न विषयगत कार्यालय तथा तिनको कार्यक्रम संचालनका क्रममा विभिन्न प्रकारका समस्या तथा चुनौतिहरु रहेको कुरा सामाजिक परीक्षणका क्रममा देखिएको छ । यस जिल्लाका विभिन्न विषयगत कार्यालयका समस्या तथा चुनौतिहरु निम्नानुसारका रहेका देखिन्छन् ।

१. जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय

- जनसङ्ख्याको तुलनामा जनशक्तिको कमि हुनु ।
- कार्यक्रमको विस्तार सँगै पूर्वाधार बन्न नसकेकाले भौतिक पूर्वाधारको अभाव रहनु ।
- क्यान्सर , मुटु रोग र डायविटिजजस्ता दर्घरोगीको संख्यात्मक बृद्धि हुदै गएको तथा तिनको नियन्त्रणमा समस्या रहेको ।
- साधन र श्रोतभन्दा ज्यादा जनआकांक्षा बढेर जानाले जनचाहना पूरा गर्न असम्भव भएको ।
- सुविधाप्राप्त अस्पतालहरुको कमी रहेको ।
- स्वास्थ्यकर्मीहरुको बेलाबेलामा हुने सरुवा र तालिम प्राप्त स्वास्थ्यकर्मी दर्गम क्षेत्रमा गएर काम गर्न नचाहने हुनाले पर्याप्त सुविधा दिन कठीन भएको ।
- कतिपय स्वास्थ्य संस्थामा दरबन्दीअनुसारको जनशक्ति नहुनाले सेवा प्रदान गर्न कठीन भएको ।

२. जिल्ला भू संरक्षण कार्यालय

- बजेटको कमी
- जनशक्तिको कमी
- टुक्रे योजनाहरु रहनु
- वन विनास रोक्न र जलाधार क्षेत्रलाई संरक्षण गर्न कठीन भएको ।
- जनचेतनाको कमीले गर्दा बृक्षारोपण गर्न तथा हरियाली कायम गर्न कठीन भएको ।

३. महिला तथा बाल बालिका कार्यालय

- कार्यक्रममा बृद्धि तर कार्यक्षेत्र अनुसार जनशक्तिको अभाव अभाव हुनु ।
- सुविधायुक्त कार्यालय भवनको कमी, (जस्तै अपाङ्ग मैत्रि कार्यालय र शौचालयको कमी)
- लक्षित वर्ग तथा कर्मचारीहरुलाई तालिमको कमी ।
- समुचित नीति र बजेटको अभावमा माग अनुसार कार्यक्रम संचालन गर्न कठीन हुनु ।
- गा.वि.स. अनुदानबाट महिला वर्गलाई लक्षित गरी उपलब्ध गराइने अधिकांस बजेट भौतिक पूर्वाधारमा खर्च गर्ने प्रवृति रहनु ।
- महिला हिंसाका घटनाहरु बढेर जानु ।

४. जिल्ला पशुसेवा कार्यालय, उदयपुर

- दरबन्दीअनुसार जनशक्तिको कमी हुँदा कार्य प्रभावकारी हुन नसकेको ।
- उपकरणहरुको कमीका कारण कार्यक्रम कार्यान्वयनमा कठीनाई भएको ।
- व्यावसायिक पशुपालनतर्फ जनताको चासो कम रहनु ।
- पशुपालन कार्यक्रमलाई प्राथमिकतामा नराख्नाले संचालित कार्यक्रमहरु प्रभावकारी हुन नसक्नु ।

५. जिल्ला कृषि विकास कार्यालय

- न्यून बजेटधका कारण कृषकहरुको माग र आवश्यक्ता अनुरुप कार्यक्रम सञ्चालन गर्न कठीन हुने ।

- प्राविधिक रुपले स्थान र हावापानी उपयुक्त विरुवा उपलब्ध हुन कठिनाई हुनु ।
- केन्द्रबाट बजेट समयमा निकाशा हुन नसकेकाले कार्यक्रम सञ्चालनमा कठीनाई हुनु ।
- उदयपुर जिल्लामा हुने बेसारको उन्नत जातको गुणस्तरीय बीउको अभाव रहनु ।
- स्थानीय बीउको मुल्य भन्दा मुल वीउको मुख्य झण्डै दोब्बर हुने भएकोले खास गरि धान बालीको वीजबृद्धि गर्न कृषकहरुले अनुदानमा बीउ खरिद गर्न नचाहने तथा यसबाट उत्पादकत्वमा प्रभाव पर्ने गरेको ।
- हाल प्राप्त हुने रकमले गुणस्तरीय बीउ खरिद गर्न तथा उक्त रकम समयमै निकाशा हुन नसक्नु ।
- माटोको उर्बरतामा कमी आउनु र माटो परीक्षण तथा उन्नत जातको अन्नबाली लगाउने कार्यमा कृषकहरुको चासो कम रहनु ।

६. जिल्ला शिक्षा कार्यालय

- स्थानीय निकाय, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक, अभिभावक लगायत सम्बद्ध निकायको सामुहिक प्रतिवद्धताको न्यूनताले गुणस्तरीय शिक्षामा कमी रहेको ।
- सार्वजनिक विद्यालयहरुमा श्रोत र साधनको कमि रहनु ।
- राजनैतिक अस्थिरता र शैक्षिक क्षेत्रमा राजनैतिक हस्तक्षेप बढेर जानु ।
- स्थानीय सहयोग, समन्वय, सहकार्य, अनुगमन र मूल्याङ्कनमा समस्या रहनु ।
- दरबन्दीअनुसार शिक्षक नरहनु ।
- प्राथमिक विद्यालयमा यथा समयमा पाठ्यपुस्तक उपलब्ध हुन नसक्नु ।
- बालबालिकामा विद्यालय छाड्ने तथा कक्षा दोहोऱ्याउने क्रम ज्यादा रहनु ।

७. जिल्ला वन कार्यालय

- कार्यक्रम सञ्चालनका लागि स्रोत र साधनको कमी हुनु ।
- सम्बद्ध निकायहरुसँग समन्वयको कमी रहनु ।
- वन संरक्षणका बारेमा जनचेतनाको कमी हुनाले कतिपय स्थानमा वन विनास बढेर जानु ।
- वन पैदावरको लुकीछिपी चोरी निकासी र विनास गर्ने परिपाटि बढेर जानु ।

८. पूर्वाञ्चल सिंचाई विकास सव डिभिजन कार्यालय

- नयाँ योजना कार्यान्वयन नहुनु र पुराना सिंचाई नहरहरु पनि जीर्ण हुँदै जानु ।
- पुराना सिंचाई कूलो तथा नहरहरुको मर्मत सम्भार यथा समयमा हुन नसक्नु ।
- नयाँ कार्यक्रम सञ्चालन गर्नका लागि बजेटको कमी कमी हुनु ।
- जनचाहनामा अभिबृद्धि हुनु र त्यसअनुरुप कार्यक्रम दिन नसक्नु ।

अध्याय नौ

सामाजिक जिम्मेवारी पूरा गर्न स्थानीय निकायले चाल्नु पर्ने कदम तथा सुझावहरु

क) जिल्ला विकास समिति

- योजना तर्जुमा आवश्यकताका आधारमा गरिनु पर्ने ।
- स्थानीय जनताको चाहनाअनुरुपको योजना तिनीहरुकै संलग्नतामा निर्माण गरिनु पर्ने ।
- आवधिक जिल्ला विकास योजनाको उद्देश्य र सूचकअनुसार बार्षिक योजना तयार गर्नु पर्ने ।
- अनुगमन कार्यलाई प्रभावकारी बनाई कार्यक्रमको चौमासिक समिक्षा गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने ।
- पर्यटकीय दृष्टिले उदयपुर जिल्ला निकै महत्वपूर्ण रहेकाले जिल्लाको पर्यटन गुरुयोजना निर्माण गर्नुपर्ने तथा अन्य पर्यटकीय क्षेत्रको पनि गुरुयोजना बनाउने तथा अन्य प्रकारका पर्यटनसम्बन्धी कार्यहरु गर्नु पर्ने ।
- जिल्लाका प्राकृतिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक, पुरातात्विक र धार्मिक वस्तुहरुको पहिचान गरी अभिलेखीकरण गर्नु पर्ने र तिनको अत्याधिक उपयोग गरी स्थानीय स्वरोजगार कार्यक्रमलाई बढावा दिन प्रयास गर्नु पर्ने ।
- विषयगत तथा क्षेत्रगत विषयका गुरुयोजना तयार गरी कार्य गर्नु पर्ने ।
- जिविसले विकास निर्माणका कार्यका साथमा सामाजिक र अन्य कार्यक्रमहरु पनि योजना बनाएर समयसिमा निर्धारण गरी त्यसै अनुरुप सम्पन्न गर्नु पर्ने ।
- कर्मचारीहरूको कार्यविवरणको आधारमा कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन गरिनु पर्ने तथा दण्ड र पुरस्कारको व्यवस्था मिलाईनु पर्ने ।
- आय बृद्धि गर्न आन्तरिक आयका नयाँक्षेत्र पहिचान गर्नुपर्ने ।
- राजश्वको सम्भाव्यता अध्ययन गरी राजश्व सुधार कार्य योजना तयार गर्नु पर्ने ।
- सूचना तथा जानकारीको नियमित प्रकाशन, जिल्ला पार्श्वचित्रका आधारमा आवधिक तथा वार्षिक योजना निर्माण तथा त्यसको कार्यान्वयन हुनु पर्दछ ।
- भूसूचना प्रणाली अनुसार नक्सा अद्यावधिक गरी योजना तर्जुमा प्रकृयामा उपयोगमा गर्नु पर्ने ।
- सार्वजनिक सुनुवाइ, सार्वजनिक लेखापरीक्षण, प्रभाव अध्ययन र सामाजिक परीक्षणका निष्कर्षहरूलाइ कार्यान्वयनमा ल्याउन प्रयास गर्नु पर्ने ।
- क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक बडा पत्रको तयारी तथा प्रकाशन गर्नु पर्ने
- जिल्लामा शिक्षा, स्वास्थ, खानेपानी सरसफाई तथा सार्वजनिक सेवामा पहुँच बृद्धि गर्न बाह्य श्रोतको खोजी तथा परिचालन गर्नु पर्ने ।
- सार्वजनिक निजि साझेदारी अवधारणालाई महत्व दिनु पर्ने ।
- कर्मचारीको मासिक बैठकमा गरी न्यूनतम सर्त मापन तथा कार्य सम्पादनका लागि तयार भएको कार्ययोजना अनुसार कार्य भए नभएको समिक्षा गर्नु पर्ने ।
- कार्य सम्पादन मूल्यांकनमा कर्मचारीलाई तिनले गरेको कार्यका आधारमा अंक दिने परिपाटीको सुरुवात गर्ने र कर्मचारीलाई पुरस्कृत र दण्डित दुवै गर्न सक्ने व्यवस्था मिलाउने ।

ख) विषयगत कार्यालय

१. जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालयतर्फ

- स्वास्थ्य केन्द्रहरुको सुपरभिजन र अनुगमन कार्यलाई अझ व्यवस्थित वनाउनु पर्ने ।
- जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालयको रिक्त दरबन्दीमा जनशक्ति पूर्ति गर्नु पर्ने ।
- प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र/स्वास्थ्य चौकीहरुमा प्राविधिक कर्मचारीको थप गर्नु पर्ने ।
- जनताको चापका आधारमा स्वास्थ्यचौकीहरुमा दरबन्दी रहने कुरामा जोड दिनु पर्ने ।
- स्थानिय निकायबाट पनि स्वास्थ्य क्षेत्रमा बजेट छुटयाउने तथा त्यसमा अभिबृद्धि गर्नु पर्दछ ।
- स्वास्थ्य केन्द्रहरुको सेवामा अभिबृद्धि गर्नु पर्दछ ।

- दक्ष जनशक्तिको अभिबृद्धि गर्नु पर्ने ।

२. जिल्ला भूसंरक्षण कार्यालयतर्फ, उदयपुर

क. वातावरण संरक्षणसम्बन्धी सवै कार्यक्रमहरु एकै द्वार प्रणालिबाट संचालन गरिनु पर्ने
ख. बाढी नियन्त्रणका कार्यलाई प्राथमिकतामा राख्नु पर्ने
ग. त्रिजुगा र अन्य नदीका जलाधार क्षेत्रमा वन विनास हुन बाट जोगाएर राख्ने ।

३. महिला तथा वालबालिका तर्फ

- महिला तथा बालबालिकाका एकिकृत कार्यक्रम तर्जुमा गरिनु पर्ने ।
- कार्यालय भवन निर्माणका लागि जग्गा उपलब्ध गराउनु पर्ने र भवन निर्माण गर्नु पर्ने ।
- गा.वि.स. अनुदानको महिला लक्षित कार्यक्रम महिला विकास अन्तर्गत खर्च गर्नु पर्ने ।
- गा.वि.स. को योजना प्रक्रियामा महिलाहरूको सहभागिता बढाउनुपर्ने ।

४ पशुसेवा तर्फ

- गिरीराज कुखुरा, अष्ट्रिच, बोइलर कुखुरा र एंगोरा खरायोजस्ता पशुहरु पालन गरी युवा रोजगारमा बृद्धि गर्ने ।
- यस जिल्लामा विभिन्न अन्तरराष्ट्रिय र राष्ट्यि गैर सरकारी संस्थाले पशु सेवासँग सम्बन्धित कार्यक्रम जिल्ला पशु सेवा कार्यालयसँग अनिवार्य समन्वय गरी संचालन गर्ने
- पकेट क्षेत्रको विकास गर्नुपर्ने ।
- केन्द्रिय स्तरबाट हुने आयोजनाहरुको अनुगमन मुल्यांकन बढाउनु पर्ने र वस्ती स्तरसम्मको आयोजनामा त्यस्तो कार्य गर्नु पर्ने ।

५. कृषितर्फ

- कृषकहरुका लागि उन्नत मल विउ उचित समयमा र सुलभ मूल्यमा उपलब्ध गराउनु पर्ने ।
- रसायनिक मल उपयुक्त समयमा गर्ने व्यवस्था मिलाईनु पर्ने ।
- सेवाकेन्द्र भवनहरुको निरन्तर मर्मत सम्भार गनुपर्ने
- थप सेवाकेन्द्र भवनहरु बनाउनु पर्ने ।
- नगदे बालिहरुको उचित मूल्य निर्धारण गर्नु पर्ने या परल मूल्य निर्धारण गरी प्रोत्साहित गर्नुपर्ने ।
- विभिन्न ठाउँहरुमा सीत भण्डार विस्तार गरी उत्पादित फलफुल तथा तरकारीहरु भण्डारण तथा विक्री वितरणका लागि सहयोग पुऱ्याउनु पर्ने ।
- कृषकहरुलाई तालिम प्रदान गरी उन्नत बीउविजन र रसायनिक मलका बारेमा जागरुक गराउनु पर्ने ।
- विभिन्न संघसंस्थाबाट जिल्लामा सञ्चालन हुने कृषि संबन्धी सम्पूर्ण कार्यक्रमहरु जिल्ला कृषि कार्यालयसंग समन्वय गरेर संचालन गर्नु पर्ने ।

६. शिक्षा तर्फ

- विभिन्न संघसंस्था र सरोकारवालाहरुसंग सहयोग र सहकार्य गरी शिक्षाको गुणस्तर अभिबृद्धिमा सहयोग गर्नु पर्ने ।
- विद्यालय शिक्षाको निरन्तर रुपमा अनुगमन गर्नुपर्ने ।
- विद्यालय व्यवस्थापन समितिले प्रभावकारी ढंगमा विद्यालयको अनुगमन गर्नु पर्ने ।
- विद्यालय सुधार योजनामा आधारित शैक्षिक कार्यक्रमहरुको संचालनमा जोड दिनुपर्ने ।
- शिक्षकहरुका लागि निरन्तर तालिमको व्यवस्था मिलाउनु पर्ने ।
- विद्यालय व्यवस्थापनका लागि समुदायमा आवश्यक प्रचारप्रशार तथा छलफल गर्नु पर्ने ।
- शिक्षामा गुणस्तर अभिबृद्धिका लागि मार्ग दर्शनअनुसार कार्यक्रम कार्यान्वय गरिनु पर्ने ।
- अनौपचारिक शिक्षाका कार्यक्रमहरु प्रभावकारीरुपमा संचालन गर्न व्यवस्था मिलाउनु पर्ने ।
- अनौपचारिक शिक्षाको व्यवस्था प्रभावकारी ढंगमा गरिनु पर्ने ।
- पाठय पुस्तक समयमा नै बितरण हुनु पर्ने ।

- विद्यालयमा गुणस्तरीय पठन पाठनका लागि आवश्यक पहल गर्ने ।
- संस्थागत विद्यालयहरुमा प्रदान गरिने छात्रवृत्तिलाई व्यवस्थित गर्नुपर्ने ।

७. वनतर्फ

- वन क्षेत्रको वैज्ञानिक ढंगले वर्गिकरण र सिमा निर्धारण
- वन क्षेत्रको अभिलेखकरण र संरक्षण
- हावापानी र स्थानअनुसारको बृक्षारोपण

८. सिंचाईतर्फ

- यथा समयमा बजेट निकासा हुनु पर्ने
- आवश्यकताअनुसार नहरको मर्मत सम्भार गरिनु पर्ने
- कर्मचारीको थप व्यवस्था

अध्याय दस
निष्कर्श

जिल्ला विकास समिति उदयपुरको सामाजिक परीक्षण गर्ने क्रममा यस जिविसले आर्थिक वर्ष २०७०।७१ मा विभिन्न प्रकारका कार्यक्रमहरू संचालन गरेको देखिन्छ । सामान्यतया स्थानीय निकाय नियमावली, स्थानीय स्वायत्तता शासन नियमावली र आर्थिक नियमावलीलाई पूर्ण रूपमा पालना गर्दै स्थानीय विकासमा जिल्ला विकास समिति उदयपुरले उल्लेखनीय कार्यहरू गर्दै आएको छ । कुनै पनि कार्यक्रम सञ्चालन गर्नका लागि सर्वप्रथम उचित योजनाको आवश्यकता पर्दछ । यसका लागि यस जिविसले गाउँटोलदेखि नै योजनाहरूको माग गर्ने, इलाका स्तरीय गोष्ठिहरू संचालन गर्ने तथा अन्य आवश्यक प्रकृयाहरू पूरा गरी योजना तथा कार्यक्रमलाई जिल्ला परिषदबाट पारित गरेपछि मात्र कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने गरेको पाइएको छ । त्यस्ता कार्यक्रमहरू नियमसंगत ढंगमा योजना निर्माण गरी योजनाअनुरूप नै संचालन गरिएका देखिन्छन् ।

उदयपुर जिल्ला विकास समितिका कार्यहरू अत्यधिकजसो गाउँ केन्द्रित छन् । तर पनि यस जिल्ला विकास समितिले यहाँको नगरको विकासमा समेत सामान्य रूपमा चासो दिएको देखिन्छ । किनकि यसले नगरपालिकाका कार्यक्रमहरुलाई समेत आफ्ना कार्यक्रममा समावेश गरेको पाइएको छ । जिल्लाका विभिन्न विषयगत संघसंस्थाका कार्यक्रमलाई पनि जिविस उदयपुरले आफ्ना कार्यक्रमका रुपमा समायोजन गरेको हुनाले जिविसको कार्यक्रम अति ठूलोजस्तो देखिएको छ । यहाँ जिविसले विभिन्न क्षेत्रमा आफ्नै कोष समेत खर्च गर्ने भए पनि शिक्षाको क्षेत्रमा भने खासै लगानि गरेको पाइएको छैन । यस जिविसले निम्न कार्यक्रमलाई ज्यादा महत्व दिएको पाइएको छ ।

१) खुल्ला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणा

२) बालमैत्री

३) सुनौला हजार दिन र

४) पर्यटन प्रबर्द्धन

यी कार्यक्रममा खुल्ला दिसामुक्त क्षेत्र राष्ट्रिय कार्यक्रम हो र सन् २०१५ सम्ममा यस जिल्ला लाई खुल्ला दिसामुक्त क्षेत्रका रूपमा घोषणा गरिसक्ने योजना रहेको देखिन्छ । प्रत्येक साल यसतर्फ काम गर्दै जाने क्रममा आर्थिक वर्ष २०७०।७१ सम्ममा यस जिल्लाका जम्मा २० वटा गाविसहरू र त्रियुगा नगरपालिकाका २ वटा वडाहरु खुल्ला दिसामुक्त घोषणा भईसकेका छन् । उदयपुरको रौता र उदयपुरगढीका पर्यटन विकासका लागि गुरुयोजना तयार भएका छन् भने पर्यटन विकासका लागि घरवास तालिम सञ्चालन गरी उदयपुरगढी भेगमा घरबास कार्यक्रम पनि सुरु भईसकेको छ । यसरी उदयपुर जिल्लामा विभिन्न प्रकारका विकास निर्माणका कार्यले तिव्र गति लिन लागेको देखिएको छ ।

जिविस उदयपुरले विभिन्न प्रकारका चुनौतिहरूलाई समेत आव २०७०।७१ का कार्यक्रम संचालनका क्रममा सामना गर्नुपरेको देखिन्छ । ग्रामिण क्षेत्रमा बसेर कार्यक्रम गर्ने वातावरण नहुने, केन्द्रबाट समयमा बजेट निकाशा नहुने, योजनाअनुसारका कार्यक्रमहरूको बजेट नआउने, यहाँको जिविसका स्थानीय आयश्रोतलाई व्यवस्थित गर्न कानुनि अड्चन रहनु, कार्यक्रमहरूका टुक्रे बजेट रहनु र राजनैतिक अस्थिरताका कारण समयमा योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनमा समस्या सिर्जना हुनु, शान्तिसुरक्षाको अभाव, राजनैतिक हस्तक्षेप, अस्थिर राजनैतिक अवस्था, स्थानीय निकाय पदाधिकारी विहीन हुनु र बसाईंसराई यसा चूनौति रहेका देखिन्छन् । यति हुँदाहुँदै पनि जिविस उदयपुरले उक्त आर्थिक वर्षमा संचालन गरेका कार्यक्रमहरू निकै प्रभावकारी रहेका पाइएका छन् । तिनीहरूले गरिवि निवारणमा विशेष सहयोग पुऱ्याएका छन् भने गाउँ र टोलबाट आएका योजनालाई यसले आफ्ना योजनाका रूपमा समावेश गरी कार्यक्रम संचालन गर्ने गरेको छ । यसबाट जिल्लाको विकासका लागि महत्वपूर्ण योगदान पुगेको देखिन्छ ।

समस्या तथा समाधानको उपाय

जिल्ला विकास समिति उदयपुरले आर्थिक वर्ष २०७०।७१ मा स्थानीय विकासका कार्यक्रम संचालन गर्दा भोल्नु परेका समस्या तथा तिनको समाधानका उपायहरू निम्नानुसारका छन् ।

समस्या	समाधानका उपायहरू
(१) स्थानीय निकायका निर्वाचित जनप्रतिनिधि नहुँदा निर्णय र सिफारिसमा समस्या	• स्थानीय निकायको चुनाव तथा अन्य वैकल्पिक उपायको खोजी गर्नुपर्ने ।
(२) सन् २०१५ सम्ममा खुला दिसामुक्त जिल्ला घोषणा गर्न कठीन हुने	• अन्य संघसंस्थासँग समन्वय गरी कार्य गर्नु पर्ने ।

।	• केन्द्रिय तलबाट नै यसको व्यवस्थापन गर्नुपर्ने । • अन्य वैकल्पिक उपायको पनि खोजी गरिनु पर्ने ।
(३) बजेट ढिलो निकासी हुँदा कार्यमा बाधा पर्ने गरेको	• समयमा नै बजेट निकासा गर्ने व्यवस्था गर्नु पर्ने । • कार्यक्रम संचालनका लागि दिगो रूपमा अनुगमन तथा मूल्यांकनको व्यवस्था गरिनु पर्ने ।
(४) केही गैससहरूले समाज कल्याण परिषदसंग सम्झौता गरेअनुरूप नभई जि.वि.स.मा समन्वय नगरी कार्य गर्ने गरेको ।	• यसमा अनिवार्य रूपमा जि.वि.स.को सिफारिसमा मात्र निकासा र संस्था नविकरण गर्ने व्यवस्था हुनु पर्ने । • जिल्ला विकास समितिसँग समन्वय नगरी कार्यक्रम गर्न नपाउने व्यवस्था हुनुपर्ने । • गैससको कार्यक्रम प्रतिवेदन अनिवार्य रूपमा जिविसमा पेश गर्नु पर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
(५) धेरै कर्मचारीहरू लामो समयदेखि अस्थायी भएकाले प्रभावकारी काम हुन नसकेको ।	• निश्चित कार्यविधि पूरा गरी सम्बन्धित निकायले स्थायी गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने ।
(६) शान्ति सुरक्षाको अभावमा सचिवहरू गाविस बसेर काम गर्ने वातावरण नहुँदा विकासका कार्यमा नकारात्मक प्रभाव पर्ने	• शान्ति सुरक्षाको समुचित व्यवस्था हुनु पर्ने ।
(७) जिविस र जिल्ला वन कार्यालयबीच क्षेत्रगत वांडफांडमासमस्याका कारण राजश्व संकलनमा समस्या भई जिविसको आन्तरिक श्रोतमा कमी आएको	• जिल्ला वन ऐन २०४९ र स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५ रहेको अवस्थामा दुवैलाई समन्वयात्मक ढंगमा संशोधन गर्नु पर्ने ।
(८) कर्मचारीका लागि तालिम र पुरस्तकारको व्यवस्था प्रभावकारी नहुँदा कार्यकममा प्रभावकारीता ल्याउन नसकिएको ।	• कर्मचारीलाई यथोचित दण्डसजाय र पुरस्कारको व्यवस्था मिलाई राम्रो र इमान्दारीका साथमा काम गर्ने कर्मचारीलाई पुरस्कार र यिनमसंगत काम नगर्नेलाई दण्ड सजायको परम्परा थालनी गर्नुपर्ने ।
(९) अनुचित राजनैतिक हस्तक्षेत्र ।	• जिविसका विकास निर्माणका काममा अनुचित राजनैतिक हस्तक्षेप हुन नहुने तथा त्यसलाई निरूत्साहित गर्ने ।
(१०) विषयगत कार्यालय र नगरपालिकासँग समन्वयको कमी	• विषयगत कार्यलयहरूसँग समन्वयको व्यवस्था गर्न आवश्यक छ । यसमा स्थानीय स्वायत्त शासन ऐनमा नै व्यवस्था गरेर समन्वयात्मक ढंगमा कार्य गरिनु पर्दछ ।
(११) स्थानीय निकायसँग समन्वयात्मक कार्य गर्नका लागि कानूनी अड्चन	• स्था.नि.आ.नि.मा कर छुटहुने संस्थासँग गरिने सामाजिक सहकार्यका लागि भएका बाधा अड्चन कानुन संशोधन गरी हटाउनु पर्ने ।
(१२) प्राथमिकतामा परेका योजनाका लागि बजेटको कमी	• आन्तरिक र बाह्य श्रोतको खोजी गरी बजेट बृद्धि गर्ने ।
(१३) टुक्रे कार्यक्रमलाई महत्व दिइनु	• बजेटको कमीले गर्दा टुक्रे कार्यक्रमले प्राथमिकता पाउने गरेको श्रोतको खोजी गरी ठूला कार्यक्रमलाई महत्व दिनु पर्ने ।
(१४) कर्मचारीलाई तालिमको व्यवस्था नहुँदा कार्य दक्षतामा अभिबृद्धि नहुनु ।	• जिविसका स्थानीय स्रोतका कर्मचारीहरूलाई यथोचित मात्रामा तालिम र भ्रमणको व्यवस्था गर्नुपर्ने ।
(१५) चाँडो सरूवा गर्ने पद्धतिले विकासका कार्यमा नकारात्मक प्रभाव पर्नु ।	• जिविसमा आउने निजामति कर्मचारीहरूको चाँडाचाँडो हुने सरूवाका कारण तिनीहरूले जिल्लाको प्रकृति नै बुझ्न नपाउने हुँदा विकास निर्माणमा नकारात्मक प्रभाव पर्ने हुनाले यसमा विचार गर्नु पर्ने ।
(१६) मन्त्रालयका कार्यक्रममा एकद्वार प्रणालीको कमी	• जिल्ला भित्र गरिने विभिन्न मन्त्रालयका कार्यमा एकद्वार प्रणालीले कार्य गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
(१७) अव्यवस्थित बसोवास	• वसाईं सराईका कारण केही क्षेत्रमा अव्यवस्थित बसोवास भएकाले ती क्षेत्रमा सेवा विस्तार गर्न कठीन हुने हुँदा बसोवासलाई व्यवस्थित पार्नुपर्ने ।

वास्तवमा जिल्ला विकास समिति उदयपुरका थुप्रै प्रकारका समस्या र चुनौतिहरू रहेका देखिन्छन् । तिनीहरू कतिपय स्थानीय जनताका तर्फबाट समाधान गरिने खालका छन् भने अन्य कतिपय भने गाविस, जिविस र अन्य कतिपय भने सरकारका तर्फबाट पूरा गरिने खालका छन् । यस्ता समस्याहरूको समुचित मात्रामा समाधान गरिएको खण्डमा जिल्लाको समग्र विकासमा सहयोग पुग्ने कुरा निश्चित छ ।

सन्दर्भग्रन्थ सूची

१. उदयपुर जिल्लाको वस्तुगत विवरण, जिविस उदयपुर, वि.सं. २०७० ।

२. जिल्ला विकास योजना, जिविस उदयपुर, २०६९।७० ।

३. जिल्ला विकास योजना, जिविस उदयपुर, २०७०।७१ ।

४. जिल्ला विकास योजना, जिविस उदयपुर, २०७१।७२ ।

५. नागरिक बडापत्र अध्यावधिक, जिविस उदयपुर, २०७० ।

६. प्रतिवेदन सामाजिक परीक्षण, जिविस उदयपुर, २०६९।७० ।

७. स्थानीय निकाय आर्थिक प्रशासन नियमावली, २०६४ ।

८. स्थानीय निकाय सार्वजनिक परीक्षण कार्यविधि, २०६७ ।

९. स्थानीय निकाय सामाजिक परीक्षण कार्यविधि, २०६७ ।

१०. स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०६४ ।

११. बार्षिक कृषि विकास कार्यक्रम, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, उदयपुर २०७० ।

१२. जिविस उदयपुर, बार्षिक प्रगति प्रतिवेदन, २०७०।७१ ।

१३. बार्षिक समिक्षा गोष्ठिमा प्रस्तुत कार्यकपत्र, २०७०।७१ ।

१४. सेन्ट्रल ब्यूरो अफ् स्टाटिस्टिक्स्, नेसनल पपुलेसन एन्ड हाउजिंग सेन्सस्, २०११ ।

परिशिष्टहरु

१. अन्तर्वार्ता सूची

१. कर्मचारीको नामः २. पदः

३. उक्त फाँटबाट संचालित कार्यक्रमहरूको नाम, बजेट, समय, स्रोत,

४. कार्यक्रमका सवल पक्षहरूः

५. कार्यक्रमको उपलब्धि

६. कार्यक्रम सम्पन्न भएको या नभएको

७. कार्यक्रमबाट लाभान्वित जनसंख्या र तिनको प्रकृति

८. कार्यक्रमका राम्रा सिकाईहरू

९. कार्यक्रमका दुर्वल पक्षहरू

१०. कार्यक्रमले लक्षित वर्गलाई पुऱ्याएको फाइदा

११. थप कार्यक्रमको आवश्यकता भए नभएको

१२. जनसहभागिताको अवस्था

१३. कार्यक्रमका मुख्यमुख्य उपलब्धिहरू

१४. कार्यक्रमबाट स्थानीय लक्षित वर्गमा परेका नकारात्मक र सकारात्मक प्रभावहरू

१५. कार्यक्रमको जोखिम पक्ष

१६. कार्यक्रमसँग सम्बन्धित थप विवरणहरू

१७. सुधार गर्नुपर्ने कुराहरूः

१८. भावि कार्यदिसा

२. सामाजिक परीक्षणका क्रममा भ्रमण गरिएका विषयगत समिति तथा तिनका कार्यालयहरु

२. जिविस उदयपुरको नागरिक बडापत्र, २०७०

सि.नं.	सेवाका प्रकार	आवश्यक पर्ने कागजात	लाग्ने अवधि	लाग्ने दस्तुर	सम्बन्धित शाखा	कोठा नं.
१.	विभिन्न प्रकारका सिफारिस	व्यहोरा खुलाएको निवेदन/सम्बन्धित गा.वि.स.तथा न.पा.को सिफारिस	तुरून्तै	व्यक्तिगत रू. ५०।- संस्थागत रू. १५०।-	कर्मचारी प्रशासन शाखा	
२.	राहत सम्बन्धी	१. आगलागी भएको क्षतिको निवेदन २. प्रहरीको सर्जमिन मुचुल्का ३. गा.वि.स./न.पा.को सिफारिस पत्र	तुरून्तै	राहत रू. २०००।-		
३.	घरघडेरी नामसारी (एकाघरका सदस्य बाहेक)	१. लिने दिनेको संयुक्त निवेदन २. नागरिकताको प्रतिलिपी ३. नामसारी/राजीनामा फारम	तुरून्तै	जिल्ला परिषद्बाट तोकिए अनुसारको दस्तुर		
	एकाघरका सदस्य भित्र घडेरी नामसारी	१. लिने दिनेको संयुक्त निवेदन २. नागरिकता प्रतिलिपी ३. नाता प्रमाणित कागजात ४. सम्बन्धित गा.वि.स.तथा न.पा.को सिफारिस ५. सर्जमिन मुचुल्का	तुरून्तै			
	घडेरी विटौरी कर (कटारी र गाईघाट टाउन प्लानिङ्ग)	१. अघिल्लो वर्षको विटौरी कर तिरेको रसिद	तुरून्तै			
५.	सभाहल भाडा	मांग निवेदन र दस्तुर बुझाएको प्रमाण	तुरून्तै	रू. १५००।-		
६.	जेनेरेटर र मल्टिमेडिया भाडामा	मांग निवेदन दस्तुर बुझाएको प्रमाण	तुरून्तै	रू. १५००		

७.	"घ" श्रेणीको निर्माण व्यवसायी इजाजत पत्र दर्ता	१. लेवल मेशिन, वाटरपम्प र भाइब्रेटर उपकरणको कागजात र वीमा गरेको प्रमाण २. माथि उल्लेखित उपकरणहरू ठीक अवस्थामा भएको भनी मेकानिकल इन्जिनीयरबाट प्रमाणित कागजात ३. घटीमा १ लाख चालु पूँजी भएको उद्योग विभागमा दर्ता गरेको प्रमाण ४. सिभिल इन्जिनीयरीङ्ग प्रमाण पत्र तह उतिर्ण एक जना, प्रशासनिक र वाणिज्य शास्त्रमा प्रमाण पत्र उतिर्ण एक एक जना सहित तीन जना ५. कर कार्यालयबाट प्राप्त अस्थायी लेखा नं. (PAN NO)	निर्णय हुनासाथ	रू. ५०००।-		
	"घ" श्रेणीको निर्माण व्यवसायी इजाजत पत्र नविकरण	१. घरेलु तथा साना उद्योग विकास समितिको नविकरण गरेको प्रतिलिपी २. निर्माण व्यवसायी संघको सिफारिस ३. गत वर्ष सम्मको करचुक्ताको पत्र ४. अनुसूची -५ को निवेदन फारम	तुरून्तै	रू. १०००।- म्याद नाघेमा जरीवाना रू. २०००।-		
	"घ" श्रेणीको निर्माण व्यवसायी इजाजत पत्र प्रतिलिपी र नामसारी	१. प्रतिलिपी पाउँ भन्ने निवेदन	तुरून्तै	रू. १०००।-		
		२. नामसारीको लागि लिने दिनेको संयुक्त निवेदन	निर्णय हुनासाथ	रू. ५०००।-		

स.नं.	सेवाका प्रकार	आवश्यक पर्ने कागजात	लाग्ने अवधि	लाग्ने दस्तुर	सम्बन्धित शाखा	कोठा नं.
१.	गा.वि.स. अनुदान पूँजिगत प्रथम चौमासिक निकासा	१.अनुसूची -१८ बमोजिम चौमासिक निकासा मांग पत्र २. गाउँ परिषद्बाट स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम, खर्चको अनुमान, कार्यक्रम र आयोजनाको विवरण (अनुसूची -१९) ३. गत आ.व.मा संचालन भै सम्पन्न भएका र क्रमागत आयोजनाहरूको वार्षिक प्रगति विवरण (अनुसूची -२०) ४. अनुसूची -२१ र २७ बमोजिमको पेश्की र बेरूजुको विवरण ५. गत आ.व. भन्दा १ वर्ष अगाडिको अन्तिम लेखा परीक्षण प्रतिवेदन	तुरून्तै	को.ले.नि.का.बाट प्राप्त भएपछि	योजना शाखा	
	दोश्रो चौमासिक निकासा	१. अनुसूची -२१ बमोजिम पेश्की विवरण २. अनुसूची -१७.२ बमोजिम प्रथम चौमासिक प्रगति र खर्चको विवरण				

	तेश्रो चौमासिक निकासा	१. प्रथम र दोश्रो चौमासिक रकमबाट भएको कार्यको प्राविधिक मूल्यांकन सहितको यथार्थ प्रगति विवरण तथा अनुसूची -१७.२ बमोजिम चौमासिक प्रगति प्रतिवेदन २. अनुसूची -२० बमोजिम क्रमागत आयोजनाको प्रगति विवरण ३. अनुसूची -२१ बमोजिमको पेश्की विवरण ४. कुल पेश्कीको ५०% फछ्र्यौट गरेको प्रमाण ५. गत आ.व.को अन्तिम लेखापरीक्षण प्रतिवेदन				

सि.नं.	सेवाका प्रकार	आवश्यक पर्ने कागजात	लाग्ने अवधि	लाग्ने दस्तुर	सम्बन्धित शाखा	कोठा नं.
१.	गै.स.स. सिफारिस	१. सम्बन्धित संस्थाको कार्य समितिका पदाधिकारीहरूको हस्ताक्षर सहितको विधान र निवेदन २. समितिका पदाधिकारीहरूको नागरिकता प्रमाण पत्रको प्रतिलिपी ३. संस्था दर्ता गर्न सम्बन्धित संस्थाको बैठकको निर्णय प्रतिलिपी ४. गा.वि.स.तथा नगरपालिकाको सिफारिस पत्र	तुरून्तै	रू. ७५०।-	सामाजिक विकास शाखा	
	गै.स.स. नविकरण	१. गत आ.व.को लेखापरीक्षण प्रतिवेदन २. करचुक्ता पत्रको प्रतिलिपी ३. वार्षिक प्रगति विवरण ४. संस्था दर्ता प्रमाण पत्रको प्रतिलिपी ५. सम्बन्धित संस्थाको बैठकको निर्णय प्रतिलिपी	तुरून्तै	जिल्ला परिषद्बाट तोकिए अनुसारको दस्तुर		
	गै.स.स. (जिल्ला अन्तर) शाखा विस्तार	६. कार्यक्रम, बजेट सहितको शाखा विस्तार सम्बन्धि निवेदन	तुरून्तै	रू. २०००।-		
२.	जल उपभोक्ता संस्था दर्ता	१. उपभोक्त समितिको निवेदन र विधान २. कार्य समितिका पदाधिकारीहरूको नागरिकता प्रमाण पत्रको प्रतिलिपी ३. गा.वि.स.तथा नगरपालिकाको सिफारिस ४. ३५ दिने सूचनाको मुचुल्का विवरण ५. खानेपानी तथा सिंचाई कार्यालयबाट तोकिएको अनुसूची फारममा प्राविधिकबाट सिफारिस	तुरून्तै	जिल्ला परिषद्बाट तोकिए अनुसारको दस्तुर		

	जल उपभोक्ता संस्था नविकरण	१. नविकरण गर्ने सम्बन्धि बैठकको निर्णय र निवेदन २. गत वर्षको लेखा परीक्षणको प्रतिवेदन ३. वार्षिक प्रगति विवरण	तुरून्तै	रू. २५०।- म्याद नाघेमा जरीवाना रू. २५०।-		
	जल उपभोक्ता संस्था प्रमाण पत्र र विधानको प्रतिलिपी	१. प्रमाण पत्रको प्रतिलिपी मांग निवेदन २. विधानको प्रतिलिपी मांग निवेदन	तुरून्तै तुरून्तै	२००।- १०००।-		

सि.नं.	सेवाका प्रकार	आवश्यक पर्ने कागजात	लाग्ने अवधि	लाग्ने दस्तुर	सम्बन्धित शाखा	कोठा नं.
१.	व्यक्तिगत घटना दर्ता (जन्म, मृत्यु, बसाई सराई, विवाह र सम्बन्ध विच्छेद) प्रतिलिपी	१. प्रतिलिपी मांग सम्बन्धि निवेदन २. दस्तुर बुझाएको प्रमाण	तुरून्तै	५०।-	पंजिकरण शाखा	

सि.नं.	सेवाका प्रकार	आवश्यक पर्ने कागजात	लाग्ने अवधि	लाग्ने दस्तुर	सम्बन्धित शाखा	कोठा नं.
१.	सूचनाको हक सम्बन्धि सरोकारवालाले मांग गर्ने विभिन्न विवरण	सूचना मांग गर्नाको कारण खुलेको निवेदन	तुरून्तै	निःशुल्क	सूचना शाखा	

सि.नं.	सेवाका प्रकार	आवश्यक पर्ने कागजात	लाग्ने अवधि	लाग्ने दस्तुर	सम्बन्धित शाखा	कोठा नं.
१.	गुनासो सम्बन्धी	व्यहोरा खुल्ने गरी निवेदन	विषयबस्तु अनुसार	निःशुल्क	यो.अ.तथा प्र.अ.	

मिति: २०७०।७।३०

श्रीमान् स्थानीय विकास अधिकारी ज्यू
जिल्ला विकास समिति
मोरङ, विराटनगर ।

विषयः सामाजिक परीक्षणको खर्च उपलब्ध गराई पाउँ भन्ने बारे ।

महोदय

उपरोक्त सम्बन्धमा त्यस जिल्ला विकास समिति उदयपुर र हाम्रो संस्थाका बीचमा भएको जिविस उदयपुरको सामाजिक परीक्षण अध्ययन कार्य गर्ने भन्ने सम्झौताअनुरूप हाम्रो संस्थाले उक्त कार्य सम्पन्न गरी त्यसको प्रतिवेदन (हार्डकपी एक प्रति) यसैसाथ संलग्न गरी बुझाएको छु । साथै यसको इलेक्ट्रोनिक्स कपि इमेलमार्फत् त्यस कार्यालयको सूचना शाखाको ठेगानामा पठाई सकिएको व्यहोरा जानकारीका लागि अनुरोध छ । तसर्थ यस संस्थाले उक्त कार्य बापतको पाउने सम्झौताअनुरूपको पारिश्रमिक र खर्च रकम उपलब्ध गराईदिनु हुन अनुरोध गर्दछु ।

सहयोगका लागि धन्यवाद

....

(डा. सोमप्रसाद खतिवडा)
अध्यक्ष
हेल्प ग्रुप, विराटनगर ।